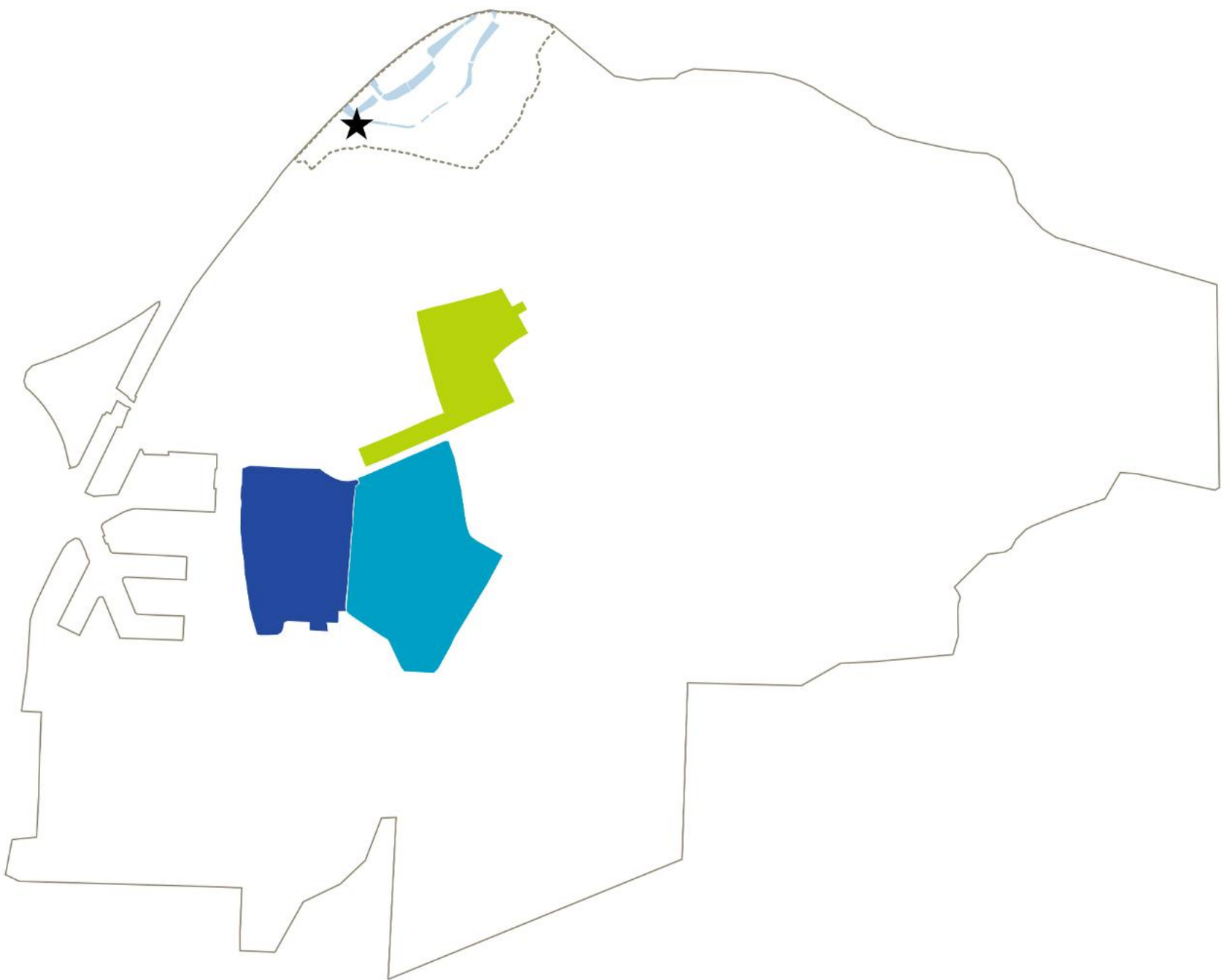

RUIMTELIJK EN CULTUURHISTORISCH ONDERZOEK DORDRECHT-WEST: NIEUW KRISPIJN - WIELWIJK - CRABBEHOF

NIEUW KRISPIJN - WIELWIJK - CRABBEHOF

Verantwoording	5
Inleiding	7
Nieuw-Krispijn	9
Samenvatting	11
Aanbevelingen	13
Plangeschiedenis	15
Atlas	21
I Situatie	22
II Begrenzing	24
III Bestaande bebouwing	26
IV Bestaande ruimte	28
V Bebouwing en ruimte	30
VI Historische elementen	32
VII Hoofdassen	34
VIII Onderdelen hoofdassen.....	36
IX Secundaire structuur	38
X Onderdelen secundaire structuur	40
XI Bebouwingsvelden	42
XII Onderdelen structuur	44
XIII Stedenbouwkundige detaillering	46
XIV Wijzigingen	48
Wielwijk	51
Samenvatting	53
Aanbevelingen	55
Plangeschiedenis	57
Atlas	65
I Situatie	66
II Begrenzing	68
III Bestaande bebouwing	70
IV Bestaande ruimte	72
V a Bebouwing en ruimte oorspronkelijk	74
V b Bebouwing en ruimte met wijzigingen	76
VI Historische elementen (voor 1950)	78
VII Hoofdassen	80
VIII a Hoofdassen oorspronkelijk	82

VIII b Hoofdassen met wijzigingen	84
IX Indeling in kwadranten	86
X a Admiraalsplein vs. kwadranten oorspronkelijk	88
X b Admiraalsplein vs. kwadranten met wijzigingen	90
<i>Opbouw kwadranten</i>	
XI a Kwadrant NW	92
XI b Kwadrant ZW	94
XI c Kwadrant ZO	96
XI d Kwadrant NO	98
XII Bebouwingsvelden	100
XIII Onderdelen bebouwingsvelden	102
XIV Stedenbouwkundige detaillering	104
XV Wijzigingen Admiraalsplein	106
XVI Wijzigingen	108
Crabbehof	111
Samenvatting	113
Aanbevelingen	115
Plangeschiedenis	117
Atlas	125
I Situatie	126
II Begrenzing	128
III Bestaande bebouwing	130
IV Bestaande ruimte	132
V Bebouwing en ruimte	134
VI Historische elementen (voor 1957)	136
VII Hoofdassen	138
VIII Centraal plein	140
IX Onderdelen hoofdassen	142
X Randen	144
XI Onderdelen randen	146
XII Stempels	148
XIII Onderdelen stempels	150
XIV Onderdelen structuur	152
XV Stedenbouwkundige detaillering	154
XVI Wijzigingen	156
Colofon	158

Dit rapport bundelt het ruimtelijk en cultuurhistorisch onderzoek naar drie naoorlogse wijken in Dordrecht-West: Wielwijk, Crabbehof en Nieuw-Krispijn. Het onderzoek is uitgevoerd door Urban Fabric BV en Steenhuis stedenbouw/ landschap in opdracht van de gemeente Dordrecht. Het doel is om een bijdrage te leveren aan het ontwikkelen van een toekomstvisie voor de wijken, op basis van onderzoek naar hun bestaande ruimtelijke structuur. Voor het onderzoek is gebruik gemaakt van literatuur en archiefstukken betreffende het ontwerp en de bouw van de wijken. Verder werd Dordrecht-West in de loop van 2005 en 2006 uitgebreid verkend. Getracht is om de bijzondere kwaliteiten van elke wijk precies te benoemen. De resultaten zijn niet uitgewerkt tot een vastomlijnd eindproduct, zoals een waardekaart of een lijst van de belangrijkste objecten, maar tot aanbevelingen voor ontwikkeling in de toekomst.

Gezien vanuit het cultuurhistorische belang is het niet primair wenselijk om Dordrecht-west tot beschermd stadsgezicht te maken of een lange lijst van behoudenswaardige objecten vast te stellen. Het klassieke instrumentarium van de monumentenzorg is niet goed toepasbaar in de naoorlogse wijken, vanwege hun omvang, ruimtelijk karakter en de dynamiek van het gebruik – nog afgezien van de tijdrovende aanwijzingsprocedures die zich slecht verhouden tot de urgentie van ingrijpen. De prioriteit van cultuurhistorie behoort bij de continuïteit van de structuur te liggen: infrastructuur, groen, verkaveling en ruimtelijke compositie. Het behoud van sommige objecten is belangrijk, maar secundair. Het is de uitdaging om een nieuwe

historische laag aan de wijken toe te voegen, die een programmatische en ruimtelijke verrijking oplevert. Samen met de bestaande kwaliteiten op verschillende schaalniveaus kan dit bijdragen aan vitale wijken met een eigen identiteit en een doorlopende geschiedenis.

Het is de vraag hoe de wijken van Dordrecht-West zich in de toekomst kunnen en moeten transformeren, onder druk van interne en externe veranderingen. In de wijken zelf gaat het daarbij om de veroudering van de voorraad, de vergrijzing van de pioniers, de milieunormen, instroom van nieuwe doelgroepen en de veranderingen die dat in het gebruik en de betekenis van de wijken oplevert. Maar ook regionale ontwikkelingen zijn van invloed op de transformatie van de wijken, zoals de ontwikkelingen van de woningmarkt, de omslag van een aanbodmarkt naar vraagmarkt en het vermogen van Dordrecht om investeringen en bewoners vast te houden of aan te trekken. De beste garantie voor het duurzaam continueren van de bestaande kwaliteiten van Nieuw-Krispijn, Wielwijk en Crabbehof is te zorgen dat de wijken in de toekomst een gewild woonmilieu blijven of worden. Dat vraagt niet zozeer om een behoudsvisie, maar om een ontwikkelingsvisie – met oog voor (onder meer) de cultuurhistorische kwaliteiten. Enkele bijbehorende vragen:

- Hoe kan de bestaande ruimtelijke kwaliteit bijdragen aan de woonkwaliteit van de wijken in de toekomst?
- In hoeverre past het aanbod van woningen bij de vraag voor de toekomst?
- In hoeverre zijn de voorzieningen op buurt- en wijkniveau te handhaven en zijn er mogelijk

alternatieve invullingen voor te bedenken?

- Hoe houdbaar is het impliciete concept van collectiviteit dat een halve eeuw geleden voor de wijken werd bedacht?

Vooruitlopend op het beantwoorden van deze (en vele andere vragen) is het goed om de kwaliteiten op een rij te zetten – niet als te beschermen waarden, maar als input voor veranderingsprocessen. In dit rapport gebeurt dat per wijk op twee manieren. Eerst wordt de plangeschiedenis beschreven, toegespitst op de concepten en inspiratiebronnen voor de wijk. Hierna volgt een atlas met een ruimtelijke analyse en fotobladen, waarin de structuur en de ruimtelijke uitwerking van de wijk uiteen worden gezet en de latere afwijkingen en aantastingen in beeld zijn gebracht. Omdat de rapporten zijn geschreven om ook afzonderlijk gebruikt te worden, treedt hier en daar een kleine overlapping in de tekst op, met name in het kader van de bouwproductie van de jaren vijftig.

Urban Fabric
Steenhuis stedenbouw/landschap

Schiedam, mei 2006

Nieuw-Krispijn, Wielwijk en Crabbehof zijn voorbeelden van woonwijken die kort na de oorlog werden gebouwd. De wijken verzezen kort na elkaar, in een tijd dat er een groot woningtekort in Nederland bestond. Elke wijk heeft zijn eigen bijzonderheden, maar er zijn ook kenmerkende overeenkomsten.

Ten eerste zijn de wijken ontworpen met het idee om zoveel mogelijk licht, lucht en ruimte aan de bewoners te geven. Dat is te zien aan de ruime opzet, met brede groenstroken, speelterreinen, pleinen en tuinen.

Het tweede kenmerk van de wijken heeft te maken met het tekort in de jaren vijftig aan geld, materialen en geschoolde vaklui. Om toch zoveel mogelijk huizen te bouwen met de middelen die er waren, lag serieproductie voor de hand. In Dordrecht werd het puin van het bombardement op Rotterdam gebruikt in 'korrelbeton', een bouwsysteem dat door de firma Van Wijnen werd toegepast.

Ten derde zijn de wijken allemaal als gemeenschappen ontwikkeld. De overheid wilde niet alleen goede woningen bouwen, maar ook goede buurten. In Dordrecht-West heeft elke wijk een duidelijk hart, met winkels en voorzieningen, en een duidelijke rand. Vaak is er een indeling in kleinere buurten. Zo werd geprobeerd om rianten wijken te maken waarin de mensen zich thuis konden voelen.

Hoewel de wijken sinds de bouw verouderd zijn en aanpassingen aan de tegenwoordige eisen hard nodig zijn, kunnen de kwaliteiten van de wijken worden gebruikt om de wijken vitaal en gewild te maken. Natuurlijk hoeft Dordrecht-West niet op de monumentenlijst. Door zijn geschiedenis

is Dordrecht-West anders dan andere stadsuitbreidingen en dat kan een positieve bijdrage leveren aan het ontwikkelen van een aantrekkelijke stad vol variatie en keuzen voor uiteenlopende woonmilieus.

Het is de uitdaging om Dordrecht-West klaar te stomen voor de toekomst, maar te ontwerpen vanuit het bestaande: groene ruimte, duidelijke randen, echo's uit het polderland, buurt- en winkelcentra en een goede ligging in de stad.

Nieuw-Krispijn

In deze wijk is nog een echo te zien van een oud idee om Dordrecht-West een monumentaal aanzien te geven, met brede singels en groene gordelwegen. Alleen de brede Nassauweg herinnert daar nog aan, met het groen en de openbare gebouwen: de winkels van het Nassaplein, het politiebureau, de Pauluskerk en de schoolgebouwen. Opvallend in de wijk is het contrast tussen flats langs de doorgaande wegen en het rustige woongebied met eengezinswoningen daar vlak achter.

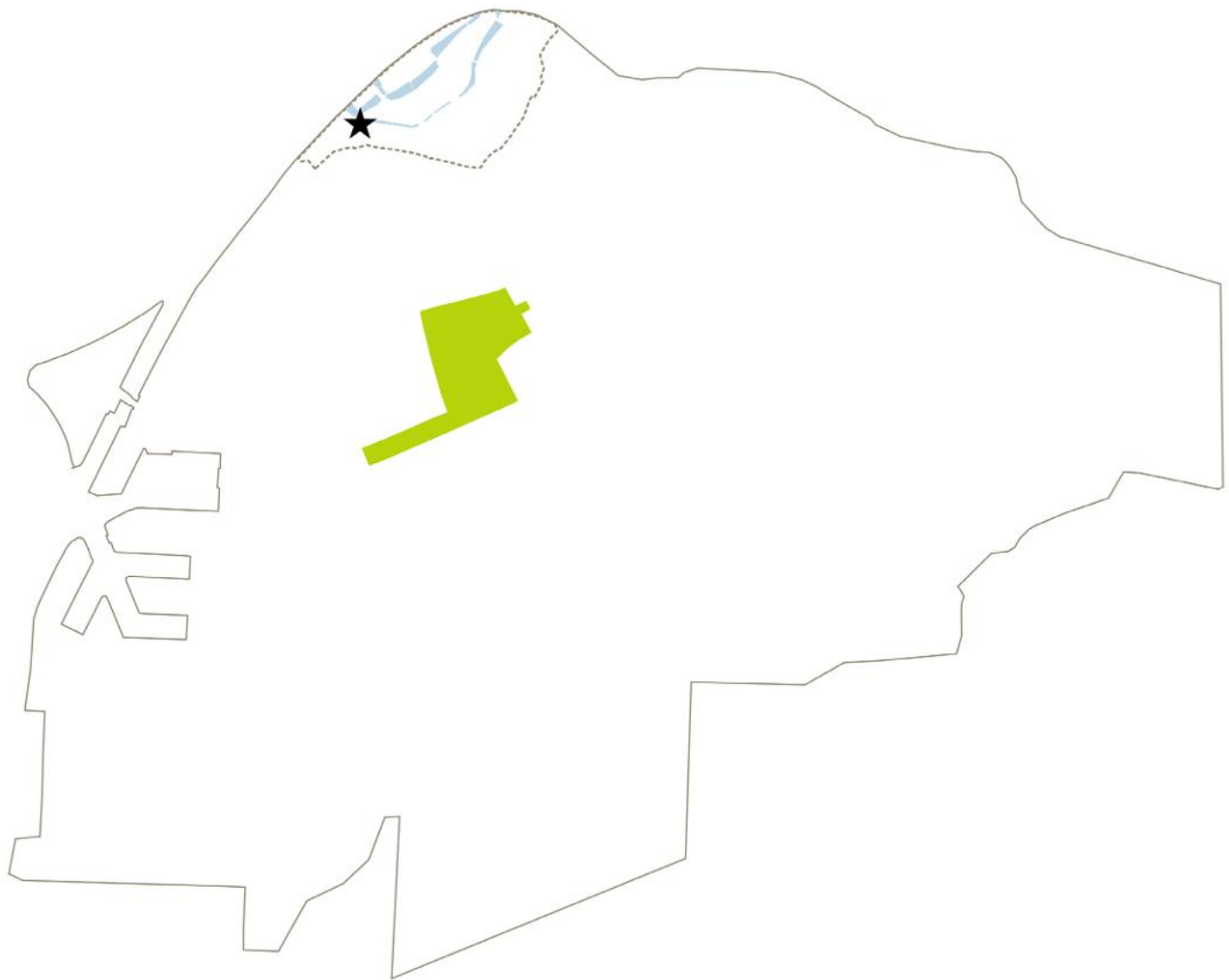
Wielwijk

Het ontwerp van Wielwijk ging uit van vier woonbuurten ('kwadranten'), met elk een eigen architect. De buurten werden als eilanden rondom het grote centrale Admiralsplein getekend in een zee van groen. Zo zou iedereen in een overzichtelijke buurt wonen, vlakbij het centrum en vlakbij het groen. Tijdens de bouw bleek dat de variatie eigenlijk te duur en te lastig zou worden, de huizen en flats zien er nu gelijksoortig uit. De groenstroken tussen de wijken raakten bebouwd. Maar nog steeds is de indeling in sferen, met het

(vernieuwde) wijkcentrum en de woongebieden daaromheen te voelen.

Crabbehof

Crabbehof heeft een ingewikkelde, maar ook rijke stedenbouwkundige compositie. In de wijk zijn oude elementen bewaard, zoals de Zuidendijk en kasteel Crabbehoff. Haaks op de randen van de wijk zijn flatgebouwen in het groen gezet. Zo kregen de bewoners uitzicht over het landschap en spoelde het groen als het ware de wijk binnen. Achter deze randen is Crabbehof met 'stempels' gemaakt: een herhaling van kleine woonbuurten rondom een flink gazon. Het winkelcentrum Crabbehof werd een verbeterde versie van het Admiralsplein in Wielwijk, met een grotere beslotenheid. Tenslotte hebben de Groen van Prinstererweg en de Thorbeckeweg een monumentale opzet, met zicht op de drie wijkkerken. Het oude landschap, randen, stempels, assen en stempels zorgen voor veel variatie in Crabbehof, ondanks de wat eenzijdige woningbouw.

SAMENVATTING

Voor het huidige Nieuw-Krispijn werd in 1932 een eerste Uitbreidingsplan gemaakt. Destijds kwam het niet tot realisatie. Dat gebeurde wel kort na de oorlog, met een nieuw stedenbouwkundig ontwerp van de Dienst Gemeentewerken. Kenmerkend voor de wijk is een structuur met twee monumentale hoofdassen (Nassauweg en Krispijnseweg) en een voornamelijk noordzuid gericht stratenpatroon. Nieuw-Krispijn is een wijk van laagbouw met hogere bebouwing langs de randen. Ondanks de relatieve nabijheid van het stadscentrum zijn er voorzieningen als winkels en scholen. In de wijk werd met nieuwe bouwtechnieken geëxperimenteerd. Aannemer Van Wijnen bouwde hier de eerste huizen van korrelbeton, een systeem dat later in Wielwijk en Crabbefhof op grote schaal zou worden toegepast.

Programmatische bijzonderheden

- Een aaneengesloten laagbouwzone met eengezinswoningen, omkaderd door hoofd- en secundaire assen met gestapelde woningen.
- Concentratie van voorzieningen langs de Nassauweg, zoals winkels, het politiebureau, de Pauluskerk en verschillende scholen.
- Portieketageflats (middelhoog) in een strook haaks op de Laan der Verenigde Naties
- Duplexwoningen tussen de Frederikstraat en Mariannestraat.
- Weinig variatie in woningtypes.

Ruimtelijke bijzonderheden

- Groenvoorzieningen aan de rand van de wijk: het Weizigtpark (noordzijde) en de begraafplaats (zuidoostzijde). Beide groenzones worden met elkaar verbonden door de Nassauweg, een korte singel met een

ruim profiel en een groen karakter.

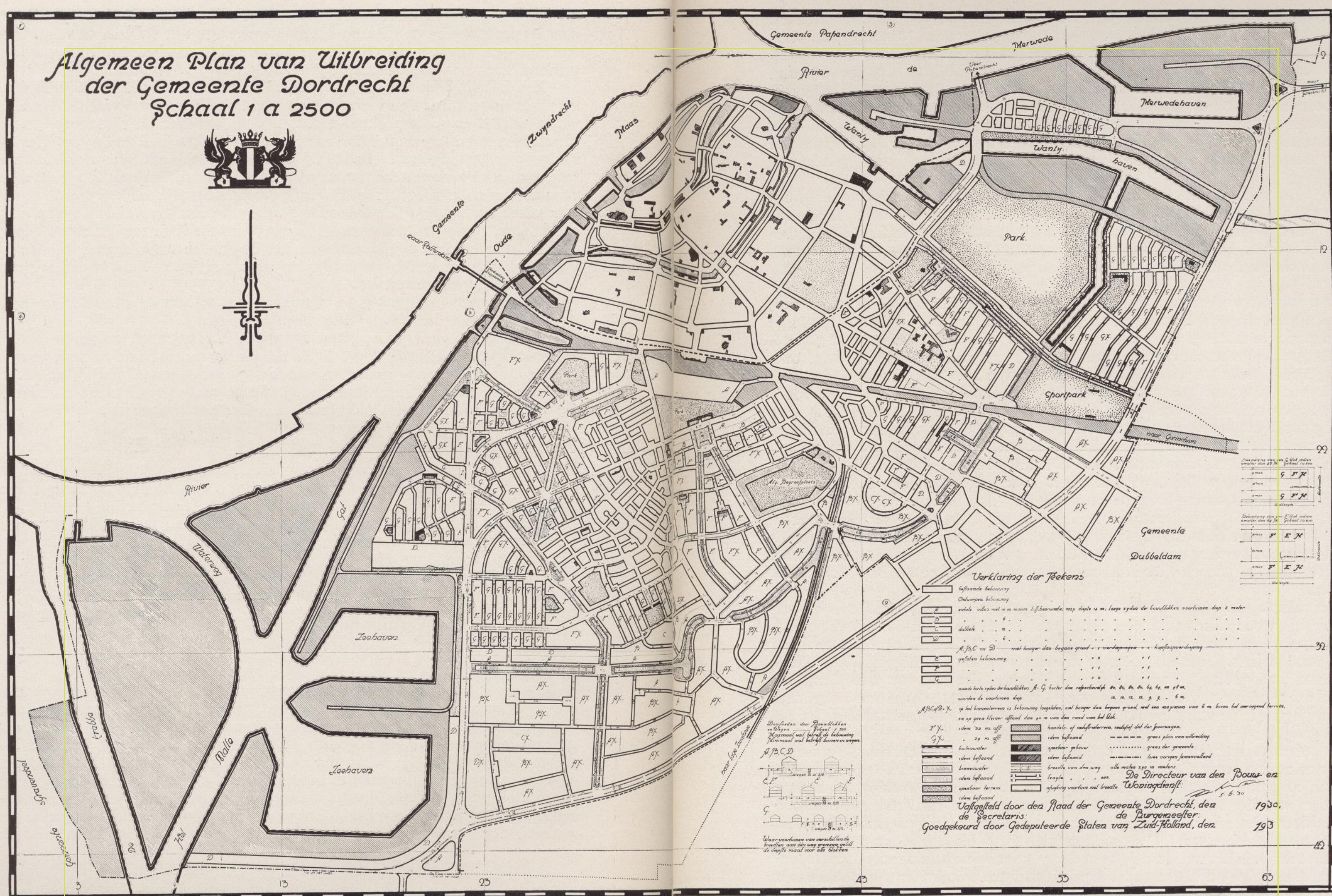
- Groene zuidgrens tussen de Rembrandtlaan / Willem de Zwijgerlaan en de Laan der Verenigde Naties
- Orthogonaal stratenpatroon, de straten zijn of noord-zuid of oost-west georiënteerd.
- Middelhoogbouw als begeleiding van de hoofdassen, deze wanden sluiten aan bij de schaal van de omgeving. In de luwte van de hoofdassen is een kleinschaliger woonmilieu met eengezinswoningen.

Bijzondere plekken

- Weizigtpark, groen zone en schakel naar station en binnenstad
- Nassauweg, groene singel
- Krispijnseweg, oude route met voorzieningen

Programma

- Ongeveer 1700 woningen, waarvan tweederde appartementen en eenderde eengezinswoningen
- 30 duplexwoningen in het oostelijk deel van de wijk
- 18 winkels en 10 woningen boven winkels
- 5 scholen en 1 gymnastieklokaal
- Politiebureau
- Pauluskerk
- Begraafplaats met aula
- Bejaardenhuis Thureborgh
- garageboxen

De cultuurhistorische betekenis van Nieuw-Krispijn geldt vooral de twee hoofdassen: de Nassauweg en de Krispijnseweg. Hier toont de wijk zich naar de stad, erachter ligt een woonmilieu met een eigen kwaliteit, dat binnen bepaalde marges veranderingen kan opnemen, zonder de samenhang van de wijk aan te hoeven tasten. In het verleden zijn al dergelijke ingrepen uitgevoerd, zoals de toevoeging van een plein en ingrijpende vernieuwing van het woningbestand. Het derde ruimtelijke element van Nieuw-Krispijn bestaat uit de strook flats tussen Oud-Krispijn en de Laan der Verenigde Naties. Dit is een autonoom onderdeel, dat niet zozeer in samenhang met de rest van Nieuw-Krispijn, maar met de hoofdweg en de achterliggende wijk Oud-Krispijn dient te worden gezien.

Aan de Krispijnseweg manifesteert Nieuw-Krispijn zich als een wand van portiekflats, onderbroken door vooroorlogse bebouwing aan de zijde van de binnenstad en recente nieuwbouw halverwege. De wand staat in contrast met de overzijde van de straat, waar Oud-Krispijn zich met een meer gedifferentieerde opbouw manifesteert. De betekenis van de Nassauweg schuilt in drie elementen: de groene profilering van de singel, de openbare functies (winkels, politiebureau, kerk, school) en de bijzondere architectuur. Hiertegenover staat als minpunt de rommelige beëindiging, zowel ruimtelijk als programmatisch. Voor de toekomst kan het karakter van de Krispijnseweg en de Nassauweg (de eerste als een wand met repeterende blokken; de tweede als singel met bijzondere functies en architectuur) een ankerpunt voor mogelijke veranderingen zijn.

De strook bebouwing langs de Laan der Verenigde Naties is nu ingevuld met flats, die haaks op de weg staan. Het is een bufferzone aan de zuidzijde van Oud-Krispijn. Dit op zich zelf staande element, met het ritme van flatgebouwen, begeleidt de grote verkeersweg en draagt bij aan de herkenbaarheid van de route. Toch is het goed denkbaar dat deze strook, vanwege woontechnische of bouwkundige overwegingen, vervangen wordt door nieuwe bebouwing met een ander ruimtelijk concept. Daarbij is het wel zaak aan te sluiten op de schaal en de ritmering van zowel de randweg als de rand van de vooroorlogse wijk.

Verdere differentiatie op gebouwniveau kan Nieuw-Krispijn in de toekomst verrijken, ook ruimtelijk. De zone achter de doorgaande hoofdwegen vormt een enclave: kleinschalig, overzichtelijk en met een gunstige positie in de stad. Deze kwaliteiten passen goed bij het woonmilieu van eengezinswoningen, maar zouden ook voor andere woonvormen inzetbaar kunnen zijn, bijvoorbeeld voor ouderen. Programmatisch en typologisch kan Nieuw-Krispijn mogelijke veranderingen goed opnemen, zolang het contrast tussen de hogere randen langs de doorgaande routes en de kleinschalige enclaves daar achter blijft bestaan. Ook vragen de mogelijke transformaties om aansluiting bij het groene karakter van de wijk, gevoel voor de relatie bebouwing-maaiveld en een zorgvuldige afstemming van private, openbare en collectieve buitenruimten. Het verdient aanbeveling nader onderzoek naar het oorspronkelijke groenplan en de latere wijzigingen uit te voeren.

Kwaliteiten op wijkniveau

- Duidelijke randen met gestapelde bebouwing (Krispijnseweg, Mauritsweg en Nassauweg), met daarachter een kleinschaliger weefsel met eengezinswoningen. Dit geeft met name het gebied tussen de Mauritsweg en Prinses Julianaweg een besloten karakter
- Drie belangrijke groene zones: het Weizigtpark, de Nassauweg en de zuidrand, gevormd door de Laan der Verenigde Naties en de Algemene Begraafplaats
- Het Weizigtpark als buffer tussen Nieuw-Krispijn en het stadscentrum
- Hoofdassen met een eigen karakter: de Nassauweg als singel met voorzieningen en de Krispijnseweg als doorgaande route van het stadscentrum naar het zuiden
- Grote differentiatie in sferen binnen de wijk. De routes door de wijk hebben een grote afwisseling. Zo zijn de noordzuid-assen (Nassauweg, Krispijnseweg) onderling verschillend. Hetzelfde geldt voor de oostwestroutes (Prinses Julianaweg en Waldeck Pyrmontweg). Verder hebben ook de kleinschalige buurten achter de hoofdroutes, als de flats langs de Laan der Verenigde Naties een zeer uiteenlopende sfeer. Met name het langzaam verkeer kan kiezen uit zeer verschillende routes door de wijk.

Knelpunten op wijkniveau

- Eenzijdig woonmilieu door weinig variatie in woningtypen, dit ondanks de hierboven gewaarde verscheidenheid van sferen in de wijk.
- De beëindiging van de Nassauweg in het zuiden; het monumentale karakter van de

singel botst op inferieure bebouwing bij de Willem de Zwijgerlaan.

- Rommelige overgang tussen de vooroorlogse bebouwing in de bocht van de spoorlijn en de naoorlogse bebouwing ten westen van de Frederikstraat. De onoverzichtelijkheid wordt versterkt door recente nieuwbouw aan de Mauritsweg ter hoogte van de Mariannestraat.

Kwaliteiten op buurtniveau

- Ensembles van middelhoogbouw aan de Nassauweg en de Krispijnseweg. Bijzonder is dat dezelfde bebouwing in combinatie met verschillende straatprofielen en groeninrichting langs beide assen een verschillend karakter oplevert.
- De groene openbare ruimte van het gebied tussen de Mauritsweg en de Prinses Julianaweg. Dit wordt niet door groene openbare ruimten, maar door de voortuinen van de eengezinswoningen gemaakt.
- Groene openbare ruimte bij de middelhoogbouw in de zone tussen de Prinses Julianaweg en de Waldeck Pyrmontweg

Knelpunten op buurtniveau

- Relatief weinig openbare ruimte in het gebied tussen de Prinses Julianaweg en de Mauritsweg. Alleen de Nassauweg had van oorsprong een ruime en groene opzet. Woningbouwvereniging Woondrecht heeft hierin al verandering gebracht door 21 woningen te slopen voor meer openbare ruimte in de binnenzone.
- Inrichting van het Nassaplein als parkeerterrein, dit geeft het winkelcentrum een onplezierig aanzicht vanaf de Nassauweg en

belemmert de verblijfs- en ontmoetingsfunctie van het plein. Parkeren is een belangrijke functie voor het plein, maar er zou meer verblijfsruimte over moeten blijven.

Kwaliteiten op gebouwniveau

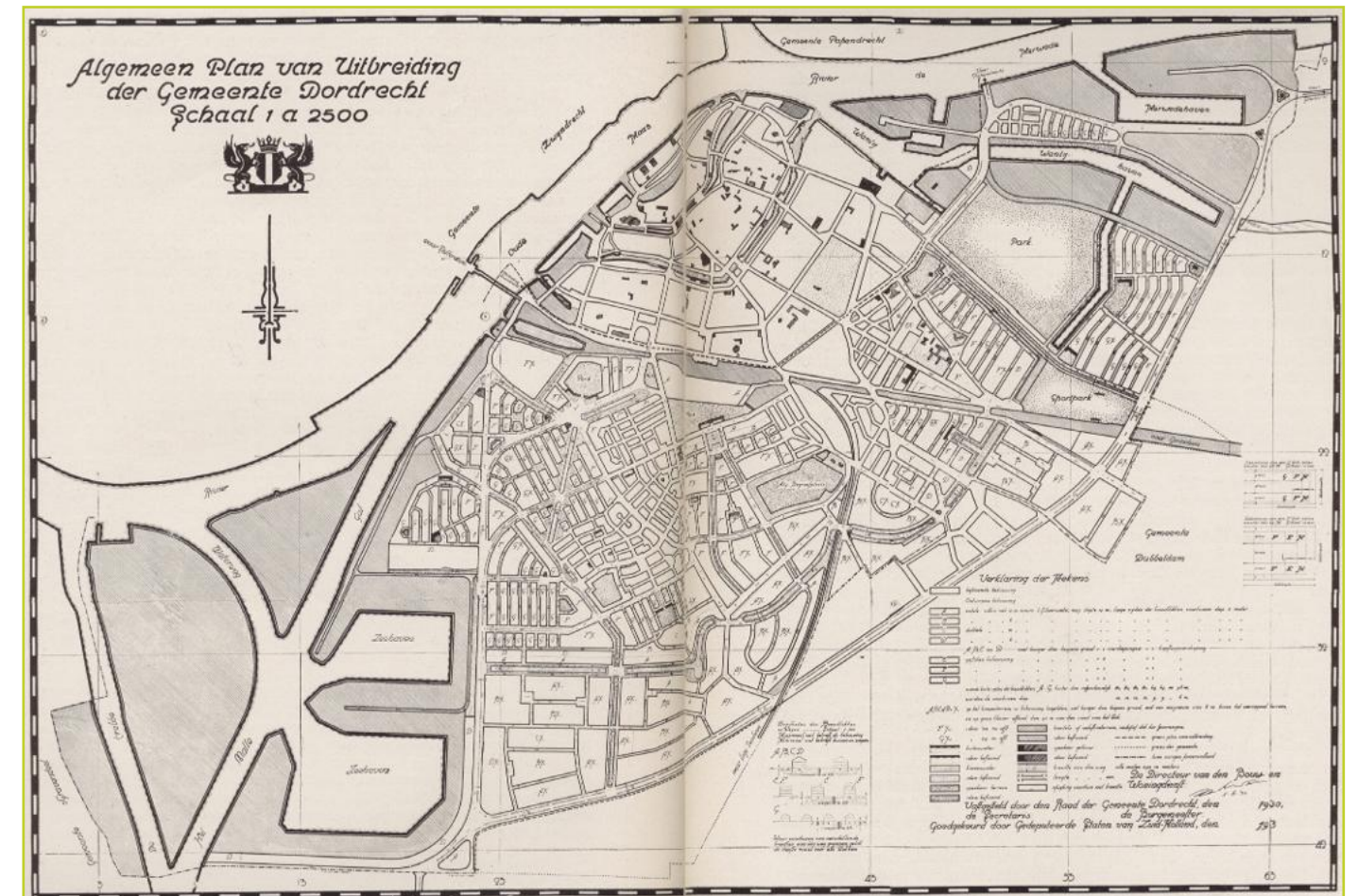
- Architectuur van de bijzondere bebouwing, met name aan de Nassauweg: Pauluskerk, politiebureau, scholen.
- Het ensemble van portieketageflats langs de randen van de wijk, langs de Nassauweg, Mauritsweg en Krispijnseweg.
- Het complex van duplexwoningen tussen de Frederikstraat en de Mariannestraat is een goed voorbeeld van hoe in de jaren vijftig werd gedacht over het oplossen van de woningnood. Onder een dak bevinden zich twee zelfstandige woningen voor een een- of tweepersoonshuishouden, die later, als de woningnood voorbij zou zijn, samengevoegd kunnen worden tot een eengezinswoning.

Knelpunten op gebouwniveau

- Nieuw-Krispijn kent weinig variatie in woningtypen. De flatwoningen zijn allemaal van vergelijkbare grootte, wat ook voor de eengezinswoningen geldt. De woningbouwvereniging Woondrecht heeft al iets aan deze situatie veranderd door 48 oude eengezinswoningen te slopen voor de bouw van 33 grotere eengezinswoningen.
- Vervlakking van details door buitengevelisolatie en kunststof kozijnen.
- Verstening van de buitenruimte door erfafscheidingen en toename van verharding in de (private en publieke) ruimte.

Opgave voor de toekomst

- Visie op ontwikkeling Nieuw-Krispijn op niveau van wijk, buurt en gebouw met antwoorden op bovengenoemde knelpunten
- Ruimtelijke visie op Krispijnseweg en Nassauweg; met hieraan gekoppeld de opgave om de singel te beëindigen en de toekomstige kwaliteit van het winkelplein
- Up to date houden en maken van de woningen (technische staat, grootte, ontsluiting, parkeren)
- Ontwikkeling van een visie op de structuur en het beheer van de gelede openbare ruimte (openbaar, collectief, privaat)
- Prioriteiten cultuurhistorie: continuïteit van de structuur is belangrijker dan het behoud van afzonderlijke objecten. Het gaat hierbij om de beide hoofdassen en de compositie van de bebouwing
- Nader onderzoek naar de opzet van de bijzondere architectuur, mogelijk ook van de inrichting van de openbare ruimte. Eventueel: selectie van (gemeentelijke) monumenten (openbare gebouwen: politiebureau, kerk, scholen, winkelgebouwen, alsmede de rand van het Weizigtpark)
- Publikatie van een wijkboek met de bouwgeschiedenis, de sociale geschiedenis en andere belangrijke elementen uit het collectieve geheugen, als stap in het proces van stedelijke vernieuwing.

Uitbreidingsplan voor Dordrecht, Van Buuren, 1932

Onder de wijk Nieuw-Krispijn valt alle naoorlogse bebouwing tussen het spoor van Rotterdam naar Breda en de Laan der Verenigde Naties. Dit betekent een onregelmatig gebied begrensd door de Mauritsweg, Krispijnseweg, Patersweg, Zuidendijk, Laan der Verenigde Naties en de Algemene Begraafplaats. De oostkant van de wijk is moeilijk vast te stellen: de woningen ten westen van de Mariannestraat zijn naoorlogs, de woningen ten oosten van de Frederikstraat zijn vooroorlogs en tussen deze straten is de bebouwing gemengd. Ook aan de westzijde van de Krispijnseweg doet zich iets gelijks voor: tussen de Prinses Julianaweg en Patersweg staat een blok naoorlogse woningen.

Historische elementen (voor 1945)

Ruim voor de Tweede Wereldoorlog werd Dordrecht al uitgebreid ten zuiden van het spoor. Aan de westkant van de Krispijnseweg verrees wat nu bekend is als de wijk Oud-Krispijn, naar een stedenbouwkundig ontwerp van J.E. van der Pek uit 1917. Verder werd in de bocht van de spoorlijn Rotterdam-Breda de Bloemenbuurt en de oostelijke Oranjebuurt (tot de Mariannestraat en Frederikstraat) gebouwd. De Algemene Begraafplaats was al in 1828 aangelegd, toegankelijk vanaf de Dubbeldamseweg Zuid.

De vooroorlogse uitbreidingen ontstonden los van elkaar, zonder overkoepelend plan. Pas in 1932 gaf de directeur Gemeentewerken C.J. van Buuren een aanzet tot het samenbundelen van de stadsuitbreidingen in één uitbreidingsplan voor Dordrecht. Van dit plan werd wat betreft Nieuw-Krispijn bijna niets uitgevoerd. Slechts aan de

oostkant van de Krispijnseweg verrezen enkele vrijstaande gebouwen, zoals de gereformeerde Julianakerk en de Marnixschool.

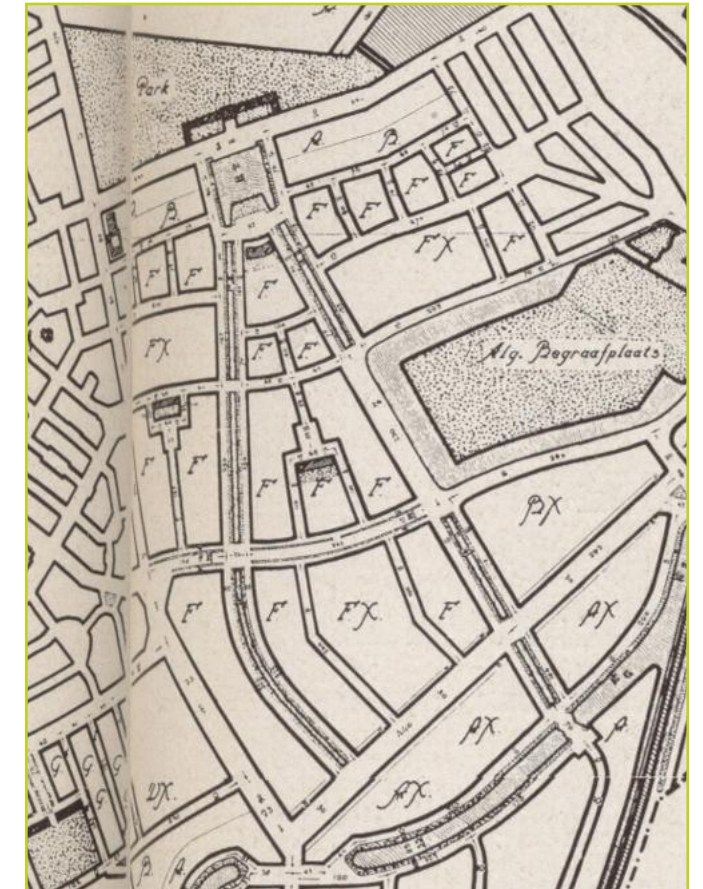
Plannen

In het ontwerp van Van Buuren uit 1932 heeft het tegenwoordige Nieuw-Krispijn een monumentaal aanzien. Bij de zuidelijke entree van het Weizigtpark legde hij een groot gebouw met aan de zuidzijde een plein. Op dit plein kwamen twee brede assen samen met een middenberm van groen of water, die doorliepen tot diep in het huidige Zuidhoven. De westelijke as was een singel, die schuin tussen de Krispijnseweg en de tegenwoordige Nassauweg liep. De oostelijke as kennen we nu als de Nassauweg en was destijds een reserveringszone van de Nederlandse Spoorwegen, pal ten westen van de Algemene Begraafplaats. Het was de bedoeling om de ruime bocht van de spoorbaan naar Breda (aan de oostkant van de begraafplaats) af te snijden. In 1932 stond inmiddels vast dat de deze afsnijding er niet zou komen en dus kon de stook van de spoorwegen in het Uitbreidingsplan worden opgenomen. Haaks op de twee singels projecteerde Van Buuren twee dwarswegen, in het verlengde van de J.J.A. Goeveurstraat en de Brouwersdijk uit Oud-Krispijn. Deze wegen liepen ten noorden en ten zuiden van de begraafplaats. Zoals bekend werd dit plan niet uitgevoerd. De Nassauweg herinnert nog wel aan de monumentale opzet van Van Buuren, zij het dat de singel voorbij de begraafplaats niet werd doorgetrokken. Ook de verlening van de Brouwersdijk kwam tot stand, in de vorm van de Julianalaan, de J.J.A. Goeveurstraat

loopt in Nieuw-Krispijn door in de bescheiden Bernhardlaan.

Na de Tweede Wereldoorlog werd in 1946 een nieuw stratenplan vastgesteld. Hiervan is geen beeldmateriaal gevonden. Het ontwerp is wel te reconstrueren met de verschillende deelplannen. Uit het plan van Van Buuren bleven, zoals hierboven vermeld, twee kenmerkende elementen over: de Nassauweg en de oostwest-verbindingen. De reden hiervoor was vooral pragmatisch. Bij de Nassauweg ging het om het grondeigendom, de gemeente wilde snel bouwen en bestemde de grond van de spoorwegen tot openbare ruimte. Anders dan in het vooroorlogse ontwerp werd de singel nu echter een wezensvreemd element in zijn omgeving. Ook het handhaven van de ringwegen had een pragmatische achtergrond, namelijk om de routes uit Oud-Krispijn door te trekken. Wel werd het idee om twee ringwegen aan te leggen losgelaten. Er kwam één ringweg, in het verlengde van de Brouwersdijk (Julianaweg en Mariastraat), ten noorden van de begraafplaats.

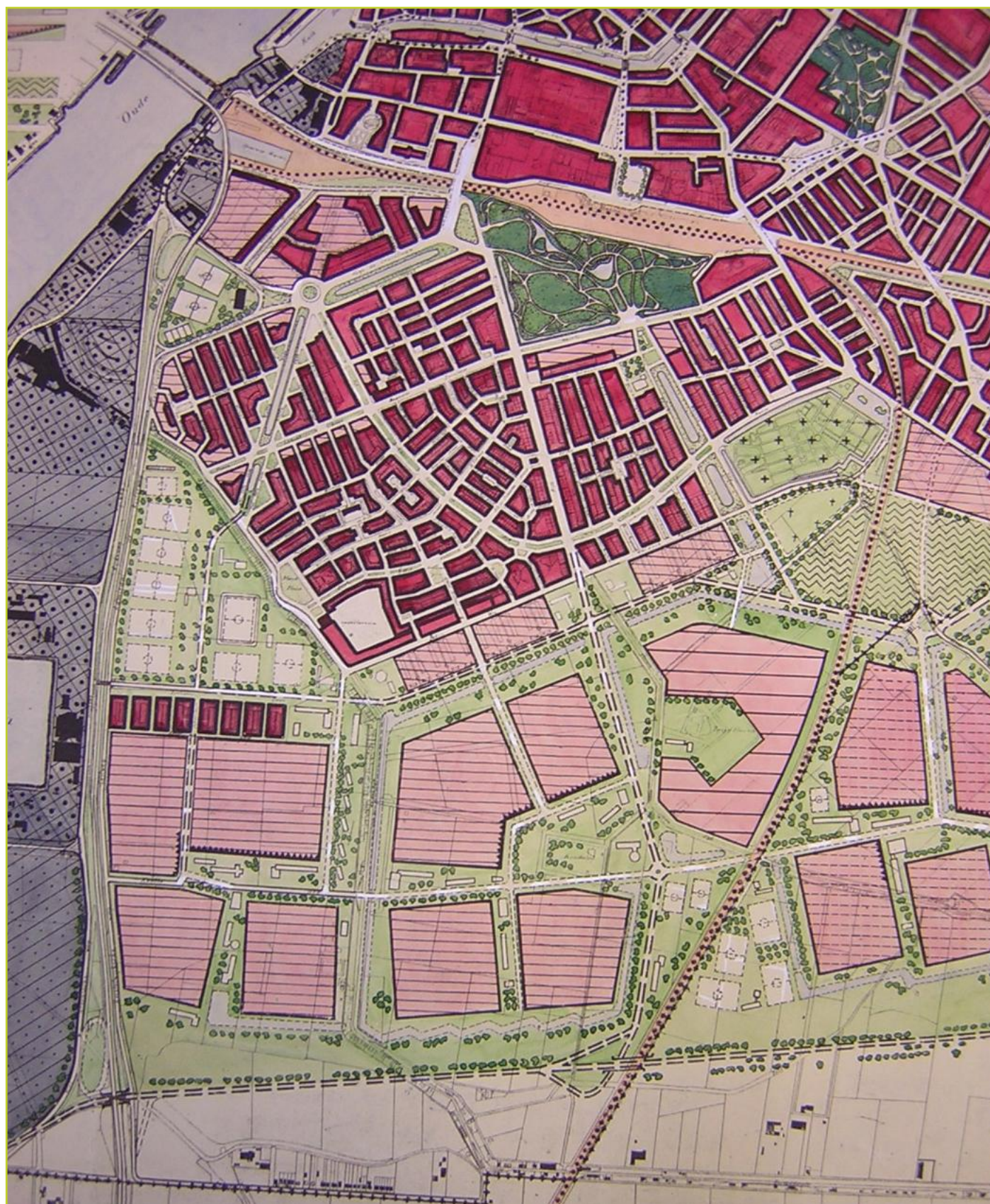
De belangrijkste ruimtelijke kenmerken van Nieuw-Krispijn zijn de twee hoofdassen in noordzuid-richting en het contrast tussen de hogere bebouwing langs de randen en de lagere bebouwing binnenin de wijk. De Nassauweg is een brede singel met een rijke, groene profilering. Het is een echo van het vooroorlogse ontwerp, maar zonder compositorische context. De singel begint bij het Weizigtpark en eindigt abrupt bij de Willem de Zwijgerlaan. Aan de Nassauweg bevindt zich bijzondere bebouwing, zoals het winkelcentrum Nassauplein, het politiebureau, de Pauluskerk en verschillende scholen. Het monumentale karakter

Uitsnede huidige Nieuw-Krispijn uit uitbreidingsplan Van Buuren, 1932

van de Nassauweg wordt bepaald door het singelprofiel. In het midden bevindt zich een brede waterpartij, met aan beide kanten een dubbele rij bomen op een brede strook gras. Tussen de bomen en de bebouwing liggen een weg, trottoir en voortuinen. De ruimte tussen de bijzondere bebouwing wordt gevuld met gestapelde etagewoningen. De flats met drie woonlagen vormen een wand aan beide kanten van de singel.

De tweede hoofdas, de Krispijnseweg, vormt de grens tussen Oud- en Nieuw-Krispijn. Aan de westzijde staat vooroorlogse bebouwing, met een behoorlijke afwisseling; aan de oostzijde de naoorlogse bebouwing, met een herhaling van bouwblokken. Het zijn dezelfde gestapelde

Structuurplan 1951, uitsnede Dordrecht-West, Wissing

woningen als aan de Nassauweg, die hier een wand vormen. Ze geven de straat het karakter van een stedelijke boulevard, ondanks de asymmetrie van het bebouwingsprofiel (vooorlogs versus naoorlogs). Aan het begin van de Krispijnseweg, gezien vanaf de binnenstaat, staat een vooroorlogs complex met een kerk, waarna de wand met naoorlogse portiekflats begint. Bij de kruising van de Krispijnseweg en de Laan der Verenigde Naties is aan beide zijden van de weg een schoolgebouw, als een symbolische poort aan de zuidrand van Krispijn.

Behalve langs beide hoofdroutes is ook aan de noordzijde van Nieuw-Krispijn gestapelde bebouwing te vinden. Hier is de Mauritsweg, die langs het Weizigtpark loopt. Aan de zuidzijde van deze straat staat een doorlopende wand van portieketageflats, met een sprongen in de bouwhoogte en de rooilijn. Het blok vormt een echo van de monumentale opzet van het vooroorlogse ontwerp, maar mist een ruimtelijke relatie met de Nassauweg. Op de hoek werd later een woonflat van zeven woonlagen gebouwd.

De begrenzing aan de zuidoostkant van de wijk wordt niet benadrukt door monumentaal gepositioneerde bebouwing, maar door groene ruimte. De ruimte tussen de Willem de Zwijgerlaan en de Laan der Verenigde Naties is begroeid met hoge struiken en bomen en vormt zo een groen scherm. Dit scherm loopt door via het zuidelijke deel van Nassauweg en de hoge groene omheining van de Algemene Begraafplaats. De oostgrens van Nieuw-Krispijn verloopt niet zo helder als de overige grenzen, Nieuw-Krispijn sluit hier naadloos op de vooroorlogse laagbouw aan.

In de zone achter de hoofdassen gaat het kleinschalige woonmilieu van Nieuw-Krispijn verscholen. Dit zijn grondgebonden eengezinswoningen met zowel een voor- als achtertuin. Hier en daar is met sprongen in de rooilijn ruimte geschapen voor speelterreinen aan de straat of achter de woningen.

Deelplannen

1947 Plan Weizigt I

267 arbeiderswoningen in korrelbeton, gelegen tussen de Prins Bernhardstraat en de Prinses Julianaweg. Van dit project zijn geen plattegronden bekend, alleen voorgevels. Uit de afbeelding van de voorgevel is de volgende standaardindeling van de woning af te leiden: woonkamer aan de straatzijde, keuken aan de achterkant, de badkamer boven de voordeur en daarnaast en - achter de slaapkamers.

1948 Plan Weizigt II

200 arbeiderswoningen in korrelbeton, gelegen aan de oostkant van de Nassauweg, tussen de Willemstraat en Mariastraat (verlengde van de Prinses Julianaweg) en aan westkant van Nassauweg, tussen Amalia van Solmsstraat en Prins Bernhardstraat. De woningen hebben een standaardplattegrond: woonkamer aan de straatzijde, keuken aan de achterkant, de badkamer boven de voordeur en daarnaast en - achter de slaapkamers.

1949 Plan Weizigt III

534 flatwoningen in korrelbeton aan de

Krispijnseweg en de Nassauweg. Er waren drie blokken gepland aan de Mauritsweg, maar die zijn niet gerealiseerd. De woningen hebben een standaardplattegrond met een driebeukige opzet:

- 1 woonkamer, slaapkamer badkamer (breedte 380 cm)
- 2 slaapkamer en keuken (breedte 240 cm)
- 3 trappenhuis en wisselkamer (breedte 220 cm)

1952 duplexwoningen

30 duplexwoningen aan de Frederikstraat, de Saksen-Weimarstraat en de Mariannestraat. Na de Tweede Wereldoorlog kende Nederland een groot woningtekort. Met name jonge stellen konden maar moeilijk een woning vinden. De duplexwoning werd gezien als de ideale oplossing voor de woningnood. Onder een dak bevonden zich twee zelfstandige woningen, ieder op een eigen verdieping. Als het echtpaar kinderen kreeg, konden de twee woningen samengevoegd worden tot een volwaardige eengezinswoning. Het idee was dat het woningtekort dan inmiddels was opgelost, zodat voor het tweede echtpaar ook een woning beschikbaar zou zijn.

Plan in onderdelen Patersweg

In het Structuurplan voor Dordrecht (1952) van Van Tijen en Maaskant was een van de negen deelplannen het 'plan in onderdelen Patersweg'. Dit gebied is de strook ten zuiden van de Patersweg en de Waldeck Pyrmontweg, aan de zuidkant van Nieuw-Krispijn. In het plan Patersweg zijn dwars op de Patersweg en de Waldeck Pyrmontweg en Rembrandtlaan/ Willem de Zwijgerlaan middelhoge flats gebouwd in twintig gelijke stroken. Iedere strook heeft vier entrees, met elk zes flatwoningen.

1956 Mauritsweg

Oorspronkelijk waren aan de Mauritsweg drie blokken middelhoge flats gepland, dezelfde flats als aan de Krispijnseweg en Nassauweg. De flats aan de Krispijnseweg en Nassauweg zijn wel gerealiseerd, maar die aan de Mauritsweg niet. In 1956 werd begonnen met de bouw van een nieuw plan voor de Mauritsweg. In plaats van de oorspronkelijk bedoelde eenvoudige flatwoningen werden nu 78 appartementen 'in het betere genre' gebouwd.

Woningcontingenten en korrelbeton

Om de wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog in goede banen te leiden, bemoeide de overheid zich in hoge mate met de bouwactiviteit in Nederland. Aan iedere gemeente werd per jaar een zogenaamd contingent toegewezen, het aantal woningen dat in dat jaar gebouwd mocht worden. Woningen die gebouwd werden met bepaalde efficiënte bouwsystemen telden minder zwaar mee in het contingent. Voor gemeenten met ambitieuze uitbreidingsplannen waren deze bouwsystemen de oplossing om de krappe aantallen van de contingenten te vergroten.

Het aantal woningen dat de gemeente Dordrecht wilde bouwen in Nieuw-Krispijn was te hoog voor de contingenten die de gemeente kreeg toegewezen. Door systeembouw toe te passen zouden meer woningen gerealiseerd mogen worden en daarom ging de gemeente op zoek naar efficiënte bouwmethoden. Na een excursie in Den Haag, waar al sinds de jaren twintig van de vorige eeuw met succes in korrelbeton werd gebouwd, besloot de gemeenteraad Dordrecht

hetzelfde systeem toe te passen in Nieuw-Krispijn. Het korrelbetonsysteem was één van de efficiënte bouwsystemen waarvan elke woning maar voor 75 procent meetelde in het contingent. ouwen in korrelbeton betekende dat de draagmuren werden gestort in beton, samengesteld uit puin. Het puin voor de woningen in Dordrecht was afkomstig uit Rotterdam, dat tijdens de eerste dagen van de oorlog zwaar gebombardeerd was.

Bouwen in korrelbeton week af van de conventionele bouwmethoden en vergde grote investeringen van de aannemer. Alleen bij een hoog aantal te bouwen woningen was dit bouwsysteem winstgevend. Aannemer NV Van Wijnen begon in 1948 met de bouw van de eerste woningen in korrelbeton. Het ging om een deelplan van 267 woningen. Van Wijnen zou later veel meer woningen in korrelbeton realiseren, want in oktober 1951 schreef het Dordrechtsch Nieuwsblad een artikel over het duizendste 'Van Wijnenhuis'. Het Instituut voor Volkshuisvesting en Stedebouw (de voorloper van het huidige NIROV) had bijzondere belangstelling voor het korrelbetonsysteem en organiseerde in juli 1948 een excursie voor haar leden naar Nieuw-Krispijn.

Goed Wonen

Op initiatief van een aantal Dordrechtse vrouwenverenigingen richtte de stichting Goed Wonen in Nieuw-Krispijn een modelwoning in. In maart 1951 was deze flatwoning aan de Nassauweg open voor het publiek. Goed Wonen probeerde in heel Nederland door middel van modelwoningen, voorlichtingsfilms en haar

tijdschrift 'Goed Wonen' Nederlanders meer bewust te laten worden van de inrichting van hun woningen. De stichting propageerde het efficiënt gebruik van ruimte, dat eerder bereikt zou worden door modern en strak meubilair dan door de toen gangbare zware eiken Oudhollandse meubelen.

Bijzondere bebouwing

Politiebureau Nassauweg

Hoofdbureau van de politie voor Dordrecht, ontwerp van Dirk Hol, stadarchitect Dordrecht. Eerste paal in juli 1962, oplevering november 1964.

Bejaardenhuis Thureborgh

Eerste paal in april 1960, oplevering 1962.

Pauluskerk

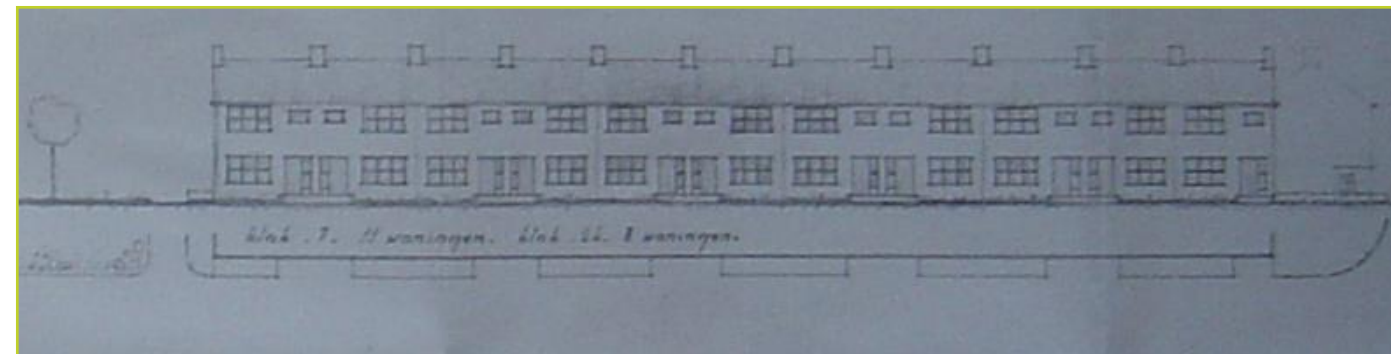
Openbare ruimte

De openbare groene ruimte in Nieuw-Krispijn bestaat uit twee parkachtige terreinen en drie groenstroken. De twee terreinen zijn het Weizigtpark en de Algemene Begraafplaats. De begraafplaats heeft uiteraard een andere functie als het park, toch is het een duidelijk groen element in de wijk. Beide terreinen liggen aan de rand van Nieuw-Krispijn. Het Weizigtpark schermt de wijk af van het station en de stad. De begraafplaats vormt een groene hoek in het plan.

De Nassauweg is een groene zone, die de twee parkachtige terreinen met elkaar verbindt. De tweede groene ader door de wijk, dwars op

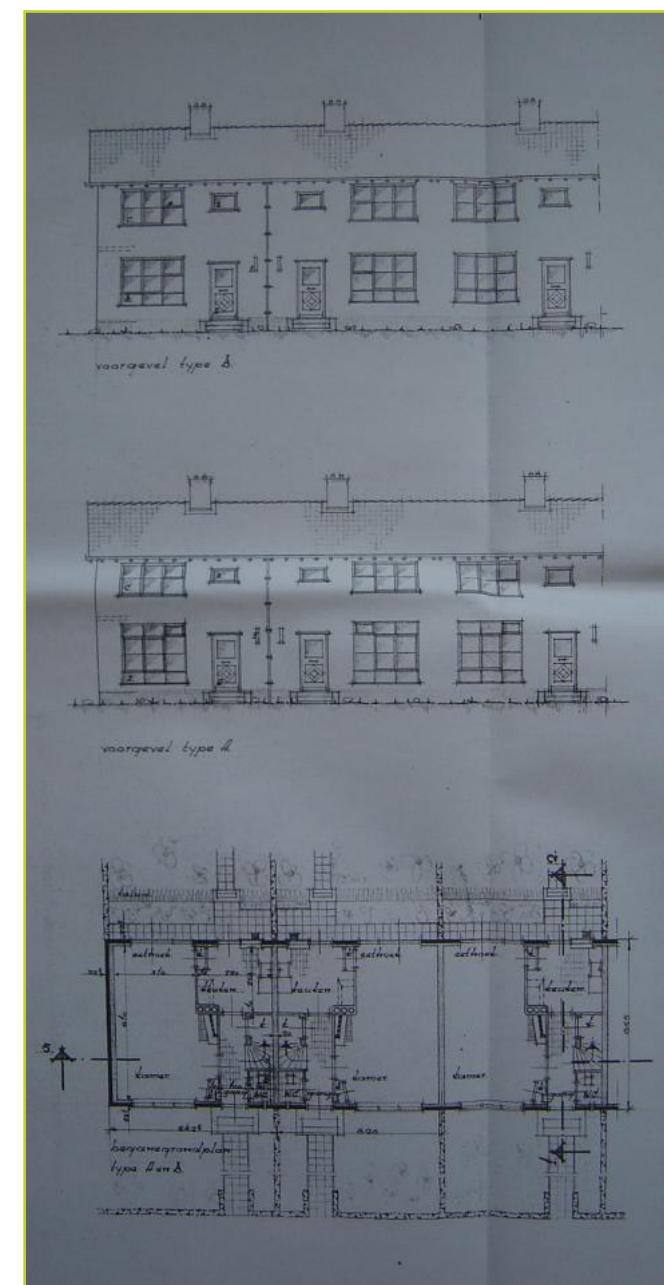
Situatie van 267 eengezinswoningen, Bouw- en Woningdienst, 1947

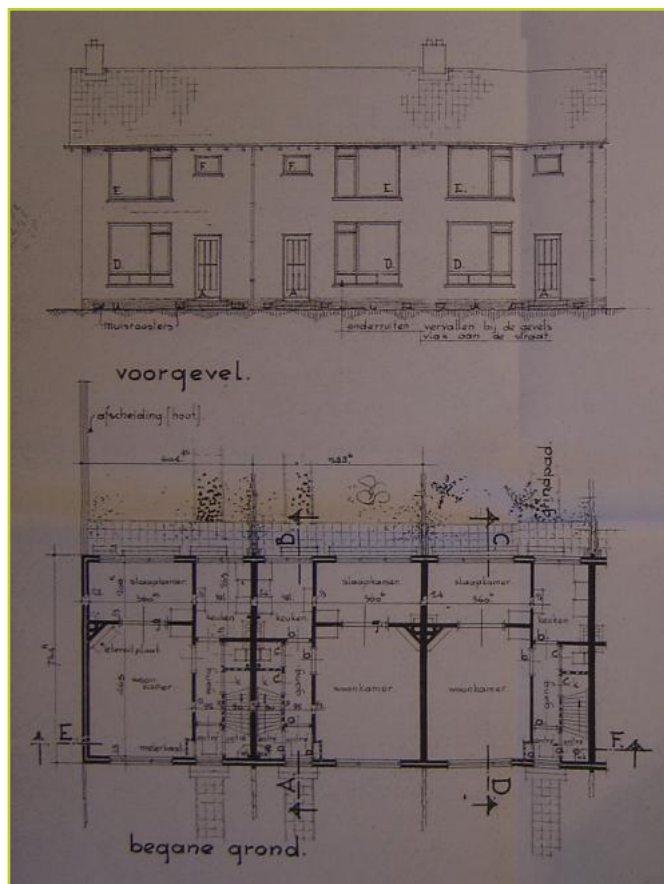
Voorgevels van eengezinswoningen, Bouw- en Woningdienst, 1947

Situatie van 200 eengezinswoningen, Bouw- en Woningdienst, 1948

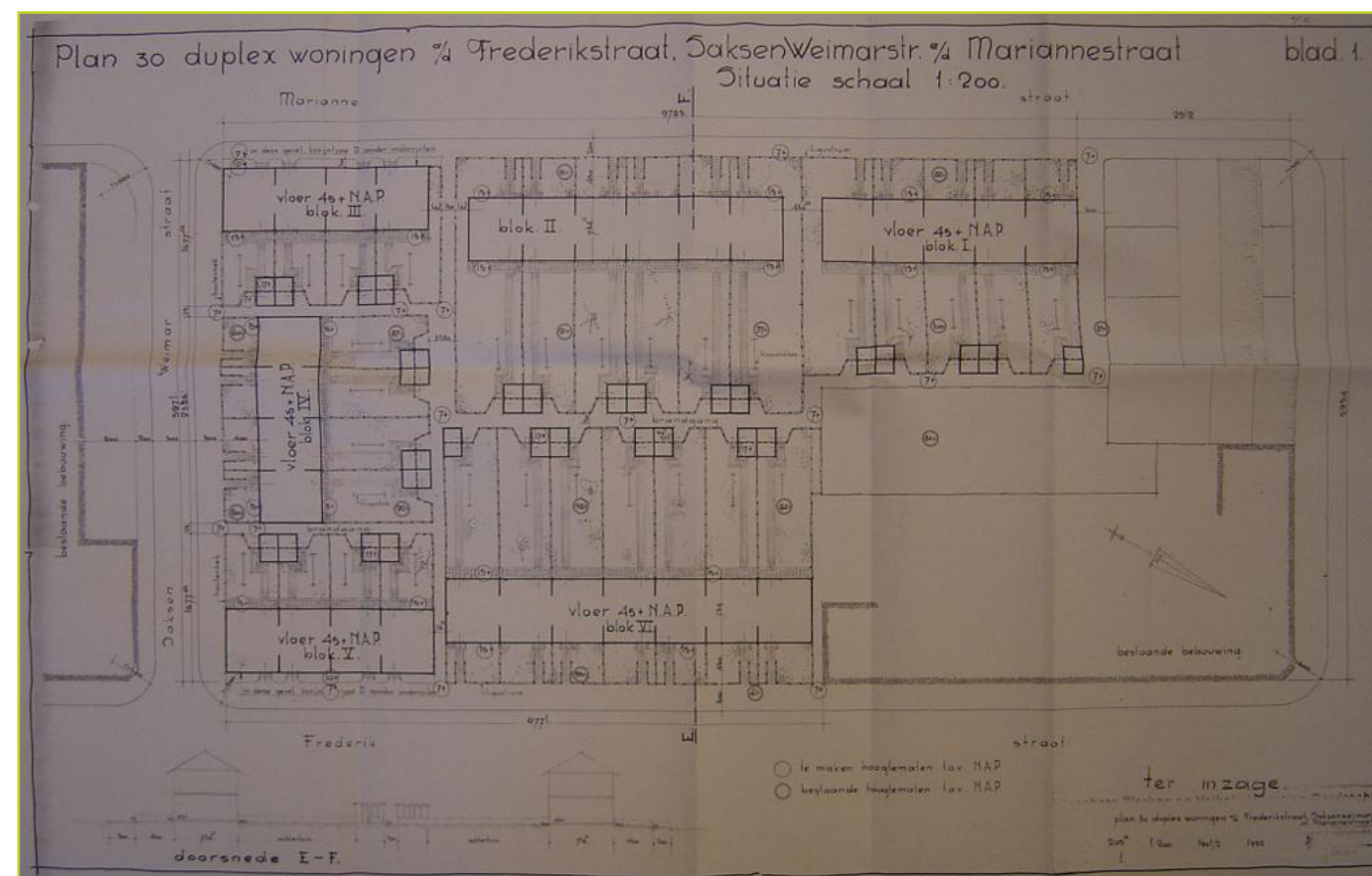
Gevel en plattegrond van eengezinswoningen, Bouw- en Woningdienst, 1948

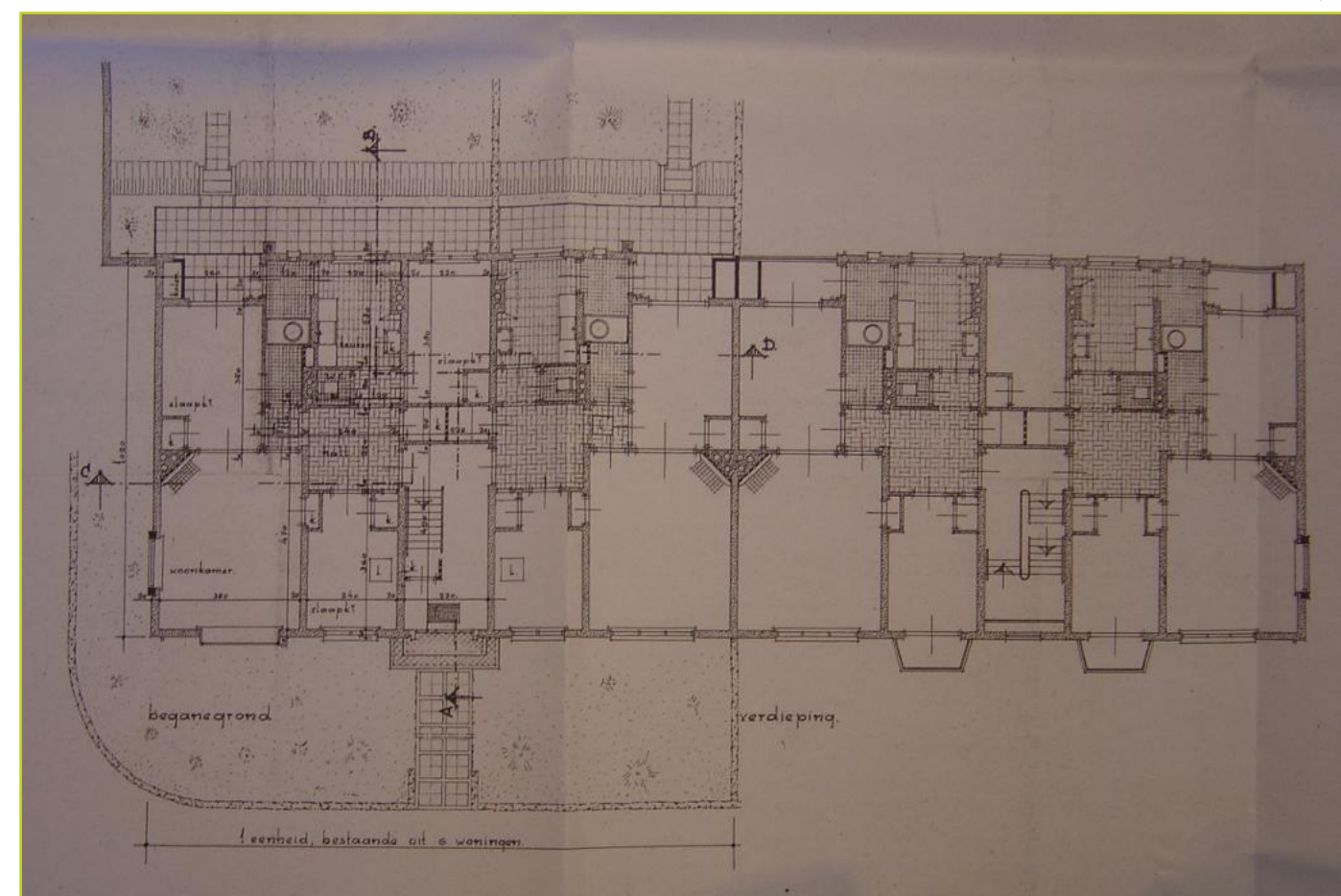
Gevel en plattegrond van duplexwoningen,
Openbare Werken en Volkshuisvesting, 1952

Gevel van flatwoningen, Openbare Werken en Volkshuisvesting, 1949

Situatie van flatwoningen, Openbare Werken en Volkshuisvesting,
1949

Plattegrond van flatwoningen, Openbare Werken en Volkshuisvesting, 1949

de Nassauweg, is de Prinses Julianaweg. De weg heeft een groen karakter door een brede middenberm met een enkele rij bomen. De derde groenstrook is de zuidrand van de wijk, de Willem de Zwijgerlaan. De zone tussen de Willem de Zwijgerlaan en de Laan der Verenigde Naties is beplant met hoge bomen en struiken.

In het binnengebied waar zich de laagbouw bevindt, zijn nauwelijks plantsoenen of grasveldjes. In het gebied tussen de Prins Bernhardstraat en de Prinses Julianaweg is een groene zone evenwijdig aan beide wegen ontworpen. Deze zone is tijdens de omvangrijke bouwwerkzaamheden in dit gebied behouden en zelfs aan de uiteinden uitgebreid. De afstand tussen de etagewoningen aan de Prinses Margrietstraat, Prinses Irenestraat en Prinses Beatrixstraat is groter dan tussen de andere flats en de ruimte die zo gewonnen is functioneert als groene openbare ruimte.

Weizigtpark

Het Weizigtpark was oorspronkelijk de tuin van het landgoed Weizigt. In 1942 kocht de gemeente Dordrecht de tuin om er een stadspark, toegankelijk voor het publiek, van te maken. Twee jaar later kreeg de tuin- en landschapsarchitect S.G.A. Doornenbos de opdracht een nieuw ontwerp te maken voor het park. Het park werd volgens het nieuwe ontwerp voltooid en geopend voor het publiek in 1948. Het Weizigtpark heeft niet alleen een belangrijke functie voor Nieuw-Krispijn, het is ook de belangrijkste en grootste openbare groene ruimte voor Oud-Krispijn. Bovendien vormt het park een groene buffer tussen Nieuw-Krispijn en het station met spoorlijnen.

Algemene Begraafplaats

Al in 1828 werd ver buiten het toenmalige stadscentrum een begraafplaats aangelegd. Deze begraafplaats is in de loop der jaren uitgebreid en is nog steeds in gebruik als Algemene Begraafplaats. De begraafplaats is een soort eiland, het terrein wordt omgeven door een vrij brede sloot. De graven zelf zijn vanaf de openbare weg niet zichtbaar door de hoge bomen en dichte struiken aan het water. Dit scherm van bomen en struiken vormt een groene grens van de wijk.

CHRONOLOGIE

1828: aanleg Algemene Begraafplaats

1871: aanleg spoorlijn richting Breda

1942: Gemeente Dordrecht koopt landgoed Weizigt

1932: Algemeen Plan van Uitbreiding door C.J. van Buuren, waarin ter plaatse van het latere Nieuw-Krispijn een monumentale aanleg met brede singels was gedacht

1944: S.G.A. Doornenbos krijgt opdracht voor nieuw ontwerp voor Weizigtpark

1946: vaststelling stratenplan voor Nieuw-Krispijn

1948: opening Weizigtpark

1951, maart: modelwoning Goed Wonen aan Nassauweg

1951: bouw winkelcentrum Nassauplein

1962: oplevering bejaardenhuis Thureborgh

1964, maart: opening hoofdbureau van de politie aan Nassauweg

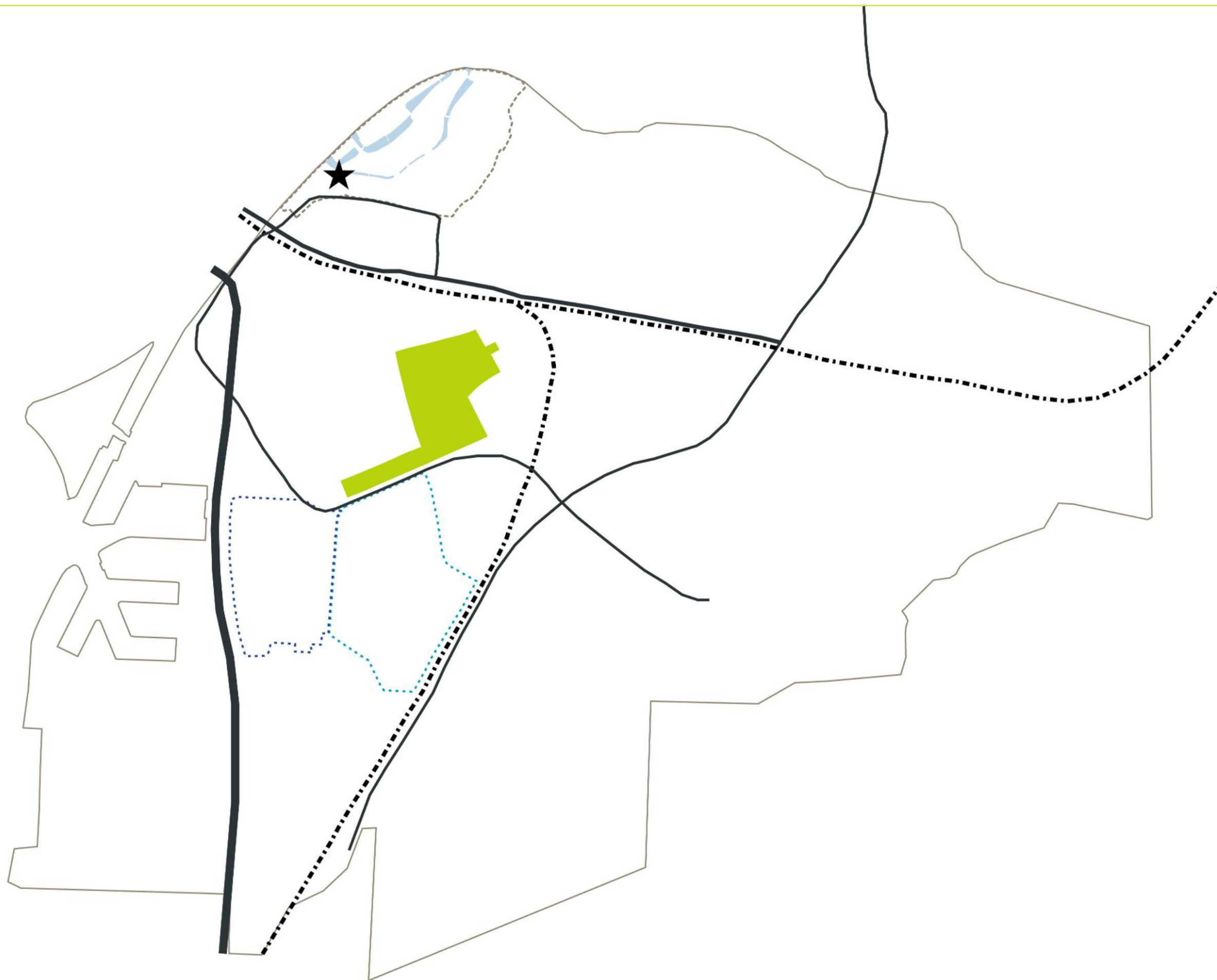
NOTEN

- 1 Gemeente Dordrecht, Verslag van de toestand der gemeente Dordrecht over de jaren 1953-1956, Dordrecht 1957, p 13.
- 2 'Het duizendste Van Wijnenhuis', in : Het Dordrecht Nieuwsblad, 29 oktober 1951, p 3 (of 8)

SITUATIE

Ligging en begrenzing van de wijk. Situering ten opzichte van de binnenstad, de hoofdverkeersverbindingen en de waterwegen. Nieuw-Krispijn wordt begrensd door de Mauritsweg, Krispijnseweg, Patersweg, Zuidendijk, Laan der Verenigde Naties en de Algemene Begraafplaats. De oostgrens is moeilijker vast te stellen: de woningen ten westen van de Mariannestraat zijn naoorlogs, de woningen ten oosten van de Frederikstraat zijn vooroorlogs en tussen deze straten is de bebouwing gemengd. Ook aan de westzijde van de Krispijnseweg doet zich iets gelijks voor: tussen de Julianaweg en Patersweg staat een blok naoorlogse woningen.

BEGRENZING

Luchtfoto van de wijk met de begrenzing,
aangeduid met straatnamen.

BESTAANDE BEBOUWING

Woonbebouwing is aangegeven in laag-, middelhoog- en hoogbouw. Met bijzondere bebouwing worden de niet-woonfuncties bedoeld, zoals het winkelcentrum, scholen, kerk en andere voorzieningen.

In Nieuw-Krispijn staat slechts een hoogbouwflat, een woonflat op de hoek van de Mauritsweg met de Nassauweg. De middelhoge flats staan aan de hoofdassen (Nassauweg en Krispijnseweg) en aan de randen van de wijk (Mauritsweg en tussen de Prinses Julianaweg en Waldeck Pyrmontweg). De zone achter de hoofdassen is gevuld met grondgebonden eengezinswoningen, bijzondere bebouwing ligt voornamelijk aan de Nassauweg.

- hoogbouw
- middelhoogbouw
- laagbouw
- bijzondere bebouwing
- water

BESTAANDE RUIMTE

De kaart vormt de contramal van kaart III. Zowel openbaar groen als privé groen is aangegeven.

Belangrijke onderdelen van de openbare ruimte:

- Parkachtige terreinen: Weizigtpark en Algemene Begraafplaats
- Groene aders: Nassauweg, Prinses Julianaweg en Willem de Zwijgerlaan
- De wijk heeft een groen karakter door het privé-groen van de eengezinswoningen.

BEBOUWING & RUIMTE

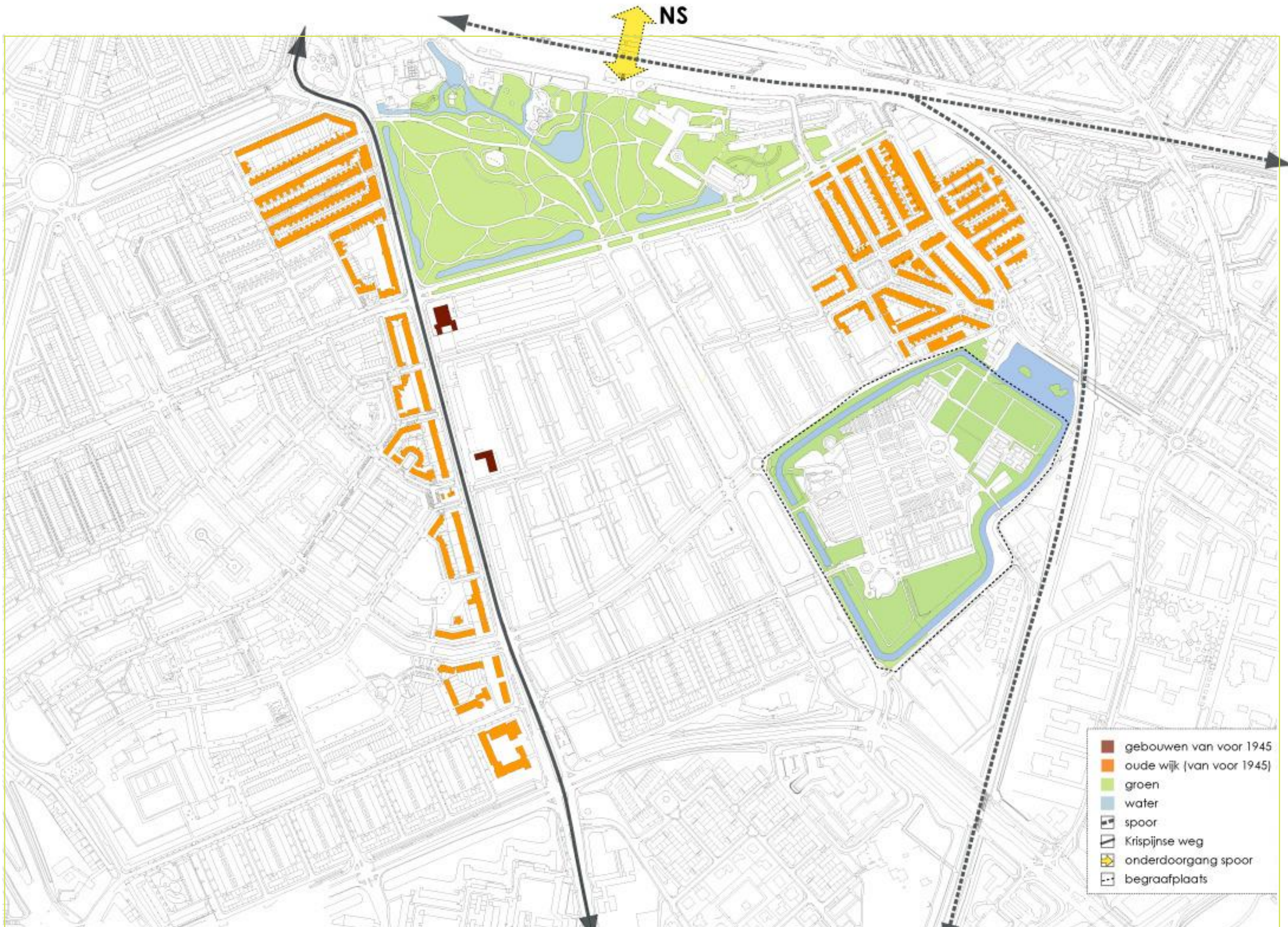
Hier zijn de kaarten III en IV samengevoegd. Dit geeft de relatie weer tussen de bebouwing en de openbare ruimte.

HISTORISCHE ELEMENTEN (VOOR 1957)

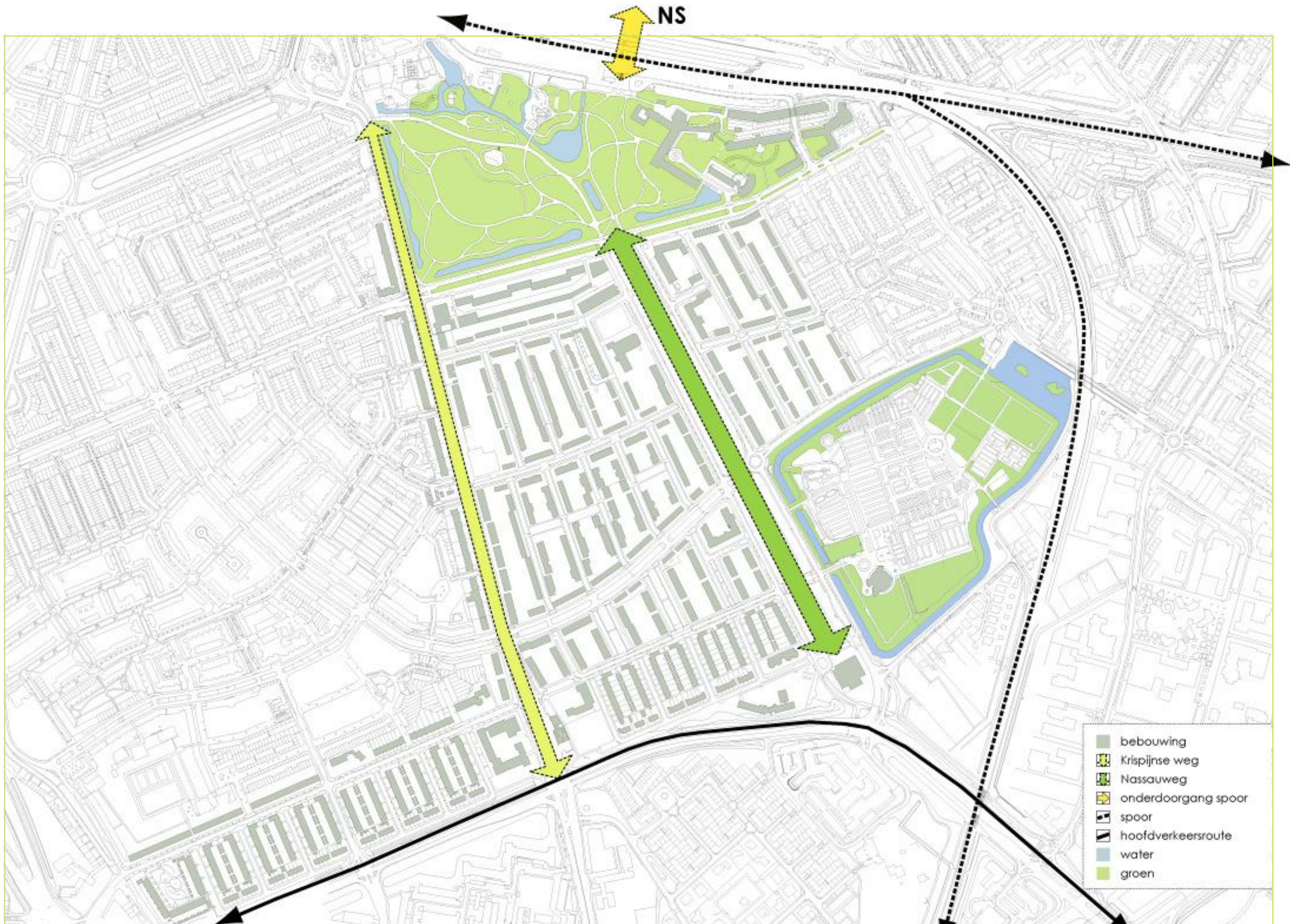
In Nieuw-Krispijn zijn enkele historische elementen bewaard gebleven en opgenomen in het plan.

- Algemene Begraafplaats
- Weizigtpark
- Nassauweg (oorspronkelijk een zone die werd gereserveerd voor het verleggen van de bocht in de spoorlijn Rotterdam-Breda)
- Bebouwing Bloemenbuurt tot de Frederikstraat
- Kerk op hoek van de Krispijnseweg en Mauritsweg

HOOFDASSEN

Deze kaart toont de hoofdassen van Nieuw-Krispijn: de Krispijnseweg en de Nassauweg. Deze wegen liggen evenwijdig aan elkaar in noordzuid-richting. De Krispijnseweg is de westgrens van de wijk en verbindt het stadscentrum met Dordrecht-West. De Nassauweg is een brede singel midden door de wijk, met een monumentaal begin aan het Weizigtpark, maar zonder gelijkwaardige afsluiting.

ONDERDELEN HOOFDASSEN

Dit is een driedimensionale uitwerking van de hoofdassen van Nieuw-Krispijn uit kaart VII.

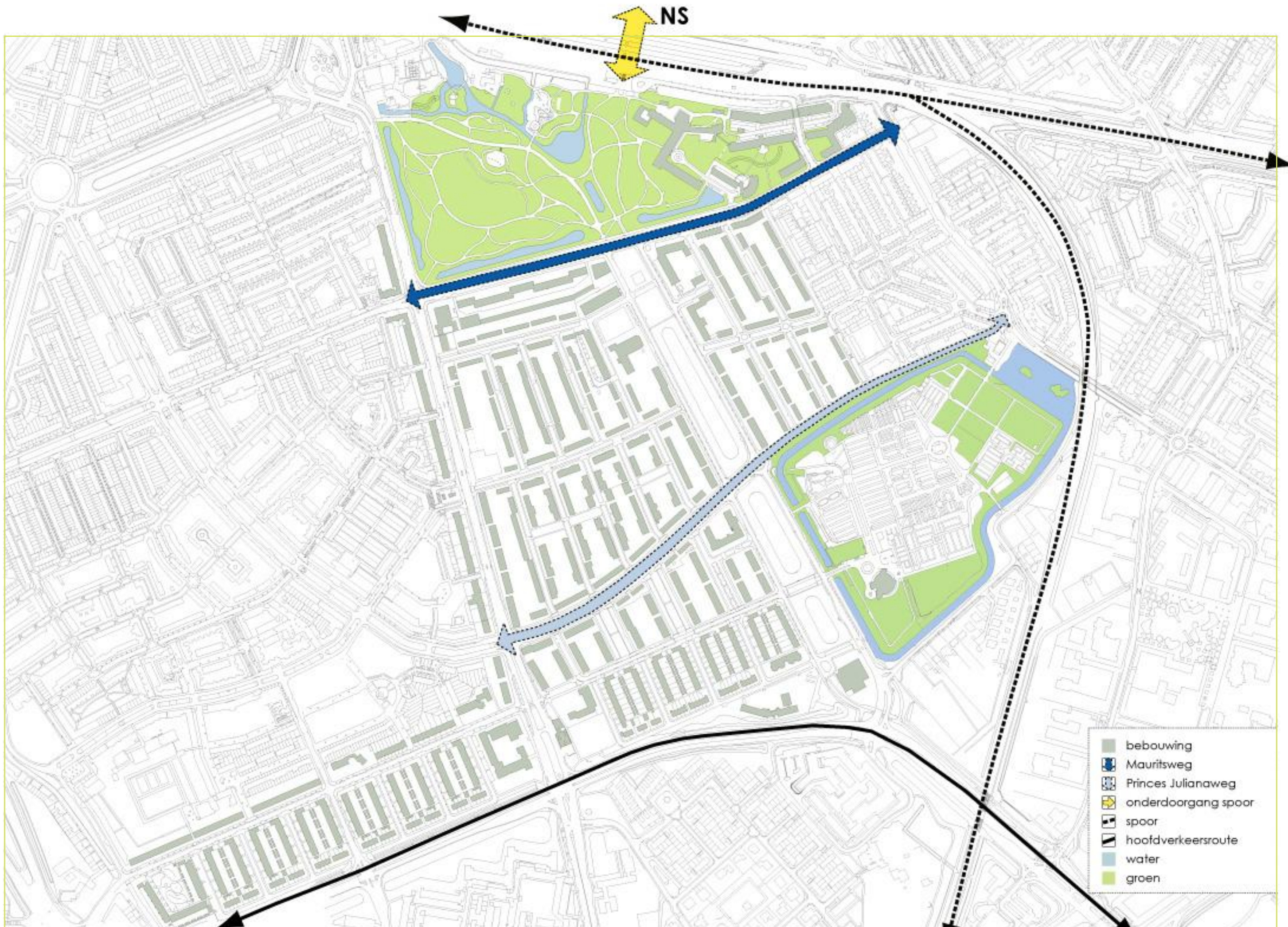
Aan beide kanten van de Krispijnseweg bestaat de bebouwing uit aaneengesloten blokken van drie woonlagen. De naoorlogse oostzijde heeft een horizontaal karakter met portiekflats, terwijl aan de vooroorlogse westzijde de accenten verticaal zijn, met de boven-benedenwoningen, winkels en kapvormen.

Aan de Nassauweg staan hetzelfde type middelhoge flatgebouwen in aangesloten blokken als aan de oostzijde van de Krispijnseweg. Toch heeft de Nassauweg een ander karakter. Dit komt door het brede profiel van de weg, met groenstroken, bomenrijen en een waterpartij, die de allure van een singel heeft. Bovendien liggen de wijkvoorzieningen (winkels, politie, scholen en kerk) rond de Nassauweg geklusterd.

SECUNDAIRE STRUCTUUR

Kaart IX geeft de secundaire structuur van Nieuw-Krispijn weer. Deze wordt gevormd door de Prinses Julianaweg en de Mauritsweg (de rand van het Weizigtpark). Naast het winkelcentrum aan het Nassauplein bevinden zich in het zuiden van Nieuw-Krispijn nog enkele winkels. Het is opmerkelijk dat deze winkels niet aan de secundaire route van de Prinses Julianaweg liggen, maar zijn te vinden aan de Waldeck Pyrmontweg, een route met minder maat voor het langzaam verkeer.

ONDERDELEN SECUNDAIRE STRUCTUUR

Dit is een driedimensionale uitwerking van de secundaire assen van Nieuw-Krispijn uit kaart IX. Belangrijk aspect van deze secundaire assen is de groene middenberm.

De Mauritsweg loopt langs het Weizigtpark en bestaat aan de noordzijde uit een scherm van bomen en struiken. Langs de zuidzijde van de weg is een lange wand bebouwd. Op de hoek staat een vooroorlogse kerk, hier sluit een aaneengesloten blok van in hoogte en rooilijn verspringende volumes op aan. Voor de kruising met de Nassauweg wordt de parkrand met een woontoren geaccentueerd, aan de overkant staat het politiebureau, met een verbijzonderde entree op de hoek.

Aan de noordkant van de Prinses Julianaweg staan blokken laagbouw die de koppen vormen van de evenwijdige stroken van eengezinswoningen dwars op de secundaire as. Aan de zuidkant vormen blokjes van twee bejaardenwoningen de koppen van evenwijdige stroken middelhoogbouw.

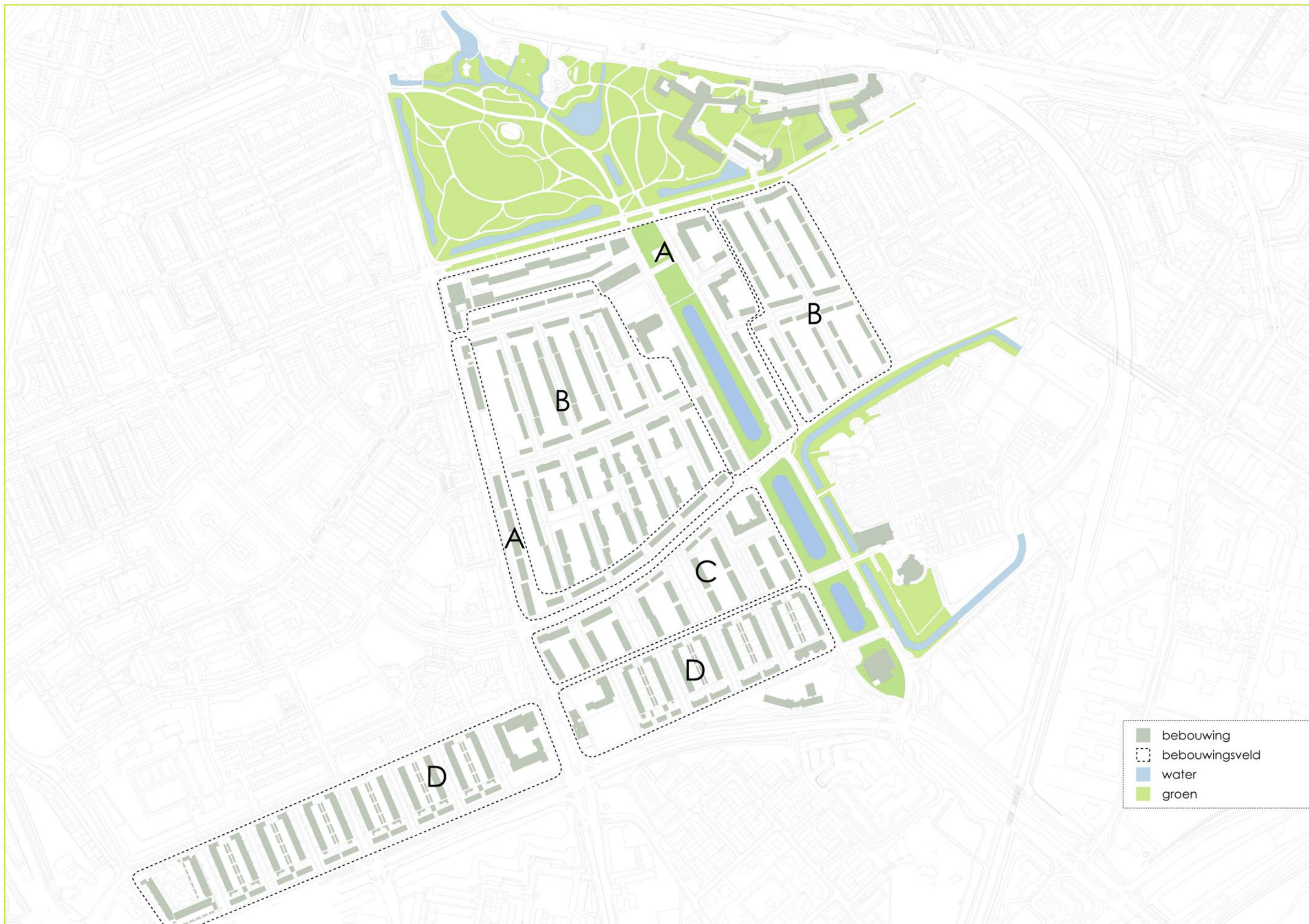
BEBOUWINGSVELDEN

Nieuw-Krispijn bestaat uit drie zeer verschillende soorten bebouwing:

A Randen van portieketageflats (middelhoogbouw)

B Velden van laagbouw (eengezinswoningen)

C en D Een strook middelhoogbouw in een kamstructuur langs de Laan der Verenigde Naties en de Waldeck Piermontstraat

ONDERDELEN STRUCTUUR

Fotostrips van de onderdelen van de structuur van Nieuw-Krispijn, zoals te zien in de kaarten VII tot en met XI.

1. Hoofdas: Nassauweg
2. Hoofdas: Krispijnseweg
3. Secundaire as: Prinses Julianaweg
4. Secundaire as: Mauritsweg
5. Nassauplein

A: Hoofdas Nassauweg

B: Hoofdas Krispijnseweg

C: Secundaire as Julianaweg

D: Secundaire as Mauritsweg

E: Nassauplein

STEDENBOUWKUNDIGE DETAILLERING

Op de foto's zijn de stedenbouwkundige details van de wijk weergegeven. Deze details laten zien wat de relatie is tussen de collectieve en private ruimte, hoe de gebouwen in hun directe omgeving zijn geplaatst en hoe de historische elementen in het plan zijn ingepast.

Fotostrips

1. Groenstructuur
2. Erfafscheidingen
3. Plinten
4. Bijzondere bebouwing
5. Historische elementen (voor 1945)

A: Groenstructuur

1

2

3

4

5

B: Erfafscheidingen

1

2

3

4

5

C: Plinten

1

2

3

4

5

D: Bijzondere bebouwing

1

2

3

4

5

E: Historische elementen

1

2

3

4

5

WIJZIGINGEN

In de periode 1995-2004 heeft er een ingrijpende wijziging plaatsgevonden in het gebied tussen de Prins Bernhardstraat, Nassauweg, Prinses Julianaweg en Krispijnseweg. De eengezinswoningen, gebouwd in korrelbeton, waren in een bouwkundig slechte staat: de bewoners klaagden over geluidsoverlast, schimmel en slechte warmte-isolatie. Woningbouwvereniging Woondracht besloot tot de sloop van 69 woningen, waarvan 48 woningen plaats maakten voor 33 grotere nieuwbouwwoningen en 21 woningen voor meer groene openbare ruimten in de wijk. Bij 315 woningen werd een schilrenovatie toegepast, dat betekende een vervanging van de complete gevel.

Fotostrips

1. Nieuwbouw
2. Verrommeling
3. Vervlakking details van gebouwen
4. Speeltuintjes
5. Nieuwbouw en renovatie door Woondrecht

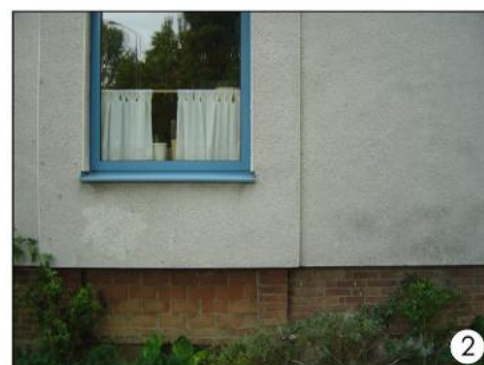
A: Nieuwbouw

B: Verrommeling

C: Vervlakking details gebouwen

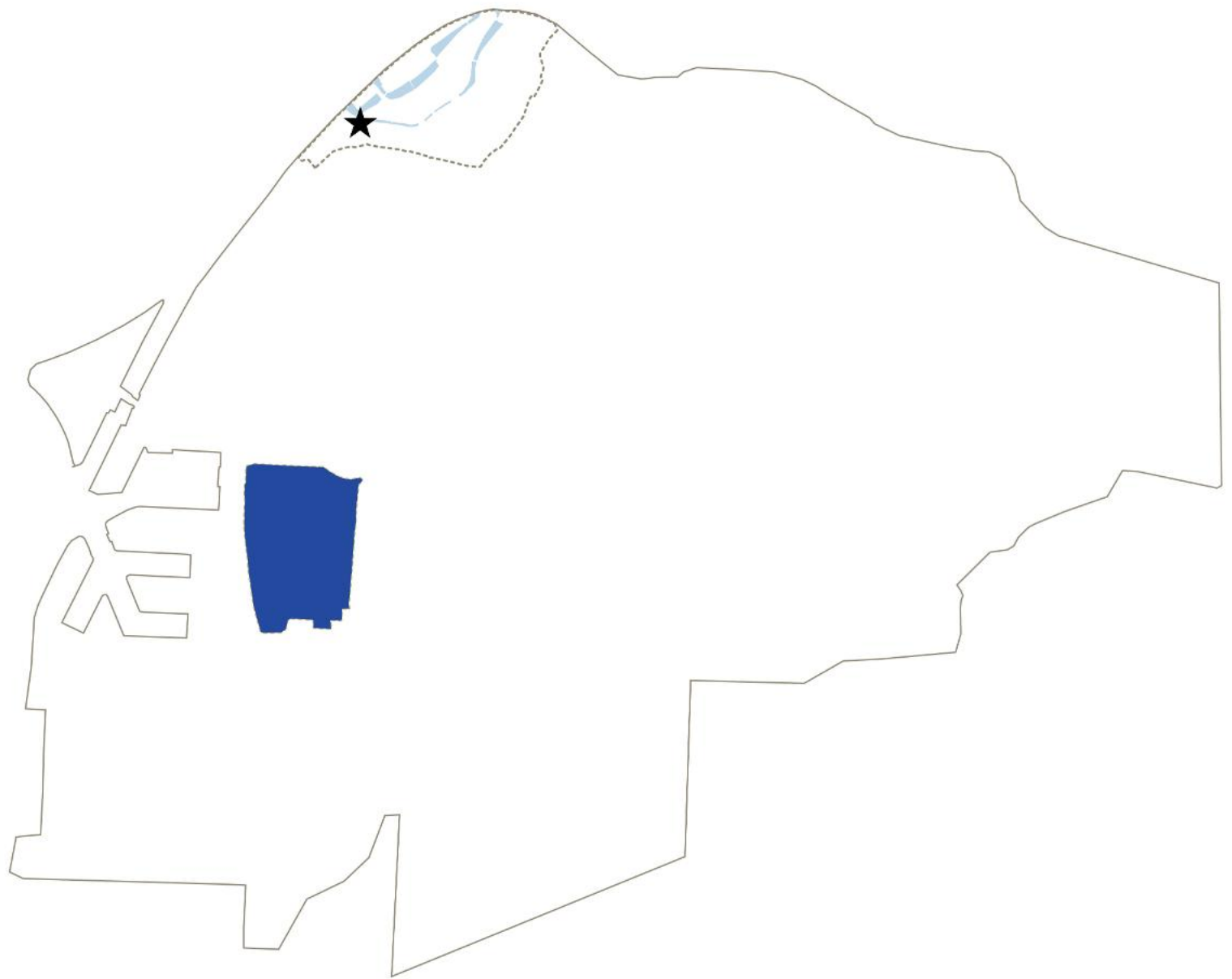

D: Speelplaatsen

E: Woondrecht

SAMENVATTING

In 1954 maakte architect Wim Wissing, van het bureau Van Tijen en Maaskant een schetsplan voor de eerste naoorlogse uitbreidingswijk in Dordrecht-West. Dit was het begin van Wielwijk. Vier jaar later betrokken de eerste gezinnen hun nieuwe huizen in de wijk. Een opmerkelijk verschil met de nabijgelegen vooroorlogse wijk Nieuw-Krispijn is het niveau van voorzieningen. In Nieuw-Krispijn bleek als snel een tekort aan voorzieningen te bestaan, deze fout werd niet in Wielwijk gemaakt. De wijk functioneert als een zelfstandig stadsdeel met eigen voorzieningen als winkels, scholen, een kerk en een politiepost.

Wielwijk ontleent zijn herkenbaarheid en identiteit aan de indeling in kwadranten. Rond het centrale Admiraalsplein zijn vier kwadranten ontworpen, als buurten op een kleinere schaal. In de kwadranten zijn alleen woningbouw, de voorzieningen liggen in het hart van de wijk en in de groene zones tussen de kwadranten in.

Programma

Wielwijk is een wijk van 59 hectare waarop 2155 woningen gebouwd zijn. Een kwart van de woningen is eengezinswoning, de overige woningen zijn etagewoningen in flats van drie, vier of zeven woonlagen. De voorzieningen bestonden oorspronkelijk uit winkels, een politiepost, scholen en dergelijke.

Programmatische bijzonderheden

- De voorzieningen (winkels, politiepost en kerk) zijn niet verspreid over de buurten zoals in veel andere naoorlogse woonwijken, maar bevinden zich geconcentreerd op en rond het centrale Admiraalsplein.

- Scholen bevinden zich in de groene voegen tussen de kwadranten.
- Weinig variatie in soorten woningen.

Ruimtelijke bijzonderheden

- Indeling van de wijk in kwadranten.
- Groene voegen tussen de kwadranten.
- Centraal plein waar voorzieningen zich op en rond bevinden.
- Groene entreepartij aan noordoostkant, via de Karel Doormanweg.
- Op het terrein van Wielwijk bevonden zich historische elementen als de Zuidendijk, het landhuis Merelhof en landhuis Crabbestein. Deze zijn ingepast in het ontwerp van de wijk.
- Het terrein van het Wielwijkpark was oorspronkelijk gereserveerd voor een aan te leggen ringweg. Deze ringweg is nooit gerealiseerd, daarom is er in de jaren tachtig het Wielwijkpark aangelegd.

Bijzondere plekken

- Wielwijkpark
- Groene en historische Zuidendijk
- Historische elementen als het landhuis Merelhof en het landhuis Crabbestein
- Entree van de wijk via Karel Doormanweg

Planbeschrijving (augustus 1963)

Oppervlakte 59 hectare

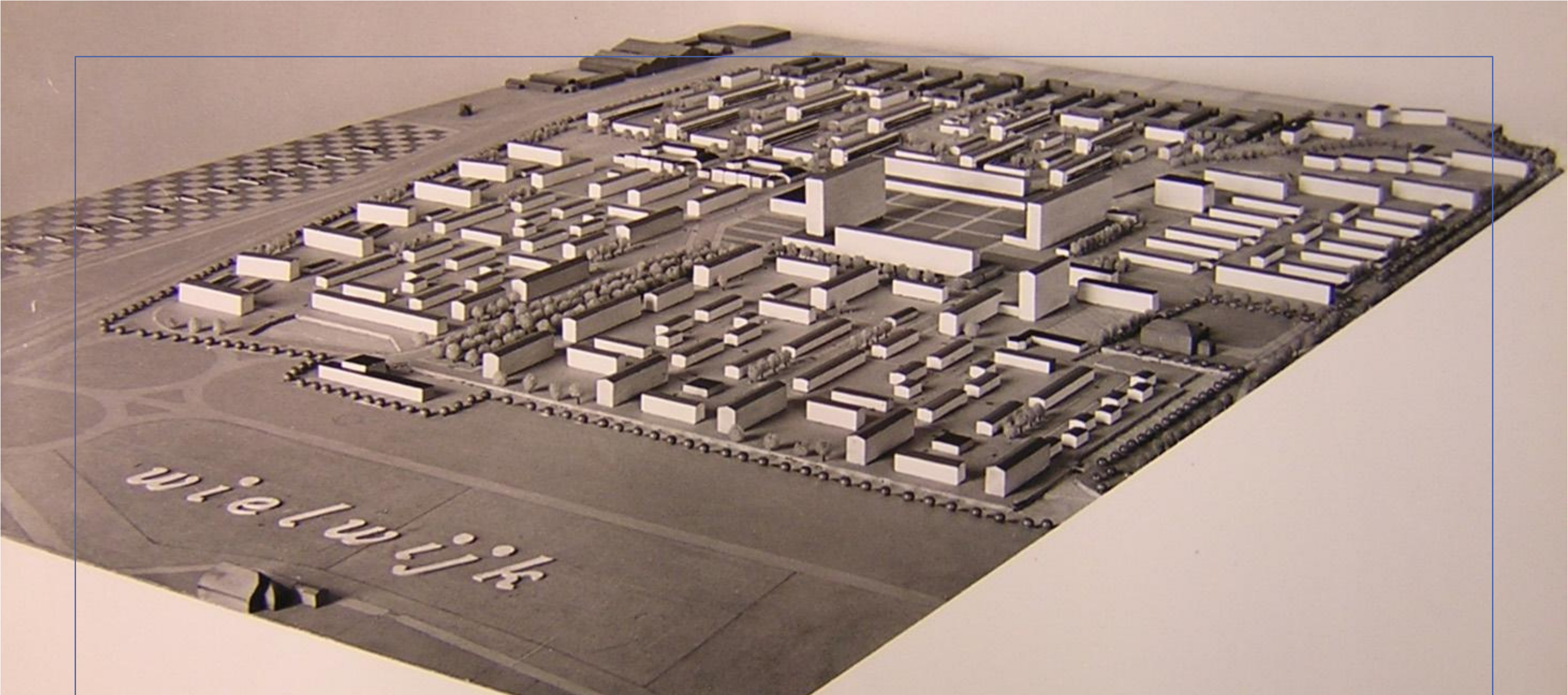
38 % woningen, winkels en bedrijven
10 % bijzondere bebouwing
1,5 % sport- en speelvelden
19,5 % groenvoorziening en water
31 % wegen en pleinen

2155 woningen

25 % eengezinswoningen
16 % etagewoningen in drie woonlagen
51,5 % etagewoningen in vier woonlagen
7,5 % etagewoningen in zeven woonlagen

Bijzondere bebouwing

139 garages
1 gymnastieklokaal
1 jeugdcentrum
1 kerkgebouw
1 openbaar of bijzonder gebouw
8 openbare gebouwtjes als werkplaatsen, transformatorhuisjes, e.d.
1 politiepost
10 scholen (waaronder 3 kleuterscholen)
1 sporthal
53 winkels

maquette definitief plan, Wissing, 1957

De cultuurhistorische en ruimtelijke kwaliteit van Wielwijk spitst zich toe op het ruimtelijk concept met een wijkcentrum omgeven door vier kwadranten. De kwadranten zijn onderling afgescheiden door groene zomen met aanvullende voorzieningen. Dit concept, met een duidelijke scheiding van woongebieden, voorzieningstroken, een collectief centrum en omringend groen is in de loop der jaren weliswaar aangetast, maar nog steeds herkenbaar. Wel staat al vanaf de bouwtijd de kwaliteit van de uitwerking onder druk, met name op het gebouwniveau.

Wielwijk vraagt om een ontwikkelingsvisie, waarin de bestaande cultuurhistorische kwaliteit van de wijk een van de uitgangspunten vormt. De opgave vanuit cultuurhistorie beperkt zich niet tot het zo goed mogelijk consolideren van kwaliteiten, maar gaat ook over het formuleren van een visie op een aantal ontwikkelingen die optreden of al zijn opgetreden en die moeilijk met de intentie van de wijk sporen.

Kwaliteiten wijk als geheel:

- De heldere structurering in vier kwadranten met woningen, groene voegen en een centraal plein (Admiraalsplein).
- Heldere afbakening van de randen van de wijk, met name aan de westzijde (Zuidendijk) en de zuidzijde (Wielwijkpark).
- Herkenbaarheid entree (Karel Doormanweg, met laagbouw en scholen) en wijkcentrum.
- Groene profilering van hoofdwegen en randen rondom de kwadranten.
- Grote herkenbaarheid van de wijk door de groenstructuur, de randen en het (vernieuwde) winkelcentrum.

- Aanwezigheid van oude landschappelijke elementen: het landhuis Merelhof, Huize Crabbestein (bij de dijk) en de Zuidendijk.

Knelpunten wijk als geheel:

- Dichtslibben van de groene voegen tussen de kwadranten, vanwege hun geringe breedte en de druk er te bouwen
- Ontstaan van achterkantenmilieu langs de A16.
- Concentratie van grote groenvoorzieningen aan de zuidzijde van de wijk, waardoor veel woningen relatief ver van het park liggen.
- Eenzijdig woonmilieu, door geringe typologische variatie en weinig verschillen binnen de kwadranten of tussen de kwadranten onderling.

Kwaliteiten buurten:

- De opzet met kwadranten, die overzichtelijke woonmilieus opleveren.
- Toegepaste laagbouw verkavelingen aan de zuidzijde (hoven aan de Dorus Rijkersstraat), met speelplaatsen in de verspringingen.
- Compositie aan de noordoost-zijde met laagbouw en garageboxen, die een logische overgang naar de achterzijde van de lintbebouwing aan de Zuidendijk opleveren.

Knelpunten buurten:

- Nivellering van de kwadranten, door herhaling van een standaardverkaveling en eenzijdige woningvoorraad. Er is (met andere woorden) ruimte voor nieuwe programmatische invullingen.
- Dichtslibben van de open ruimte (nieuwbouw, vuilcontainers, parkeren)

- Potentiële problemen met het beheer van de openbare ruimte (geleding openbaar, collectief en privé)
- Verstening van de buurten door verdichting en het vervangen van groene erfafscheidingen door muren en schuttingen.

Kwaliteiten gebouwen:

- Ontworpen samenhang binnen enkele kwadranten (m.n. laagbouw)
- Enkele bijzondere gebouwen: kerk, scholen, laagbouwtypes

Knelpunten gebouwen:

- Vervlakken details (erosie architectuur door onderhoud en reparaties, zoals buitengevelisolatie en kunststofkozijnen)
- Afwijkende nieuwbouw (slechte aansluitingen op het maaiveld, verstening van de erfafscheidingen)

Opgave voor de toekomst:

- Visie op ontwikkeling Wielwijk op niveau van wijk, buurt en gebouw met antwoorden op bovengenoemde knelpunten
- Up to date houden en maken van de woningen (technische staat, grootte, ontsluiting, parkeren)
- Up to date houden en maken van het ruimtelijk concept van de buurten. Wielwijk heeft ingebouwde collectieve waarden, zoals in de openbare ruimte en de open bouwstructuur. De samenleving van 50 jaar terug bestaat niet meer, maar in de toekomst zijn kwaliteiten van toen wel te gebruiken. Daartoe is een nieuwe invulling van de collectieve waarden vereist,

passend bij hedendaags gebruik.

- Ontwikkeling van een visie op de structuur en het beheer van de gelede openbare ruimte, die de essentie van Wielwijk is (openbaar, collectief, privaat).
- Up to date houden en maken van de randen van het wijkcentrum (integreren van het oude winkelcentrum in het nieuwe concept van de Zilvervloot), met speciale aandacht voor de achterkanten.
- Prioriteiten cultuurhistorie: continuïteit van de structuur is belangrijker dan het behoud van afzonderlijke objecten. Het gaat hierbij om de infrastructuur, de groenstructuur, de verkaveling en de compositie van de bebouwing.
- Nader onderzoek naar de opzet van de groenstructuur en de bijzondere architectuur. Eventueel: selectie van (gemeentelijke) monumenten.
- Publikatie van een wijkboek met de bouwgeschiedenis, de sociale geschiedenis en andere belangrijke elementen uit het collectieve geheugen, als stap in het proces van stedelijke vernieuwing.

Structuurplan 1951, uitsnede Dordrecht-West, Wissing

Na de oorlog maakte het bekende Rotterdamse architectenbureau Van Tijen en Maaskant een Structuurplan voor de Gemeente Dordrecht. Een van de medewerkers van het bureau, Wim Wissing, werd met deze opgave belast. Hij presenteerde de resultaten in 1951, een schets voor de toekomstige ontwikkeling van Dordrecht. Het zuidelijk grondgebied van Dordrecht, het tegenwoordige Wielwijk, was in het Structuurplan van 1951 bestemd voor recreatie, agrarische doeleinden en stadsuitbreiding. Drie jaar later besloot de gemeente Dordrecht om de stad in zuidelijke richting verder uit te breiden. Wielwijk werd de eerste nieuwe wijk, nadat het vooroorlogse Krispijn na de oorlog was afgerond. De grenzen van Wielwijk worden gevormd door de Kotterstraat in het noorden, de Zuidendijk in het oosten, Rijksweg 16 (A16) in het westen en het Wielwijkpark in het zuiden.

Opdracht aan Van Tijen en Maaskant

Voor het ontwerp van Wielwijk gaf de gemeente Dordrecht in 1954 een opdracht aan Van Tijen en Maaskant. Het was de bedoeling dat dit bureau zou optreden als stedenbouwkundig adviseur voor het hele plan. Bij de invulling van de onderdelen konden dan verschillende architecten worden betrokken. Deze architecten zouden binnen hun eigen onderdeel verantwoordelijk zijn voor het ontwerp van de bebouwing en de aansluiting van de wegen op het hoofdwegennet.

De architecten W. van Tijen en H.A. Maaskant accepteerden de opdracht, vooral omdat deze werkwijze hen beviel. In Vlaardingen kwam Westwijk (1951) op dezelfde wijze tot stand. In

het Bouwkundig Weekblad schreef Van Tijen hierover: 'In de eerste plaats is er kunnen worden gewerkt op een wijze, die voor de Nederlandse woningbouw voorbeeldig mag heten. Er is een vlotte en openhartige samenwerking geweest tussen woningbouwvereniging, gemeentebestuur en technische diensten, provinciale en centrale directie, architect en aannemer. Overal is het ambtelijke, formele en gereguleerde wel volkomen geëerbiedigd, maar het is over de hele linie doordrongen geweest van persoonlijk vertrouwen en verantwoordelijkheid geven en nemen.'

Van Tijen en Maaskant waren in naam verantwoordelijk, maar Wissing was de eigenlijke ontwerper van de wijk. In 1952 vestigde Wissing zich als een zelfstandige stedenbouwkundige in Barendrecht. De klus in Wielwijk nam hij mee en werd later als een produkt van 'Ir. W. Wissing, bureaux voor architectuur en stedenbouw' gepresenteerd.

Bestaande bebouwing Wielwijk

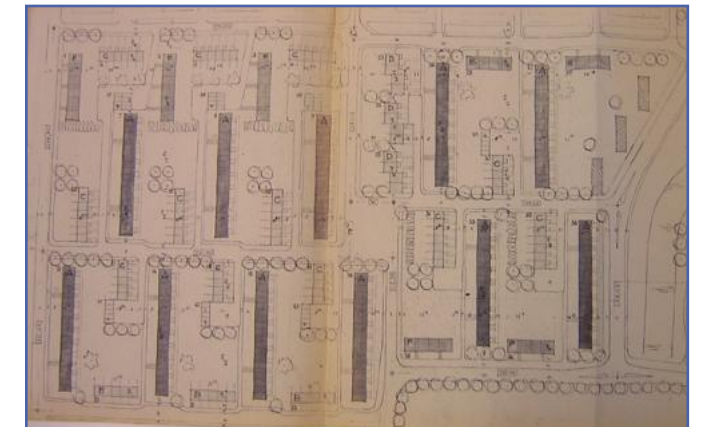
De noordrand voor het plan Wielwijk werd gevormd door de bebouwing aan de Zeehavenlaan. Deze werd aangelegd om verbinding te maken met de in 1915 geopende zeehaven. In 1921 ontstonden aan de laan eerst noodwoningen, waarvan een deel voor de Tweede Wereldoorlog vervangen werd door permanente woningen. Pas in 1959 werd de laatste noodwoning gesloopt. Deze laan aan de noordrand moest Wissing opnemen in zijn ontwerp.

In de driehoek tussen de Zeehavenlaan, de Rijksweg en de Zuidendijk lagen in de jaren twintig al enkele sportvelden. Tijdens de aanleg van Wielwijk werd het een compleet sportpark. Dit park is opgeheven toen de A16 in 1972 aangesloten werd op de Laan der Verenigde Naties.

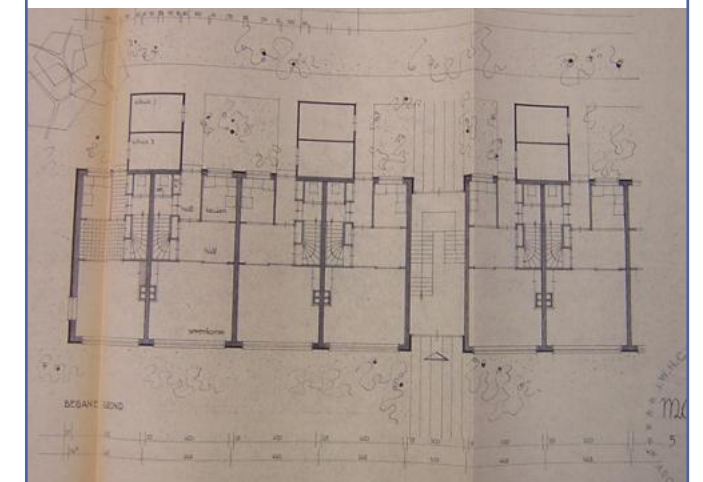
Andere bestaande bebouwing waarmee Wissing rekening moest houden in het plan voor Wielwijk was het woonhuis 'Crabbestein'. Dit oude landhuis staat aan de Zuidendijk ter hoogte van de huidige Van Kinsbergenstraat. Tijdens de bouw van Wielwijk ontwierp architect J.P. Fokker een aanbouw voor Crabbestein. Wissing heeft het landhuis opgenomen in de groene strook van de Zuidendijk. Een ander historisch element is het oude landhuis Merelhof aan de westkant van Wielwijk ter hoogte van het Admiraalsplein.

Eerste schetsplan (november 1954)

In het eerste schetsplan stelde Wissing het schema vast voor alle volgende plannen voor Wielwijk. De hoofdstructuur van het uitgevoerde plan was in dit eerste schetsplan al duidelijk zichtbaar. Het plan bestond uit een centraal plein met daaromheen vier kwadranten, van elkaar gescheiden door groene zomen met voorzieningen. De toegang tot de wijk vanuit de stad projecteerde Wissing aan de noordkant, direct naast de bestaande bebouwing aan de Zeehavenlaan. De werkwijze die de gemeente Dordrecht wenste bleek eenvoudig toe te passen door de indeling van de wijk in kwadranten. Vier verschillende architecten zouden ieder voor een kwadrant verantwoordelijk zijn.

Pot en Pot-Keegstra, ontwerp voor noordwest kwadrant, 1955

Pot en Pot-Keegstra, plattegronden voor maisonettes, 1955

De hoofdstructuur was te ontleden in twee losse structuren: woonvelden (kwadranten) en groene zomen. In het eerste stadium waren voor de vier kwadranten respectievelijk 550, 440, 410 en 310 woningen gepland. Beide structuren waren niet zelfstandig en volledig gericht op de hoofdstructuur. In de kwadranten werden nauwelijks voorzieningen gepland, deze lagen in de groene zomen en aan het centrale plein.

De opzet van Wielwijk week af van de zogenaamde 'wijkgedachte' die in veel naoorlogse woonwijken werd toegepast. De wijkgedachte ging uit van een groepering van kleine, in zekere

mate zelfstandige buurten in een groter geheel. Dit betekende dat ook op een lager schaalniveau voorzieningen aanwezig waren. In Wielwijk verdeelde Wissing het plangebied wel in kleinere afzonderlijke eenheden met een eigen karakter, maar de voorzieningen bevonden zich aan het centrale plein en in de groene stroken tussen de kwadranten.

Kwestie Pot en Pot-Keegstra

De eerste architecten die ingeschakeld werden om één van de kwadranten in het plan op te vullen, waren J.W.H.C. Pot en J.F. Pot-Keegstra, een architectenechtpaar. Zij kregen eind 1954 opdracht van de gemeenteraad om een buurt met vijfhonderd woningen in het noorden van Wielwijk te ontwerpen. Aanvankelijk leek het dat ze ook de verkaveling zouden ontwerpen, maar de directeur van Openbare Werken en Volkshuisvesting, G. Bijleveld, besloot dat Wissing de verkaveling zou bepalen, waarin Pot en Pot-Keegstra vervolgens hun ontworpen woningen zouden plaatsen, 'omdat dit terrein [ontwerpen van verkaveling] voor een normale architect te zeer terra incognita is'.

Pot en Pot-Keegstra moesten het ontwerp voor de bebouwing van het eerste kwadrant herzien omdat het huurpeil van de ontworpen huizen te hoog lag volgens Bijleveld. Hierdoor kwam het ontwerp niet op tijd af en daarom besloot hij een ontwerp van de dienst Openbare Werken en Volkshuisvesting te gebruiken. Dit ontwerp was gebaseerd op bestaande plattegronden 'in een enigszins nieuw gewaad gestoken'. De afmetingen en constructie waren volledig afgestemd op het bouwsysteem met korrelbeton

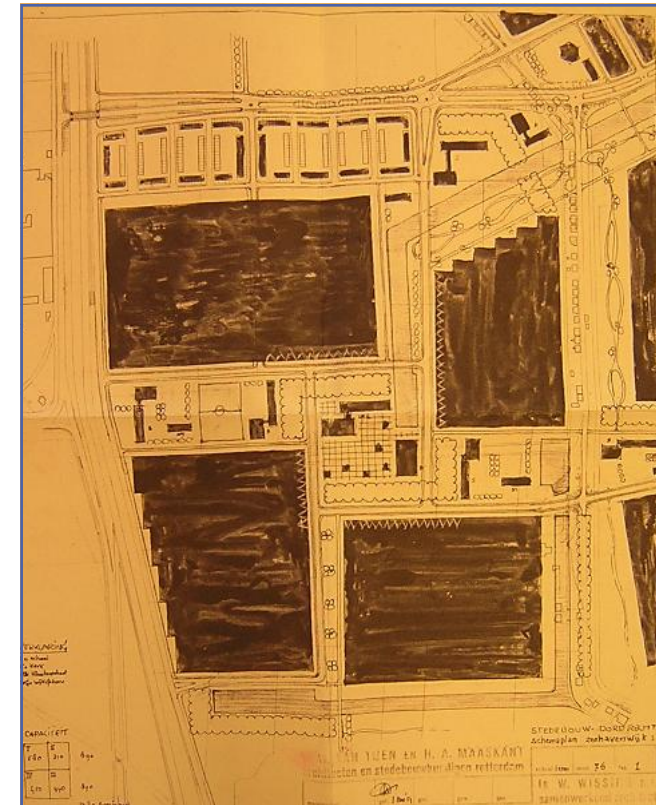
Een groep huisvrouwen stuurde in 1955 een brief aan de gemeenteraad over het te dure ontwerp van Pot en Pot-Keegstra. De vrouwen hadden geen bezwaar tegen een iets hogere huur. Tegen achttien gulden in Rotterdam is tien gulden per week voor een woning in Dordrecht niet te duur, vonden ze: 'Zeer velen zullen ook graag voor woningen van het bedoelde ontwerp de bepaalde huur over hebben.' De huisvrouwen maakten vooral bezwaar tegen de alternatieve woningen, naar ontwerp van de dienst Openbare Werken en Volkshuisvesting, omdat er garages onder de woningen waren gesitueerd.

Na deze negatieve ervaring met Pot en Pot-Keegstra besloot de gemeenteraad de oorspronkelijke opzet terzijde te leggen. Voor de bebouwing van de overige kwadranten werden geen architecten meer gevraagd. De ontwerpen voor de woningen van de laatste twee kwadranten kwamen van de dienst Openbare Werken en Volkshuisvesting.

Het inzetten van verschillende architecten, het uitgangspunt waar Wissing juist zo enthousiast over was, bleek al na de inzet van de eerste architecten mislukt. Als gevolg hiervan werden de vier kwadranten minder gevarieerd dan aanvankelijk de bedoeling was. De kwadranten zijn nu gevuld met gelijksoortige bebouwing naar ontwerp van de dienst Openbare Werken en Volkshuisvesting.

Tweede schetsplan (mei 1955)

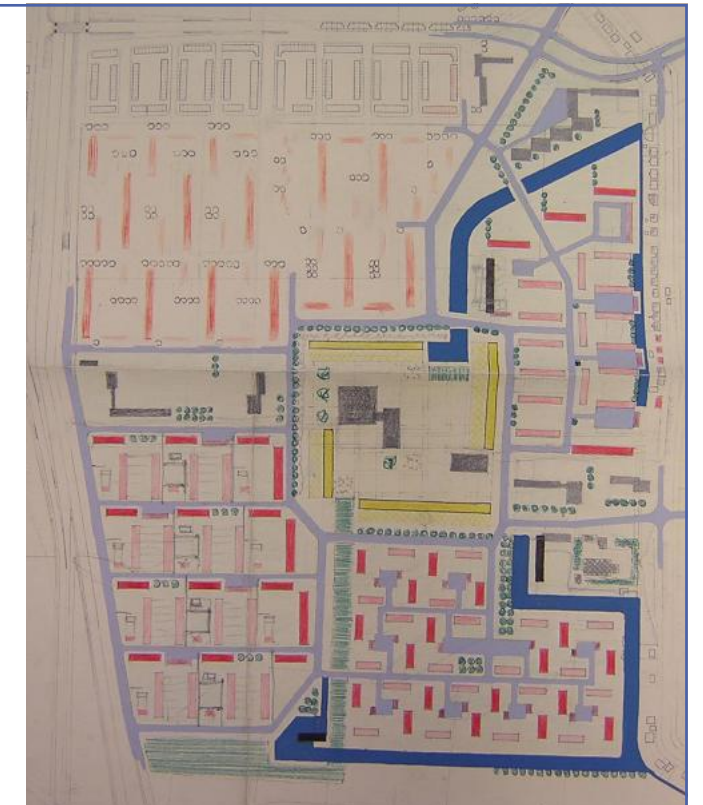
Het hoofdschema van het eerste schetsplan, een centraal plein met daaromheen vier kwadranten,

Eerste schetsplan, Wissing, 1954

nam Wissing over in het tweede schetsplan. Omdat inmiddels het idee om verschillende architecten in te zetten was verlaten, ontwierp Wissing nu de opzet en verkaveling van de vier kwadranten. Ook de infrastructuur werd op de hoofdstructuur gericht. Het doorgaande verkeer werd uit de woongebieden geweerd. De kwadranten werden via de hoofdwegen in de groene zomen en rondom het centrale plein ontsloten.

In dit tweede schetsplan werkte Wissing het centrale plein verder uit. Aan de vier zijden van het plein projecteerde hij winkels met daarboven woningen. De woningen werden georiënteerd op de groene zomen rond de kwadranten. In de groene stroken tussen de kwadranten plaatste Wissing drie hoge flats met uitzicht op de hoofdwegen van Wielwijk.

Tweede schetsplan, Wissing, 1955

In ieder kwadrant werden zowel flat-, eengezins- als bejaardenwoningen gepland, maar elk kwadrant kreeg een andere verkaveling. Op deze manier probeerde Wissing de vier kwadranten een eigen karakter te geven.

Derde schetsplan (november 1955)

In het tweede schetsplan was sprake nog enigszins sprake van een differentiatie van de vier kwadranten door de plaatsing van de bebouwing. Deze opzet bleef ook in het derde schetsplan gehandhaafd, maar in de twee zuidelijke kwadranten werd de verkaveling gewijzigd waardoor het onderscheid minder scherp werd. In plaats van verschillende composities in de stempels, werd voor beide kwadranten in het binnengebied hetzelfde stempel herhaald.

Derde schetsplan, Wissing, 1955

De randen van beide kwadranten waren wel verschillend, waardoor de kwadranten van buitenaf gezien hun eigen karakter behielden.

Daarnaast wijzigde Wissing het centrale plein. De hoogbouw werd gereduceerd naar drie flats, die bovendien een brede onderbouw kregen waarin zich winkels konden vestigen. Deze onderbouw moest het plein intiemmer maken. De drie flats, verspreid over de stroken tussen de kwadranten verdwenen uit het ontwerp.

Vierde schetsplan (januari 1956)

Het vierde schetsplan was grotendeels hetzelfde als het derde plan. Wissing bracht alleen nieuwe

Vierde schetsplan, Wissing, 1956

wijzigingen aan op het centrale plein. Naast de drie flats met winkels in de onderbouw, plaatste hij aan de westkant een woonflat om het aantal woningen in Wielwijk te verhogen. Hiervoor week de kerk naar de groene zoom tussen de twee noordelijke kwadranten.

De woningnood was in deze periode zo hoog dat, nog voor de goedkeuring van het uitbreidingsplan in juli 1957, de eerste steen van de wijk al in januari werd gelegd en de eerste woning in juni van hetzelfde jaar gereed was.

Definitief plan, Wissing, 1957

Bezwaar Rijkswaterstaat

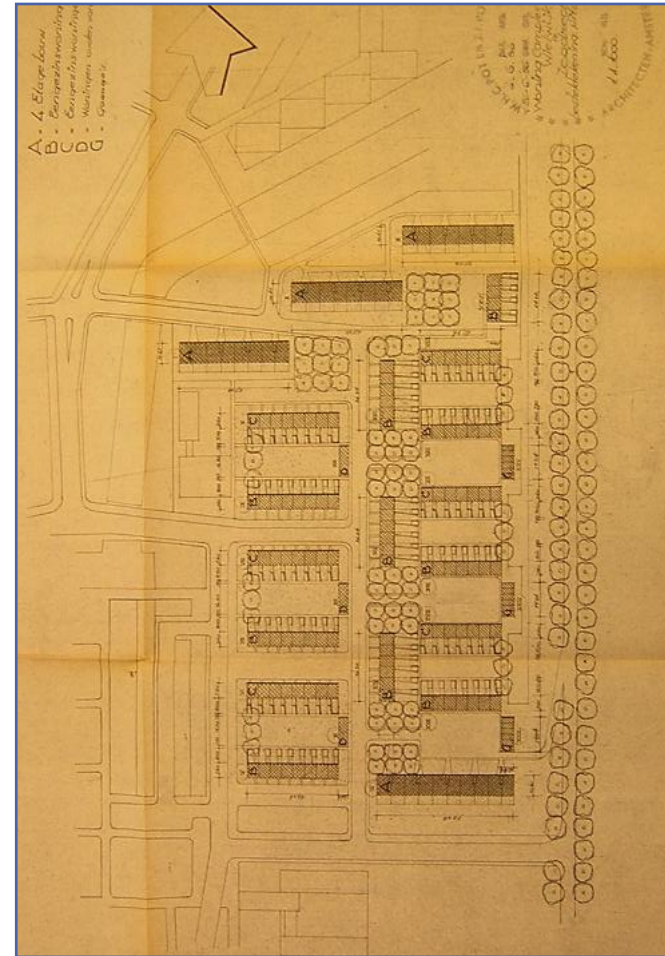
Toen het plan Wielwijk ter visie lag, in juli 1956, maakte Rijkswaterstaat bezwaar. In het plan lag de rooilijn van de bebouwing aan de Admiraal de Ruyterweg op 45 meter afstand van de as van Rijksweg 16 (tegenwoordig: A16). Rijkswaterstaat adviseerde deze afstand te vergroten: 'Onder andere met het oog op de mogelijkheid de Rijksweg in de toekomst te verbreden, acht ik het evenwel gewenst, dat bedoelde rooilijn wordt bepaald op 80 à 100 m uit de as van de Rijksweg.' Opmerkelijk genoeg speelden milieu- of gezondheidsrisico's geen enkele rol. De bezwaren waren voor de gemeenteraad geen reden om het plan te wijzigen.

Herkansing Pot en Pot-Keegstra

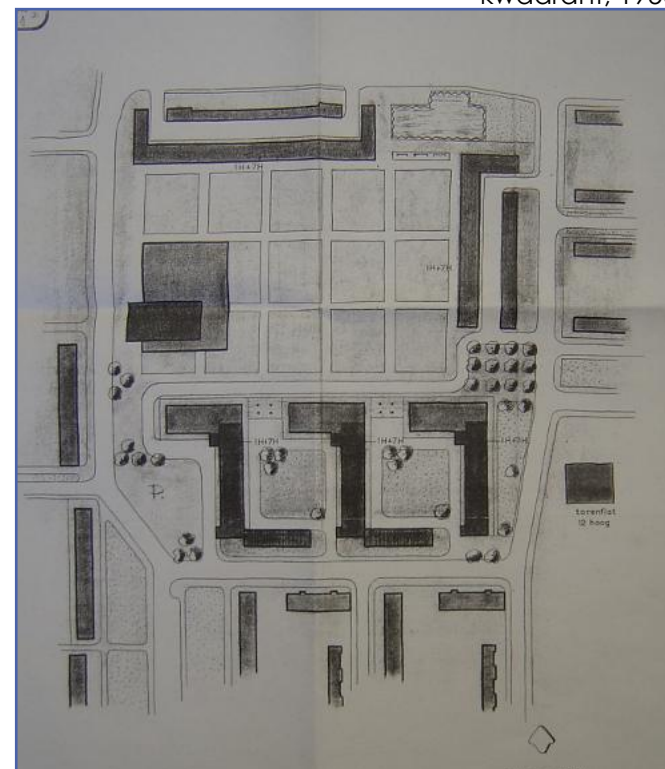
Nadat in december 1955 de ontwerpen van Pot en Pot-Keegstra voor het noordelijke kwadrant waren afgekeurd, werd het kwadrant bebouwd met woningen naar ontwerp van de dienst Openbare Werken en Volkshuisvesting. In juli 1956 kreeg het echtpaar Pot een herkansing van de gemeenteraad van Dordrecht. Pot en Pot-Keegstra mochten 248 woningen ontwerpen voor het oostelijke kwadrant, binnen het stedenbouwkundig plan van Wissing. Dit ontwerp werd uitgevoerd.

Definitief plan (september 1956)

Het definitieve plan kwam bijna geheel overeen met het laatste schetsplan. De enige wijziging was de toevoeging van een terrein voor een openbaar gebouw. Dit terrein lag in het verlengde van de strook groen tussen de twee zuidelijke kwadranten en viel feitelijk net buiten de grens van

Pot en Pot-Keegstra, ontwerp voor noordoost kwadrant, 1956

Voorstel voor wijziging Admiralsplein, 1958

Herziening definitief plan, 1963

het plangebied voor Wielwijk. Het Uitbreidingsplan Wielwijk werd in september 1956 door de gemeenteraad vastgesteld en in juli 1957 door Gedeputeerde Staten goedgekeurd.

Herziening (augustus 1963)

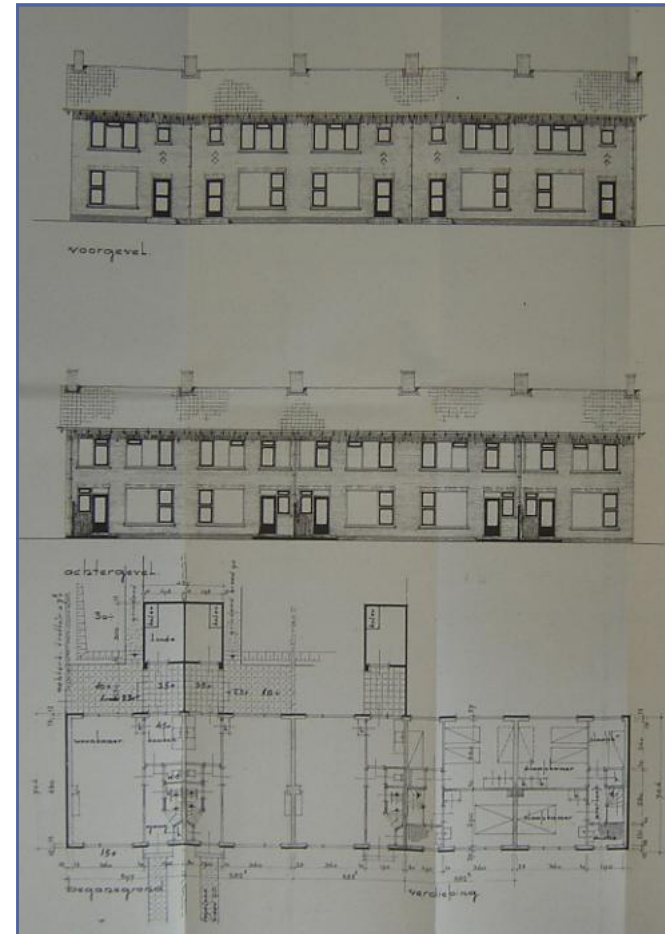
Nadat het uitbreidingsplan Wielwijk was goedgekeurd en de bouw gestaag vorderde, kwam al in 1958 het voorstel van Bijleveld om het Admiraalsplein te wijzigen. Hij vond de zuidelijke flat met winkels in de onderbouw te ver naar het zuiden geplaatst, waardoor het plein te breed en te diep zou worden. Om het plein te verkleinen wilde Bijleveld de zuidelijk rand aanpassen.

De aan de zuidkant geplande flat met twaalf bouwlagen met winkels in de onderbouw werd vervangen door drie losse flats van zeven bouwlagen met winkels in de onderbouw. Deze nieuwe blokken werden loodrecht op het plein geplaatst.

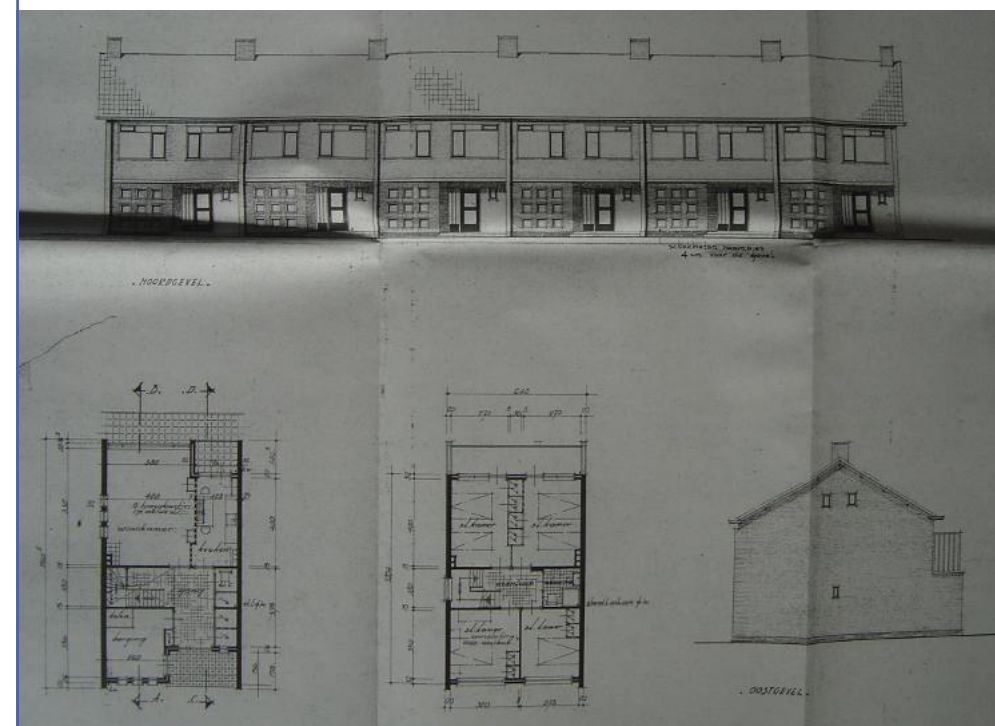
Tegelijk met de wijzigingen aan het Admiraalsplein werden er in de herziening van het uitbreidingsplan nog enkele andere wijzigingen aangebracht.

Een kleine wijziging betrof de positie van de bouwblokken aan de zuidzijde van de Admiraal de Ruyterweg. In plaats van loodrecht op de weg zoals in het definitieve plan van 1957 werden de korte bouwblokken na de herziening evenwijdig aan de overige bouwblokken in dit kwadrant gebouwd.

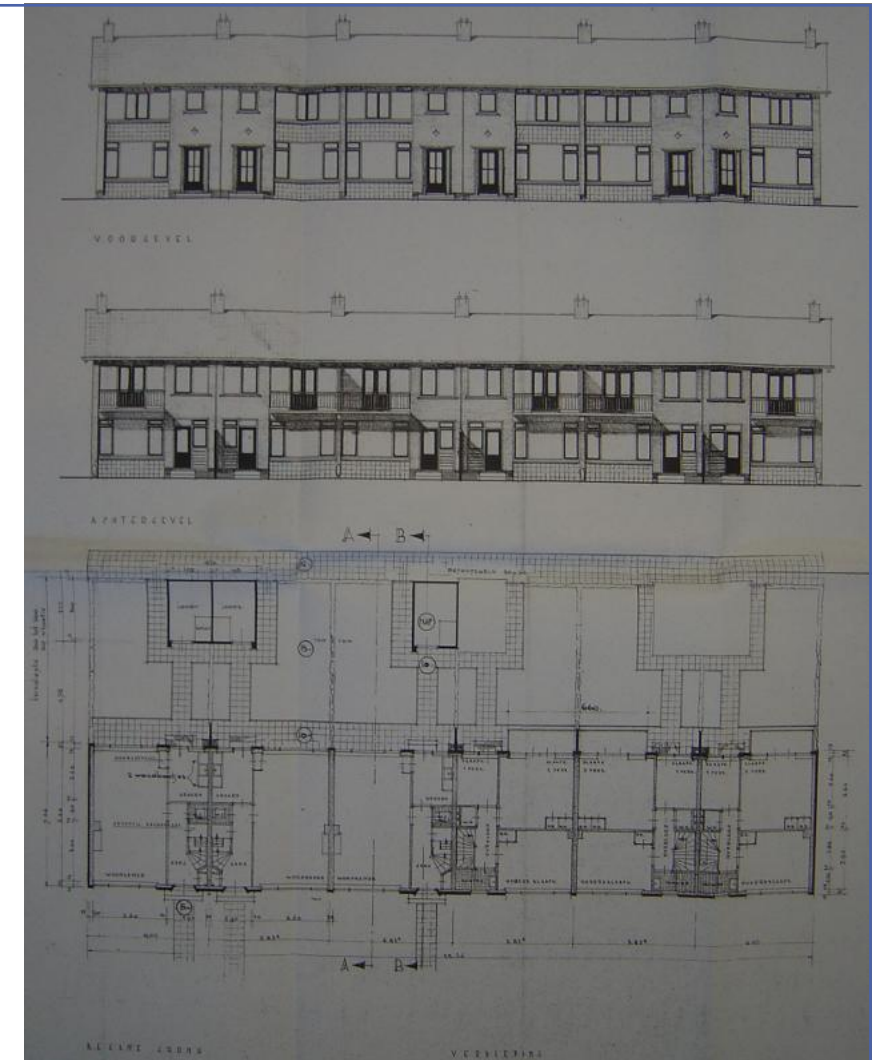
Behalve de aanpassingen aan het Admiraalsplein en aan enkele woonblokken werd in deze herziening het oorspronkelijke plan uit 1957 uitgebreid met tien hectare terrein bestemd

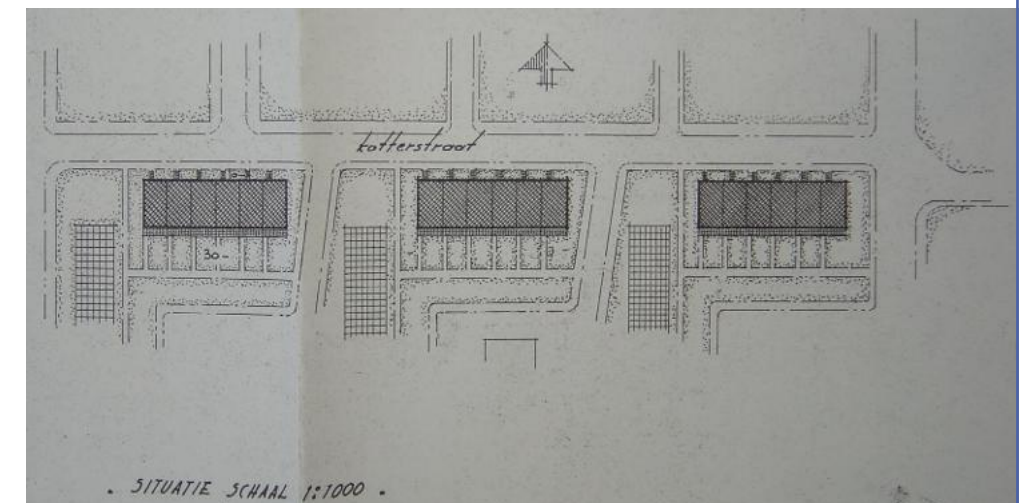
Gevels en plattegrond eengezinswoning type D, Dienst Openbare Werken en Volkshuisvesting, 1955

Gevel en plattegrond eengezinswoning type C (voor grote gezinnen), Dienst Openbare Werken en Volkshuisvesting, 1956

Gevels en plattegrond eengezinswoning type K, Dienst Openbare Werken en Volkshuisvesting, 1955

Situatie eengezinswoning type C, Dienst Openbare Werken en Volkshuisvesting, 1956

voor recreatie. Op dit terrein was bijzondere bebouwing gepland: openbare gebouwtjes (transformatorhuisjes, werkplaatsen, e.d.) en bebouwing, zoals een sport- en een gymnastiekhal. Dit terrein voor recreatie was bedoeld voor een groter gebied dan alleen Wielwijk.

Het wijzigingsvoorstel werd in mei 1963 opgenomen in de herziening van het uitbreidingsplan. De herziening werd goedgekeurd in augustus 1963.

Bebouwing

Woningcontingenten en korrelbeton

Om de wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog in goede banen te leiden, bemoeide de overheid zich in hoge mate met de bouwactiviteit in Nederland. Aan iedere gemeente werd per jaar een zogenaamd contingent toegewezen, het aantal woningen dat in dat jaar gebouwd mocht worden. Woningen die gebouwd werden met bepaalde efficiënte bouwsystemen telden minder zwaar mee in het contingent. Voor gemeenten met ambitieuze uitbreidingsplannen waren deze bouwsystemen de oplossing om de krappe aantallen van de contingenten te vergroten.

Het aantal woningen in Wielwijk was niet met de vastgestelde contingenten te bouwen en daarom besloot Dordrecht te bouwen in korrelbeton. Dit was één van de efficiënte bouwsystemen waarvan elke woning maar voor 75 procent meetelde in het contingent. Bouwen in korrelbeton betekende dat draagmuren werden gestort in beton, samengesteld uit puin. Het puin voor de woningen

in Dordrecht was afkomstig uit Rotterdam, dat tijdens de eerste dagen van de oorlog zwaar gebombardeerd is.

Bouwen in korrelbeton week af van de conventionele bouwmethoden en vergde grote investeringen van de aannemer. Alleen bij een hoog aantal te bouwen woningen was dit bouwsysteem winstgevend. In mei 1956 sloot Dordrecht een contract met aannemer NV van Wijnen. Tussen 1956 en 1960 was Van Wijnen verplicht 2600 woningen te bouwen in de zuidelijke uitbreidingswijken, waarvan 1500 in Wielwijk en 1100 in Crabbehof. Veel Nederlandse gemeenten sloten dergelijke contracten af. Voor beide partijen gaf het contract zekerheid: de gemeente was zeker dat de woningen gebouwd zouden worden en de aannemer kon zonder risico investeren in een duur bouwsysteem.

De woningen in Wielwijk en Crabbehof waren niet de eerste korrelbetonwoningen in Dordrecht. Al in 1948 sloot NV Van Wijnen haar eerste contract met de gemeente Dordrecht voor het bouwen van 267 woningen in korrelbeton in de wijk Nieuw-Krispijn.

Woningen

Het Dordrechtsch Nieuwsblad schreef in 1957 lovend over Wielwijk, maar vooral over de noviteiten in de woningbouw. In een artikel werd uitvoerig stilgestaan bij de pluspunten. Zo werd de bergruimte voor de etagewoningen niet meer ondergebracht in losstaande loodsen, maar in het souterrain. Dit betekende ononderbroken groenstroken, wat meer ruimte opleverde voor kinderspeelterreinen. Een novum voor de

eengezinswoningen was het onderheide terras en loodsje in de tuin: 'Moeder de vrouw krijgt aldus een pracht van een beschutte wasgelegenheid.' Maar het meest geroemd werd de inrichting van de nieuwe woningen: de colovinyl-vloerbedekking in gang en keuken, het elektrisch fornuis, verwarming in de douchecel, de wastafel op de slaapkamer en de TV-kabelaansluiting waren stuk voor stuk noviteiten in het vroeg naoorlogse Dordrecht.

Laagbouw

Eengezinswoningen

- één plattegrond met twee typen gevels, type K en type D
 - drie slaapkamers
 - badkamer met douche en wastafel
 - loodsje in de tuin, met daarin een kolenhok
 - geplaveid terras dat loodsje met het huis verbindt
- Eengezinswoningen voor grote gezinnen*
- Dit is een apart type (type C), dat alleen in het noordelijk deel van Wielwijk gebouwd is.
- eigen plattegrond, geen afgeleide van type K of D
 - vier slaapkamers (10 bedden)
 - badkamer met douche
 - kelderkast
 - inpandige berging met kolenhok

Flatwoningen in drie of vier bouwlagen

Alle flatwoningen hebben dezelfde driebeukige opzet, met dezelfde afmetingen:

- 1 woonkamer en slaapkamer (breedte 360 cm)
 - 2 keuken/badkamer en slaapkamer (breedte 330 cm)
 - 3 trappenhuis en wisselkamer (breedte 230 cm)
- Door in de eerste en tweede beuk de slaapkamer afwisselend aan de voorkant of achterkant te

plaatsen ontstonden er verschillende varianten.

Flatwoning met woonkamer aan voorkant (type A, B, F, G)

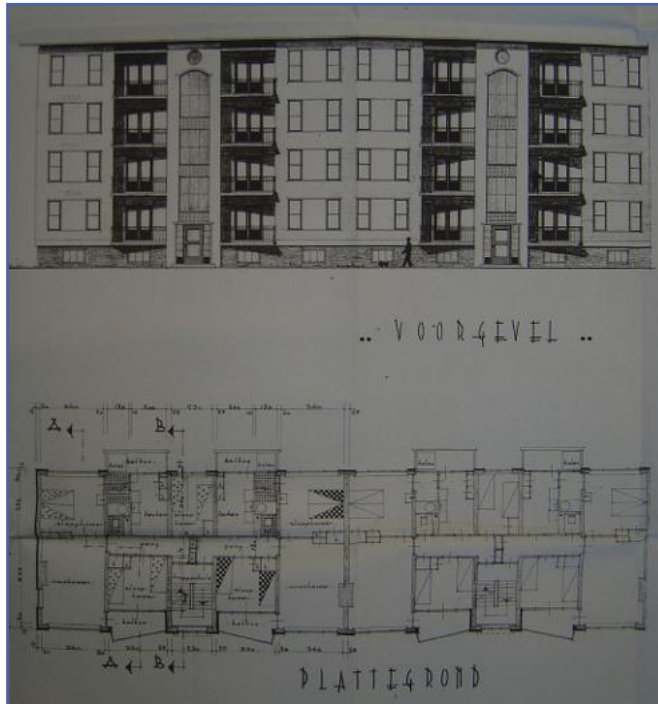
Eén plattegrond met twee typen gevels, uitgevoerd in zowel drie als vier woonlagen.

- in de beuk naast het trappenhuis een slaapkamer aan de voorkant en de keuken en badkamer aan de achterkant, beide met balkon
- in de buitenste beuk de woonkamer aan de voorkant en een slaapkamer aan de achterkant
- op het balkon aan de keuken een kolenhok
- badkamer met douche

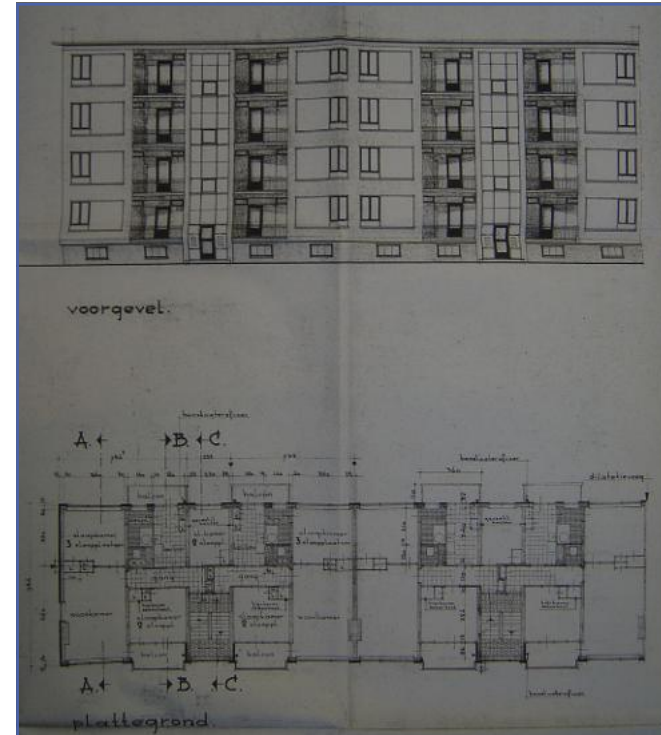
Flatwoning met woonkamer aan achterkant (type H en J)

Eén plattegrond uitgevoerd in zowel drie als vier woonlagen.

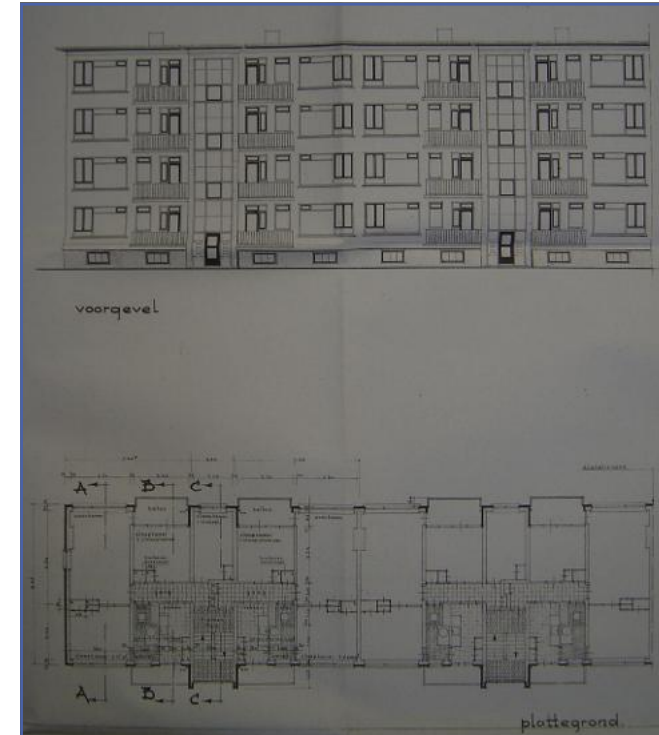
- in de beuk naast het trappen de keuken en badkamer aan de voorkant en een slaapkamer aan de achterkant, beide met balkon
- in de buitenste beuk een slaapkamer aan de voorkant en de woonkamer aan de achterkant
- in de berging in het souterrain staat het kolenhok
- badkamer met douche

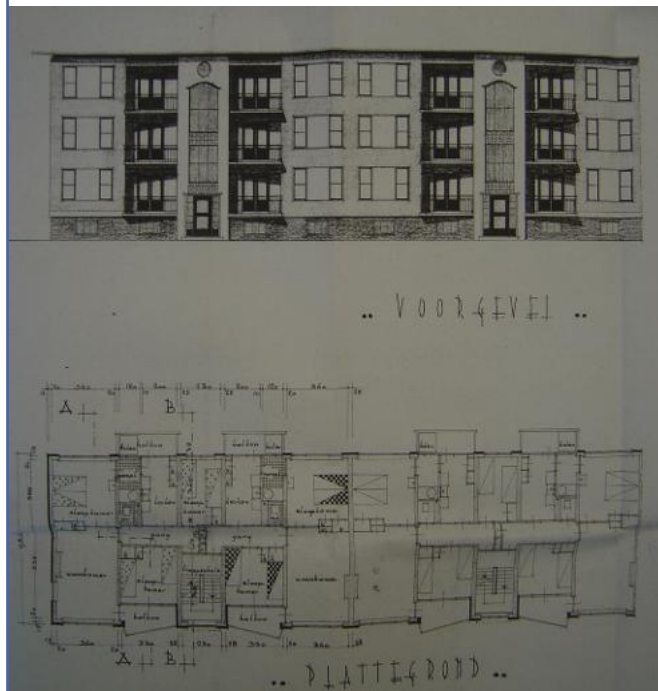
Gevels en plattegronden, type A, Dienst Openbare Werken en Volkshuisvesting, 1955

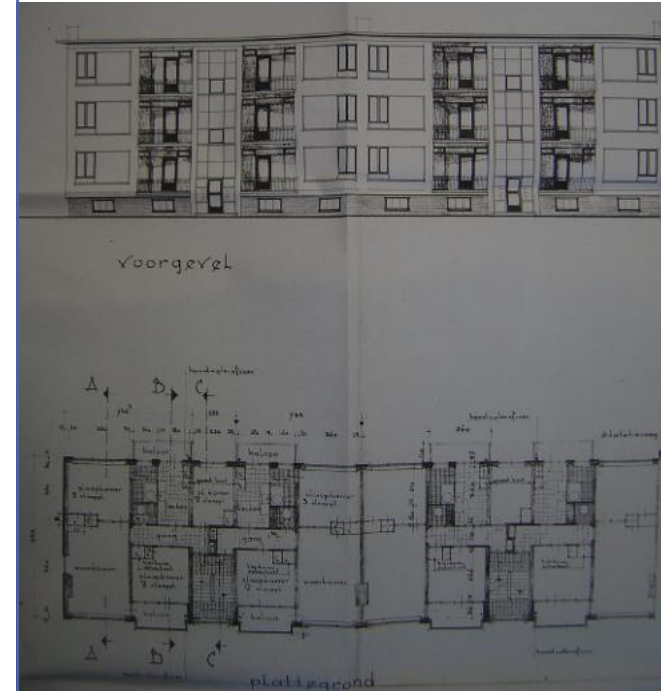
Gevels en plattegronden, type F, Dienst Openbare Werken en Volkshuisvesting, 1957

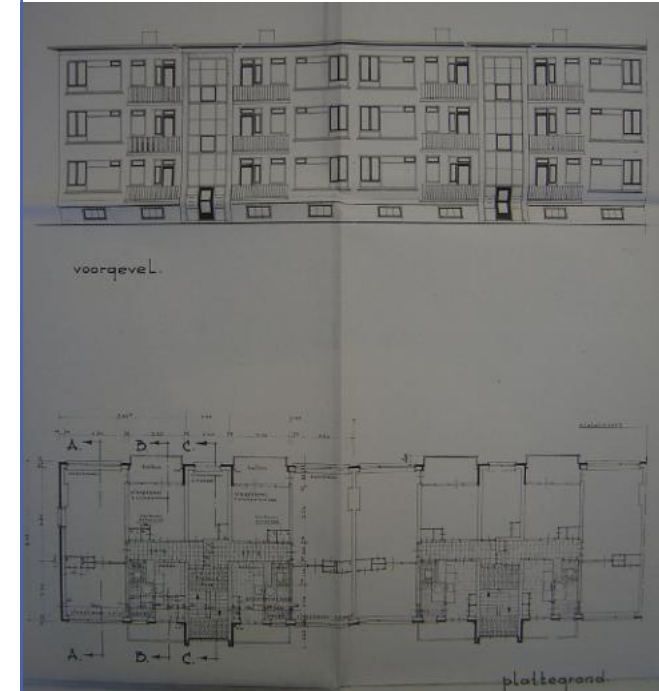
Gevels en plattegronden, type H, Dienst Openbare Werken en Volkshuisvesting, 1956

Gevels en plattegronden, type B, Dienst Openbare Werken en Volkshuisvesting, 1955

Gevels en plattegronden, type G, Dienst Openbare Werken en Volkshuisvesting, 1956

Gevels en plattegronden, type J, Dienst Openbare Werken en Volkshuisvesting, 1956

Openbare ruimte

Wielwijckpark

Bij de herziening van 1963 werd ten zuiden van Wielwijk een terrein voor recreatie toegevoegd. Dit terrein zou aan de zuidkant door een rondweg begrensd worden volgens het Structuurplan van 1951. In werkelijkheid werd deze rondweg nooit voltooid. De aansluiting van de toekomstige rondweg op de Rijksweg 16 (de huidige Copernicusweg) is aangelegd, maar nooit verder dan de Maarten Harpertsz Trompweg verlengd. Pas in de jaren tachtig kreeg het terrein ten zuiden van Wielwijk een alternatieve bestemming. Het gebied ten noorden van de Reeweg-Zuid werd bestemd voor recreatie en omdat inmiddels wel duidelijk was dat rondweg uit het Structuurplan niet uitgevoerd zou worden, werd het samengevoegd met het terrein voor recreatie in het zuiden van Wielwijk. Zo ontstond het huidige Wielwijckpark.

Sportpark Zeehavenbuurt

Strikt genomen hoorde het sportpark Zeehavenbuurt niet bij het plangebied Wielwijk. Toch had het sportpark een belangrijke recreatieve functie voor de wijk. In het uitbreidingsplan waren namelijk geen sportvelden ontworpen. In 1972 werd het sportpark opgeheven vanwege de aanleg van een nieuwe afrit van de A16. Hoewel de afrit nu verborgen is tussen struiken en bomen, heeft het terrein geen recreatieve functie meer.

Zuidendijk

De Zuidendijk is een bestaand landschappelijk element en hoort feitelijk niet bij het plangebied, maar vormt een belangrijke groene strook in Wielwijk. De dijk is tevens een groene grens tussen Wielwijk en Crabbehof.

CHRONOLOGIE

1915: aanleg zeehaven	1956, januari: vierde schetsplan
1921: oplevering Zeehavenbuurt	1956, mei: Sordrecht sluit contract tot 1960 met aannemer Van Wijnen
1939: opening Rijksweg 16 (A16)	1956, juli: Rijkswaterstaat dient bezwaar in
1951, april: structuurplan Dordrecht gepresenteerd aan gemeenteraad door Wissing	1956, september: vaststelling definitief uitbreidingsplan Wielwijk door gemeenteraad
1954, september: Van Tijen en Maaskant krijgen opdracht voor uitbreidingsplan Wielwijk	1957, juni: eerste gezinnen betrekken woning
1954, oktober: Pot en Pot-Keegstra krijgen opdracht voor woningen in noordelijk Wielwijk	1957, juli: goedkeuring uitbreidingsplan Wielwijk door Gedeputeerde Staten
1954, november: eerste schetsplan	1963, mei: vaststelling eerste herziening
1955, mei: tweede schetsplan	1963, augustus: goedkeuring eerste herziening
1955, november: derde schetsplan	1972: sportpark Zeehavenbuurt maakt plaats voor afrit A16

NOTEN

- 1 Tijen, van, 'Het woningbouwplan voor Vlaardingen', in: Bouwkundig Weekblad 69 (1951), 27 maart 1951, p 147.
- 2 Brief van G. Bijleveld aan college van B&W van Dordrecht, 9 november 1954.
- 3 Brief van G. Bijleveld aan college van B&W van Dordrecht, 21 november 1955.
- 4 Brief van 'Een groep huisvrouwen' aan Gemeenteraad Dordrecht, 12 december 1955.
- 5 Brief van H.C.P. de Bruyn, hoofdingenieur-directeur Rijkswaterstaat aan Gemeenteraad Dordrecht, 25 juli 1956.
- 6 'Dordt bouwt stadje aan de stadsrand', in: Dordrechtsh Nieuwsblad, 24 januari 1957, p 5.

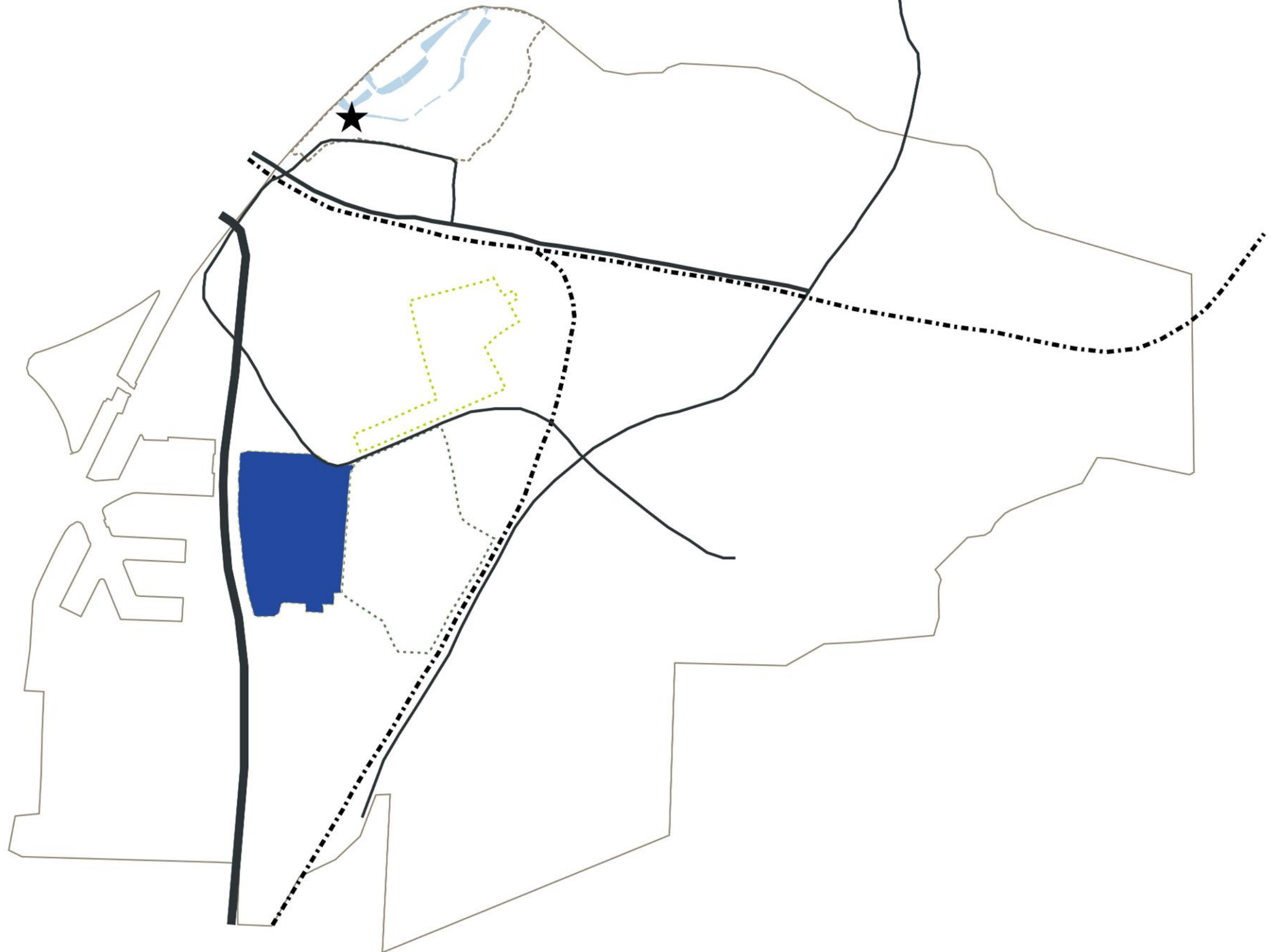
Krantenartikel over de bouw van Wielwijk, 1957

SITUATIE

Ligging en begrenzing van de wijk. Situering ten opzichte van de binnenstad, de hoofdverkeersverbindingen en de waterwegen.

De wijk Wielwijk wordt begrensd door de vooroorlogse bebouwing aan Kotterstraat, de Zuidendijk, de snelweg A16 en het Wielwijkpark. Vanaf het centrum van Dordrecht wordt Wielwijk ontsloten via de Karel Doormanweg. Deze weg gaat over in de J. van Heemskerckstraat en de M.H. Trompweg, die de centrale ontsluiting van Wielwijk vormen.

BEGRENZING

Luchtfoto van de wijk met de begrenzing,
aangeduid met straatnamen.

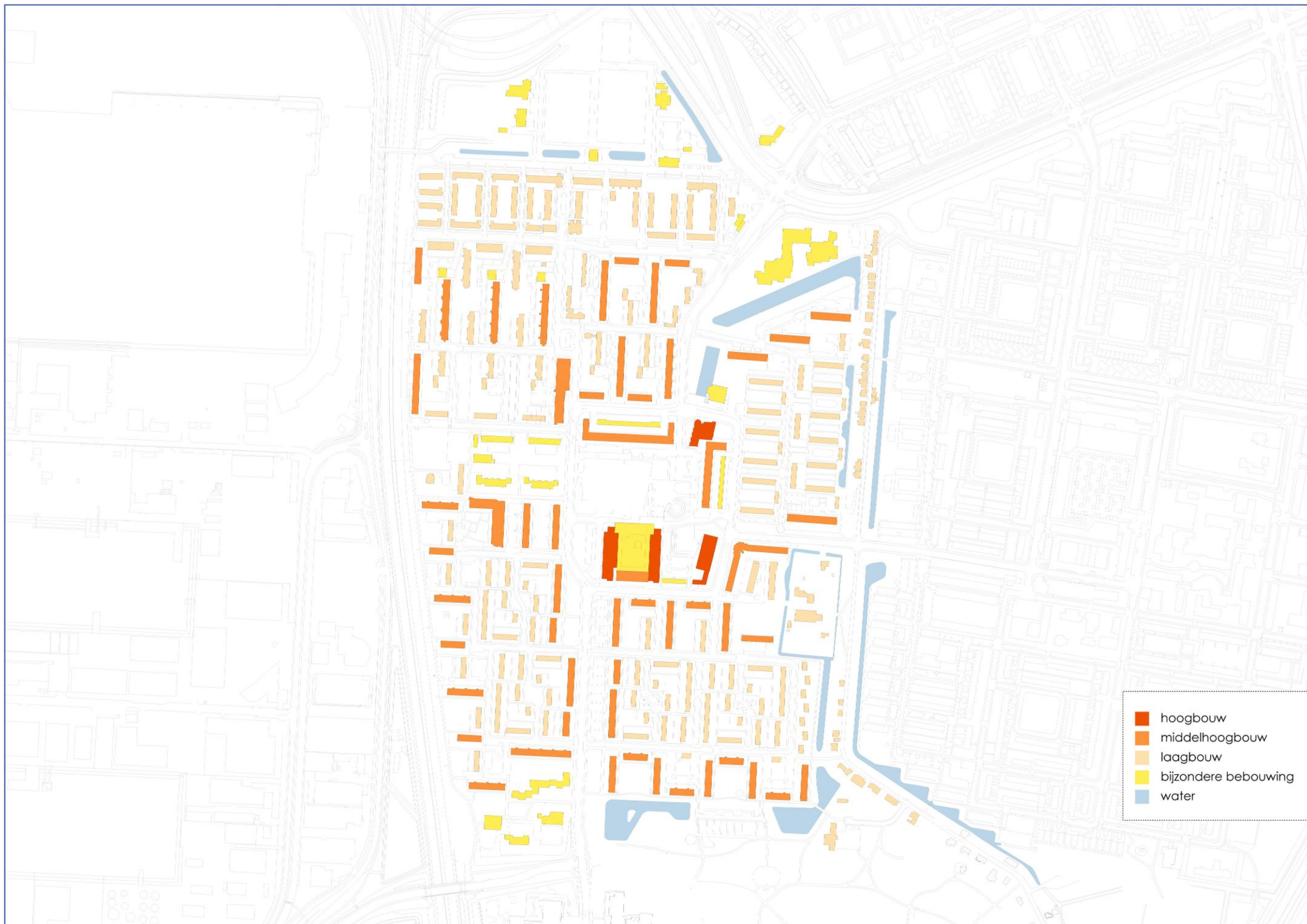

BESTAANDE BEBOUWING

Woonbebouwing is aangegeven in laag-, middelhoog- en hoogbouw. Met bijzondere bebouwing worden de niet-woonfuncties bedoeld, zoals het winkelcentrum, scholen, kerk en andere voorzieningen. De met blauw aangegeven bebouwing betreft latere toevoegingen in de wijk, bijvoorbeeld De Zilvervloot op het Admiraalsplein.

De woningen van Wielwijk zijn verdeeld over vier kwadranten, geordend rond het centrale plein. De bijzondere bebouwing, met name voor onderwijs, is gesitueerd in de groene zomen tussen de kwadranten. Overige bijzondere bebouwing als winkels en het buurtcentrum bevinden zich aan het centrale plein.

In de vier kwadranten is de woonbebouwing zowel laag- als middelhoogbouw. Over het algemeen staan de middelhoge woonflats aan de randen en de laagbouw in het midden van de kwadranten.

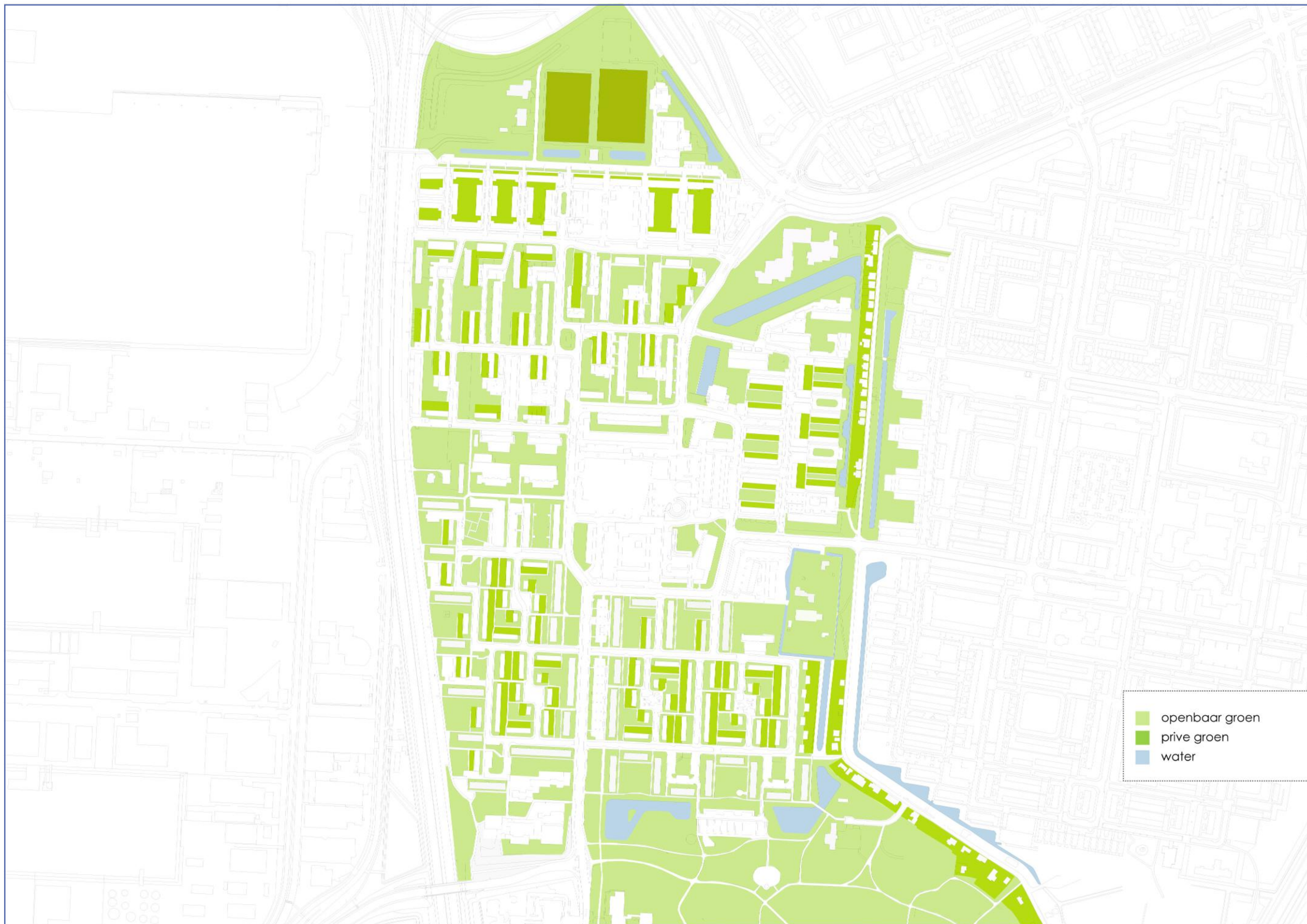

BESTAANDE RUIMTE

De kaart vormt de contramal van kaart III. Zowel openbaar groen als privé groen is aangegeven.

Belangrijke aspecten van de openbare ruimte:

- De groene grenzen van de wijk: het sportcomplex Zeehavenlaan (noordgrens), Zuidendijk (oostgrens) en het Wielwijkpark (zuidgrens).
- De groene voegen tussen de kwadranten: Karel Doormanweg - Maarten H. Trompweg en Van Gendtstraat/ Douwe Aukesstraat - Abel Tasmanstraat.

BEBOUWING & RUIMTE
OORSPRONKELIJK

Hier zijn de kaarten III en IV samengevoegd. Dit geeft de relatie weer tussen de bebouwing en de openbare ruimte.

- hoogbouw
- middelhoogbouw
- laagbouw
- bijzondere bebouwing
- openbaar groen
- prive groen
- water

BEBOUWING & RUIMTE MET WIJZIGINGEN

In deze kaart zijn de latere wijzigingen in de hoofdstructuur aangegeven. Het betreft de volgende wijzigingen:

- De Zilvervloot op het Admiraalsplein
- Hoogbouw op de hoek van de Jacob van Heemskerckstraat met de Karel Doormanweg
- Woongebouw op de hoek van de Cornelis Trompweg met de Abel Tasmanstraat
- Flat op zuidoostelijke hoek van het Admiraalsplein
- Nieuwe stroken eengezinswoningen tussen de Jan van Galenstraat en de Van Gendtstraat
- Middelhoogbouw aan de Zoutmanstraat
- Nieuwbouw in de Zeehavenbuurt

HISTORISCHE.ELEMENTEN. (VOOR 1950)

In Wielwijk zijn enkele historische elementen behouden en opgenomen in het plan.

- Zeehavenbuurt, woningen aangelegd voor arbeiders van de zeehaven in de jaren twintig van de twintigste eeuw.
- Merelhof, landhuis van een oude buitenplaats.
- Crabbestein, landhuis en bijgebouwen van een oude buitenplaats.
- Zuidendijk met oude dijkbebouwing.
- Snelweg A16, geopend in 1939.

- bestaande bebouwing
- ◆ Zuidelijk
- snelweg A16
- landhuizen
- water

HOOFDASSEN

Deze kaart toont de structurele dragers van de wijk. Wielwijk is opgebouwd uit een centraal plein op het kruispunt van twee assen, één in noord-zuid-richting (Karel Doormanweg, J. van Heemskerckstraat en M.H. Trompweg) en één in oost-west-richting (Douwe Aukesstraat/ Van Gendtstraat en Abel Tasmanstraat). Vooral de noord-zuid-as functioneert als toegang naar de wijk en als hoofdweg die de vier kwadranten ontsluit. In de oost-west-as ligt tussen het openbaar groen de bijzondere bebouwing voor met name onderwijs. Deze assen vormen de groene voegen in de wijk.

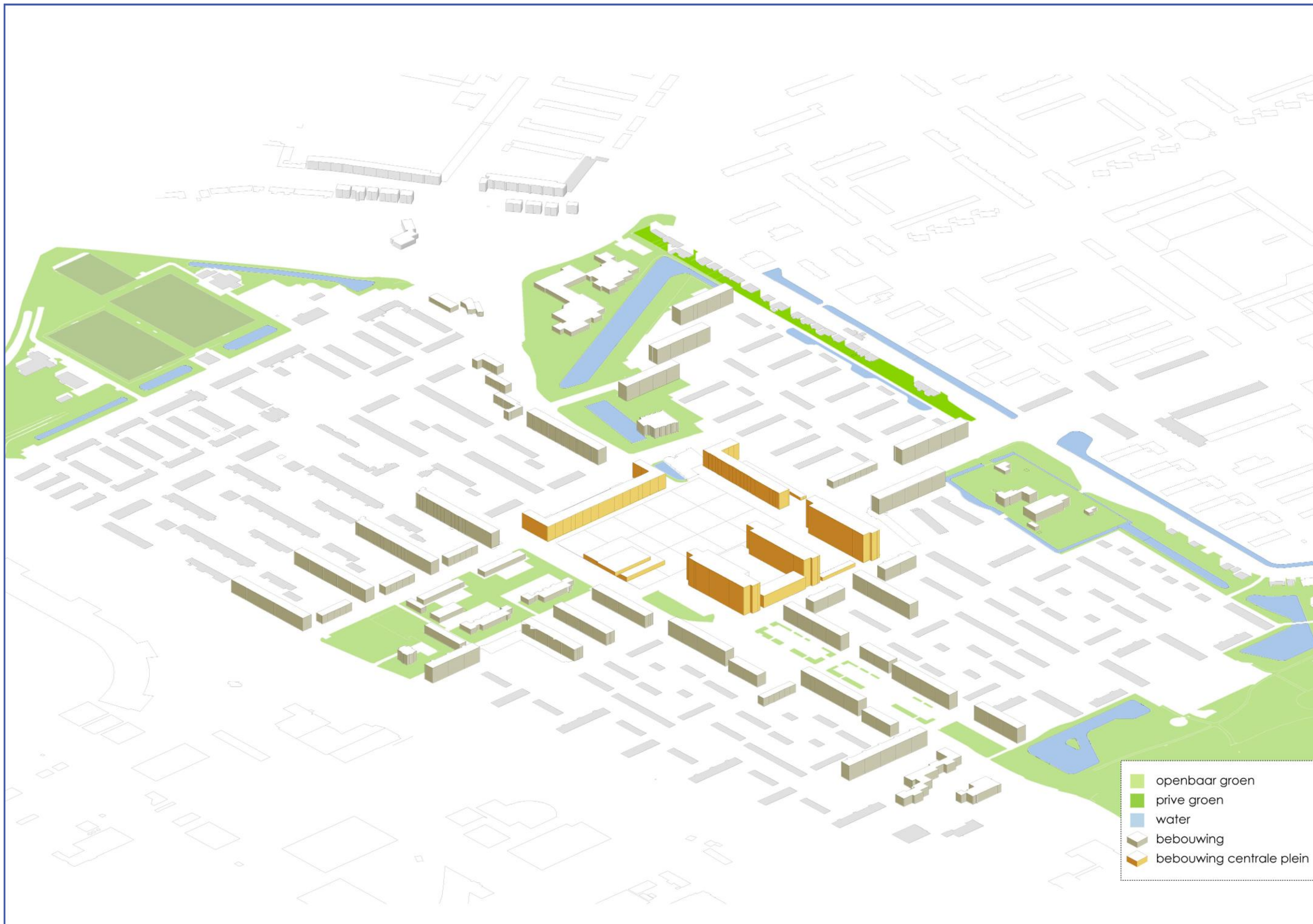
De voorzieningen voor Wielwijk zijn samengebracht op het Admiraalsplein. Het concentreren van de voorzieningen is ongebruikelijk in Nederlandse naoorlogse wijken. In veel Nederlandse wederopbouwwijken is de zogenaamde 'wijkgedachte' toegepast. De wijkgedachte ging uit van kleine, maar in zekere mate zelfstandige wijkjes in een groter geheel. Dit betekende dat ook op een lager schaalniveau voorzieningen in de wijk aanwezig waren. Hoewel Wielwijk is verdeeld in kwadranten waar de wijkgedachte goed toegepast zou kunnen worden, zijn de voorzieningen niet aanwezig in de kwadranten maar alleen in het centrum. Een positief gevolg hiervan is dat er weinig leegstand is van winkels, in tegenstelling tot veel Nederlandse uitbreidingswijken uit hetzelfde tijdvak. De nieuwbouw van de Zilvervloot kan de positie van de winkels in Wielwijk versterken. Het Admiraalsplein voorziet zo niet alleen Wielwijk, maar is ook van belang voor de naburige wijken als Krispijn en Crabbehof.

ONDERDELEN HOOFDASSEN OORSPRONKELIJK

Dit is een driedimensionale uitwerking van de hoofdassen van Wielwijk uit kaart VII in de oorspronkelijke situatie.

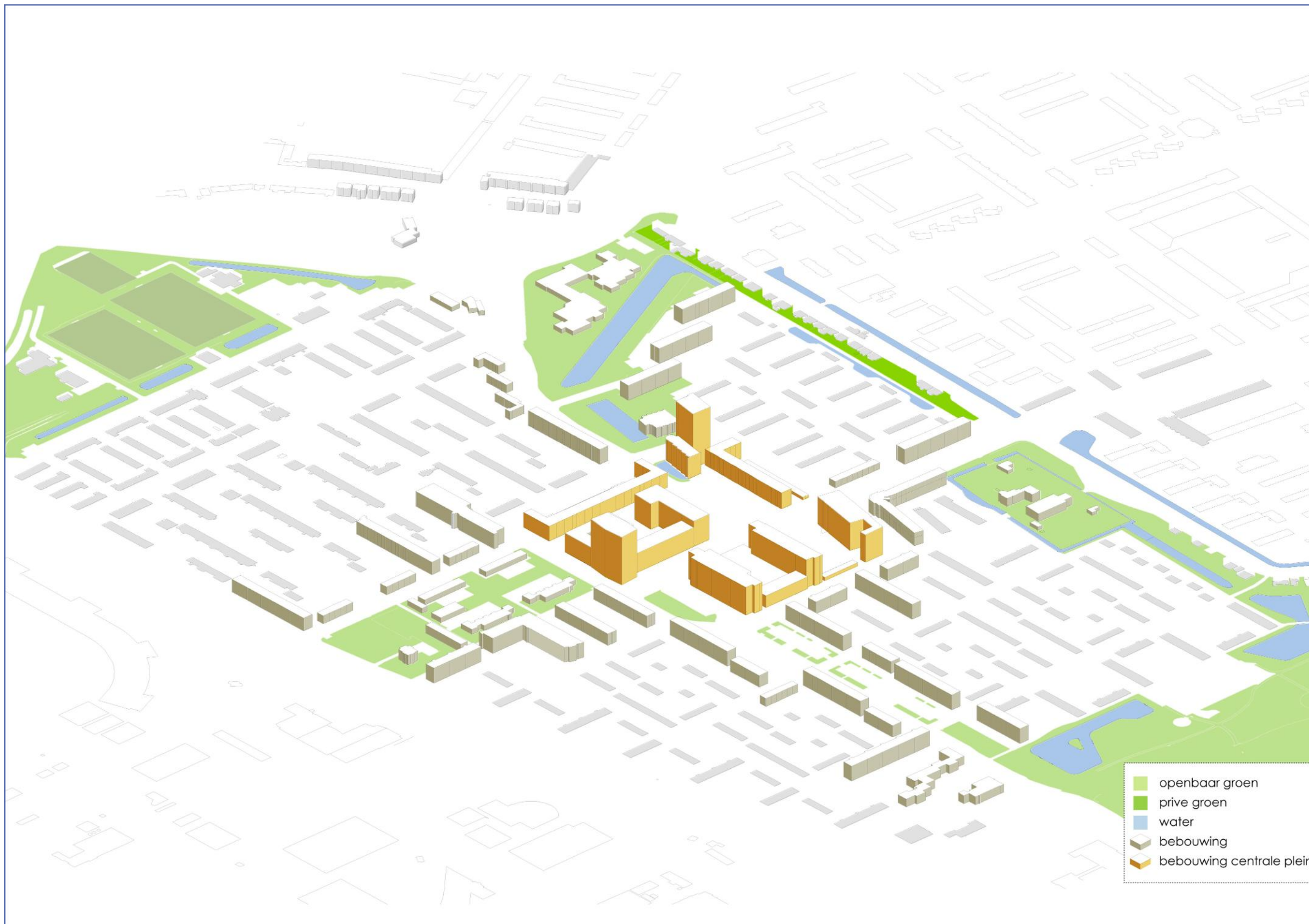
Het Admiraalsplein is ontworpen als een open ruimte met aan de randen hoogbouw. De twee hoofdassen worden benadrukt door de groenstrook met boompartijen en niet zozeer door de bebouwing.

ONDERDELEN HOOFDASSEN MET WIJZIGINGEN

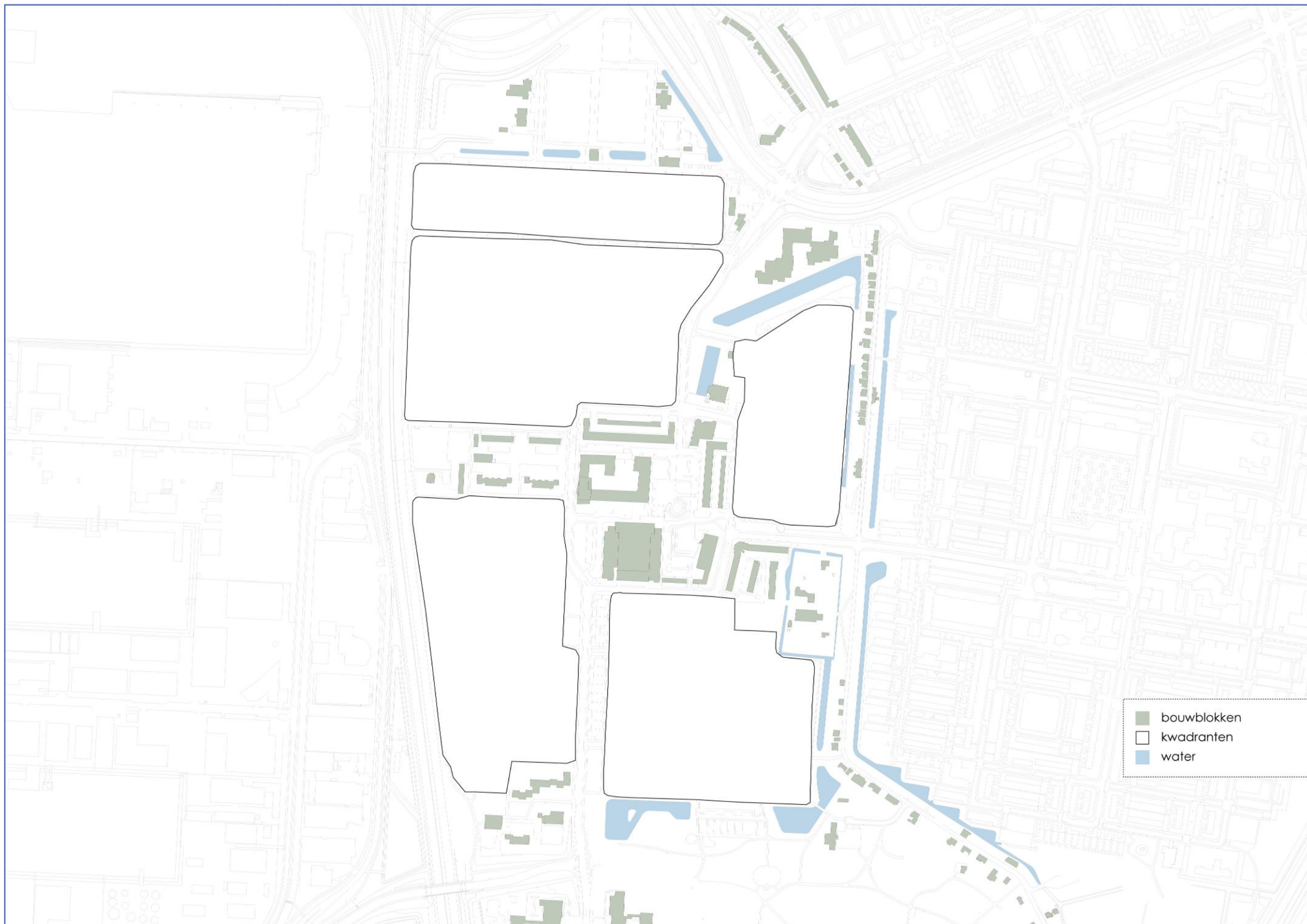
Dit is een driedimensionale uitwerking van de hoofdassen van Wielwijk uit kaart VII in de huidige situatie.

Oorspronkelijk was het Admiraalsplein een open ruimte. De open ruimte is door de bouw van de Zilvervloot kleiner geworden, maar het plein wordt nog steeds begrensd door hoge flatgebouwen.

INDELING IN KWADRANTEN

De bebouwing van Wielwijk is verdeeld over vier kwadranten, geordend rond het centrale Admiraalsplein. In de kwadranten bevinden zich woningen in laagbouw en middelhoogbouw, er zijn geen voorzieningen opgenomen. Alleen aan het Admiraalsplein staan enkele hoge flats. De kwadranten worden van elkaar gescheiden door groene voegen.

ADMIRAALSPLEIN VS. KWADRANTEN
OORSPRONKELIJK

Dit is een driedimensionale uitwerking van kaart IX, maar zonder de latere wijzigingen op het Admiraalsplein.

ADMIRAALSPLEIN VS. KWADRANTEN
MET WIJZIGINGEN

Dit is een driedimensionale uitwerking van kaart IX, inclusief de latere wijzigingen op het Admiraalsplein.

OPBOUW KWADRANTEN

a Kwadrant NW

- 5 kleine stempels
- 3 grote stempels
- eengezinswoningen en middelhoogbouw

OPBOUW KWADRANTEN

b Kwadrant ZW

- 2 stempels met eengezinswoningen
- middelhoogbouw langs de snelweg

OPBOUW KWADRANTEN

c Kwadrant ZO

- 2 stempels met eengezinswoningen als in het zuidwestelijke kwadrant
- middelhoogbouw aan de noord-, west- en zuidrand

- openbaar groen
- prive groen
- water
- bebouwing
- boom

OPBOUW KWADRANTEN

d Kwadrant NO

- de bebouwing in dit kwadrant is ontworpen door Pot en Pot-Keegstra
- 12 stroken middelhoogbouw, per twee geordend in twee rijen
- 3 hoge flats aan toegangsweg Karel Doormanweg

BEBOUWINGSVELDEN

Wielwijk is opgebouwd uit vier kwadranten en een centraal plein. Elk van de vier kwadranten is op te splitsen in verschillende bebouwingsvelden. Een bebouwingsveld is een stedenbouwkundig deelgebied dat een ruimtelijke eenheid vormt. Het ontwerp van de openbare ruimte en de groenstructuur maakt dat de verschillende bebouwingsvelden samen een geheel als kwadrant vormen.

De ensembles in Wielwijk, per kwadrant geordend:

Noordwest kwadrant

B

Dit bebouwingsveld bestaat uit drie gelijke bouweenheden. Iedere eenheid bestaat uit een lange strook middelhoogbouw, drie kortere stroken met eengezinswoningen en een blokje garageboxen. De entrees van alle woningen zijn naar buiten gericht. Hierdoor krijgt de binnenruimte een semi-privaat karakter.

C

Twee evenwijdige lange stroken middelhoogbouw, dwars hierop twee korte stroken middelhoogbouw. In de ruimte tussen de middelhoogbouw staan blokjes eengezinswoningen.

D

Twee evenwijdige lange stroken middelhoogbouw, dwars hierop twee korte stroken met eengezinswoningen. In de ruimte tussen de middelhoogbouw staan blokjes eengezinswoningen en bejaardenwoningen.

Zuidwest kwadrant

F

Evenwijdige stroken middelhoogbouw, tussen de flats groene openbare ruimte.

G

Dwars op de Zuidendijk staan stroken middelhoogbouw evenwijdig aan elkaar. Dwars op de middelhoogbouw, tussen de flats, liggen bejaardenwoningen per twee gegroepeerd. De ruimte die hierdoor ontstaat, afgesloten door de Zuidendijk, twee middelhoogbouwflats en bejaardenwoningen vormt een belangrijke groene ruimte aan de westrand van Wielwijk.

H

In het midden van het bebouwingsveld komen vier straten bijeen op een open ruimte. De wegen liggen niet in elkaars verlengde, maar verspringen. Het hele bebouwingsveld is opgebouwd uit eengezinswoningen. De tuinen van de woningen liggen tegen elkaar aan, wat betekent dat de entrees van de binnenste ring huizen naar het centrale pleintje zijn gericht en de entrees van de buitenste ring op de randen van het bebouwingsveld liggen. Dit type bebouwingsveld komt ook voor in het zuidoost kwadrant.

Zuidoost kwadrant

I

In dit bebouwingsveld staan alleen middelhoge flats. De flats staan opgesteld in een meanderpatroon. Hierdoor grenst de groene ruimte die op deze manier door de flats gevormd wordt, afwisselend aan de Witte de Withstraat of aan het park.

J

Blokjes van twee eengezinswoningen staan hier naast elkaar, de afstand van de rooilijn tot de straat wordt afgewisseld. De achtertuinen van de woningen grenzen aan een waterpartij aan de voet van de Zuidendijk.

K

Evenwijdig aan elkaar staan stroken middelhoogbouw. Tussen de middelhoge flats liggen kortere stroken flats van gelijke hoogte. In de tussenruimte staan blokken eengezinswoningen. Van alle bebouwing ligt de achterkant aan de binnenruimte van het bebouwingsveld.

Noordoost kwadrant

N

Dit bebouwingsveld is ontworpen door Pot en Pot-Keegstra. Zij ontwierpen alleen laagbouw voor dit deel van het kwadrant. Twaalf stroken met eengezinswoningen liggen evenwijdig aan elkaar, twee maal zes stroken achter elkaar. De entrees van de laagbouw liggen tegenover elkaar, zodat de tuinen samen een groene binnenruimte vormen. Dwars op de twaalf stroken liggen drie stroken met gelijke laagbouw. Hierdoor ontstaan aan de kant van de Zuidendijk een soort groene hoven.

O

Drie middelhoge etageflats staan evenwijdig aan elkaar aan het water. Zij vormen een soort scherm.

Centrum

M

Admiraalsplein

Groene voegen

E

Vier schoolgebouwen

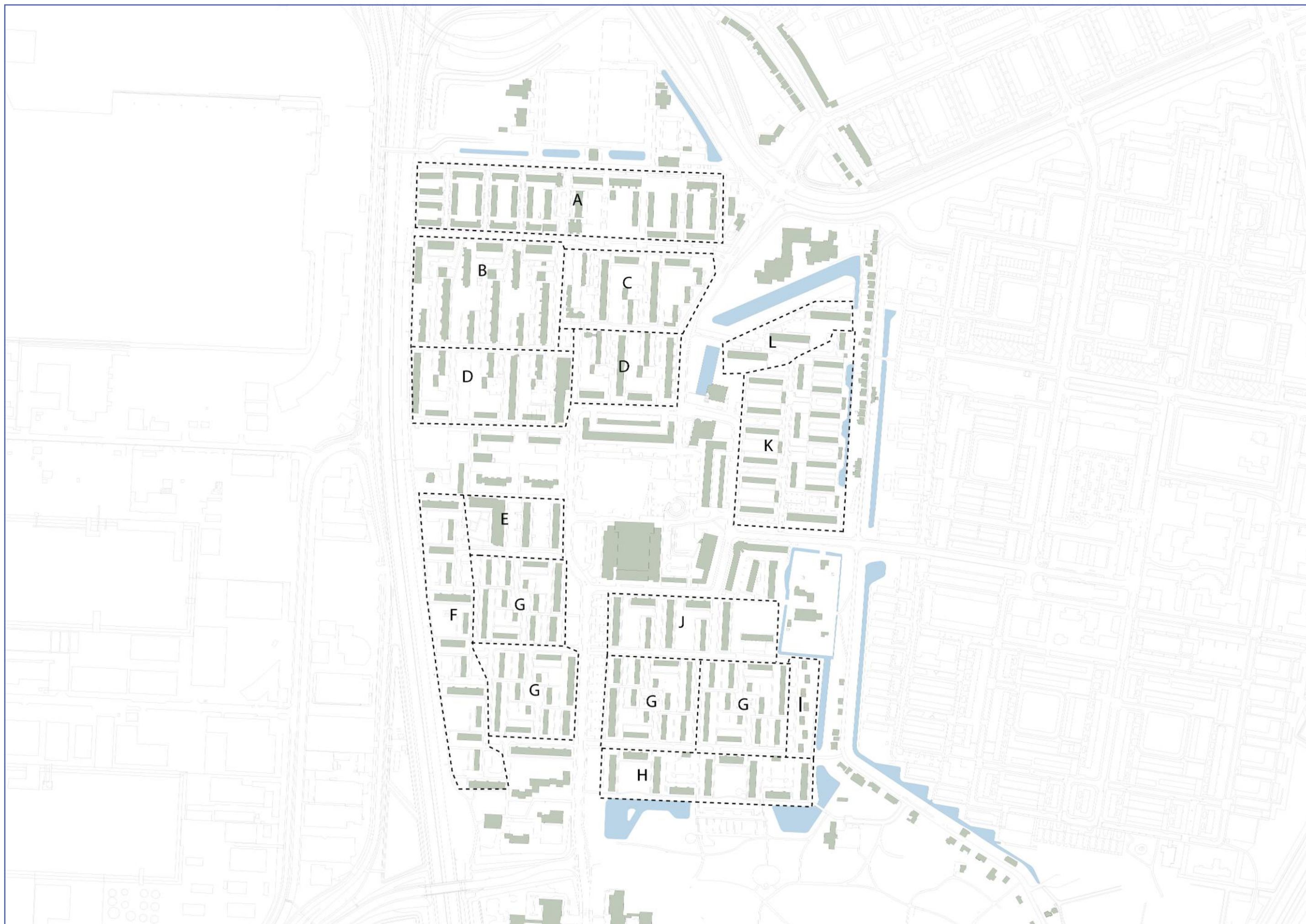
L

Bijzondere bebouwing

Randen

A

Zeehavenbuurt

ONDERDELEN BEBOUWINGSVELDEN

Fotostrips van de onderdelen van de bebouwingsvelden uit kaart XII. De foto's zijn geordend naar de vier kwadranten en het centrale plein.

1 Kwadrant NW

2 Kwadrant ZW

3 Kwadrant ZO

4 Kwadrant NO

5 Centrum

Kwadrant NW

Kwadrant ZW

Kwadrant ZO

Kwadrant NO

Centrum

STEDENBOUWKUNDIGE DETAILLERING

Op de foto's zijn de stedenbouwkundige details van de wijk weergegeven.

Deze details laten zien wat de relatie is tussen de collectieve en private ruimte, hoe de gebouwen in hun directe omgeving zijn geplaatst en hoe de historische elementen in het plan zijn ingepast.

1 Groene voegen

De groene voegen functioneren als brede grenzen tussen de vier kwadranten. Op het kruispunt van de voegen ligt het Admiraalsplein.

2 Plinten

De middelhoogbouw in Wielwijk bestaat uit drie of vier woonlagen boven een half-verdiept souterrain. Dit souterrain dient als berging. Hierdoor liggen de onderste etagewoningen ongeveer een meter boven het maaiveld. Deze afstand is klein genoeg om het contact te houden tussen de woningen en het maaiveld.

3 Erfafscheidingen

Voor de laagbouw is in Wielwijk geen uniforme erfafscheiding bepaald. Ieder bewoner bakent zijn tuin op zijn eigen wijze af. Het straatbeeld is hierdoor versnipperd door afwisselende korte stukjes hekjes en heggen in verschillende uitvoeringen.

4 Historische elementen (voor 1950)

De bestaande landhuizen Merelhof en Crabbestein zijn ingepast in de groene oost-west zoom van Wielwijk. Ook de Zuidendijk met de oude dijkhuizen is opgenomen in een groene strook, namelijk als oostgrens van de wijk.

5 Bijzondere bebouwing

Er is een duidelijke scheiding tussen de woongebieden en de bijzondere bebouwing. De bijzondere bebouwing bevindt zich op het centrale plein of in de groene voegen.

De winkels liggen aan het Admiraalsplein, de kerk is gebouwd in de groen entreepartij en de scholen staan in de groene zomen tussen de kwadranten.

Groene voegen

1

2

3

4

5

Plinten

1

2

3

4

5

Erfafscheidingen

1

2

3

4

5

Historische elementen
(voor 1950)

1

2

3

4

5

Bijzondere bebouwing

1

2

3

4

WIJZIGINGEN ADMIRAALSPLEIN

De belangrijkste wijziging in Wielwijk is de bouw van de Zilvervloot op het centrale Admiraalsplein.

De Zilvervloot is een hoogbouwcomplex met op de begane grond winkels en daarboven appartementen.

Het oorspronkelijke plein was een grote open ruimte. Door de Zilvervloot heeft het plein een meer besloten karakter gekregen.

Admiraalsplein in de oorspronkelijke situatie

Admiraalsplein met wijzigingen

WIJZIGINGEN

De fotostrips laten wijzigingen zien die later in de hoofdstructuur en in de stedenbouwkundige detaillering zijn aangebracht.

Deze kaart is geen waardeoordeel maar laat zien in hoeverre het concept van de wijk in meer of minder zuivere vorm bewaard is gebleven.

1 Nieuwbouw als vervanging

Op diverse plaatsen in de wijk is nieuwbouw verrezen. De nieuwbouw is te verdelen in twee groepen: nieuwbouw als vervanging van de oorspronkelijke bebouwing en nieuwbouw op onbebouwde terreinen in de wijk. De eerste fotostrip toont nieuwbouw als vervanging.

- Twee stroken middelhoogbouw tussen Zoutmanstraat - Auke Douwestraat - Evertsenstraat - Van Spilbergenstraat zijn vervangen door een nieuwbouwcomplex
- Twee stroken middelhoogbouw tussen de Jan van Galenstraat en de Van Gendtstraat zijn vervangen door twee stroken nieuwbouw van dezelfde hoogte
- Bijzondere bebouwing op de hoek van de Cornelis Trompweg en de Abel Tasmanstraat is vervangen door een wooncomplex
- De flat in de zuidoost-hoek van het Admiralenplein is vervangen door een nieuwbouwflat. De oriëntatie is licht gewijzigd.

2 Volbouwen van groene zomen

Door de nieuwbouw en wijzigingen in de oorspronkelijk open ruimten in het plangebied is de groene ruimte in de groene zomen onder druk komen te staan. De tweede fotostrip toont hier voorbeelden van.

- Hoogbouw op de hoek van de Karel Doormanweg en Jacob van Heemskerckstraat

- Parkeerplaatsen aan de Maarten H. Trompweg
- Bebouwing tussen de scholen aan de Van Gendtstraat en Douwe Aukestraat

3 Zilvervloot

De derde fotostrip laat foto's van de Zilvervloot zien. Deze wijziging is op kaart XV in detail zichtbaar.

4 Toevoegingen gebouwen

Aan sommige gebouwen zijn opvallende elementen toegevoegd, zoals een nieuw portiek voor flatwoningen, een balkon of een dakkapel. Deze wijzigingen op gebouwniveau zijn te zien in de vierde fotostrip.

5 Vervlakking details gebouwen

Op het gebouwniveau zijn de meeste complexen in de loop van de jaren aangepakt. Met name het toevoegen van buitengevelisolatie en het vervangen van kozijnen in kunststof heeft het architectonisch detail van de wijk laten vervagen.

Wijzigingen sinds het oorspronkelijke plan

Nieuwe bebouwing

Volbouwen groene zomen

Zilvervloot

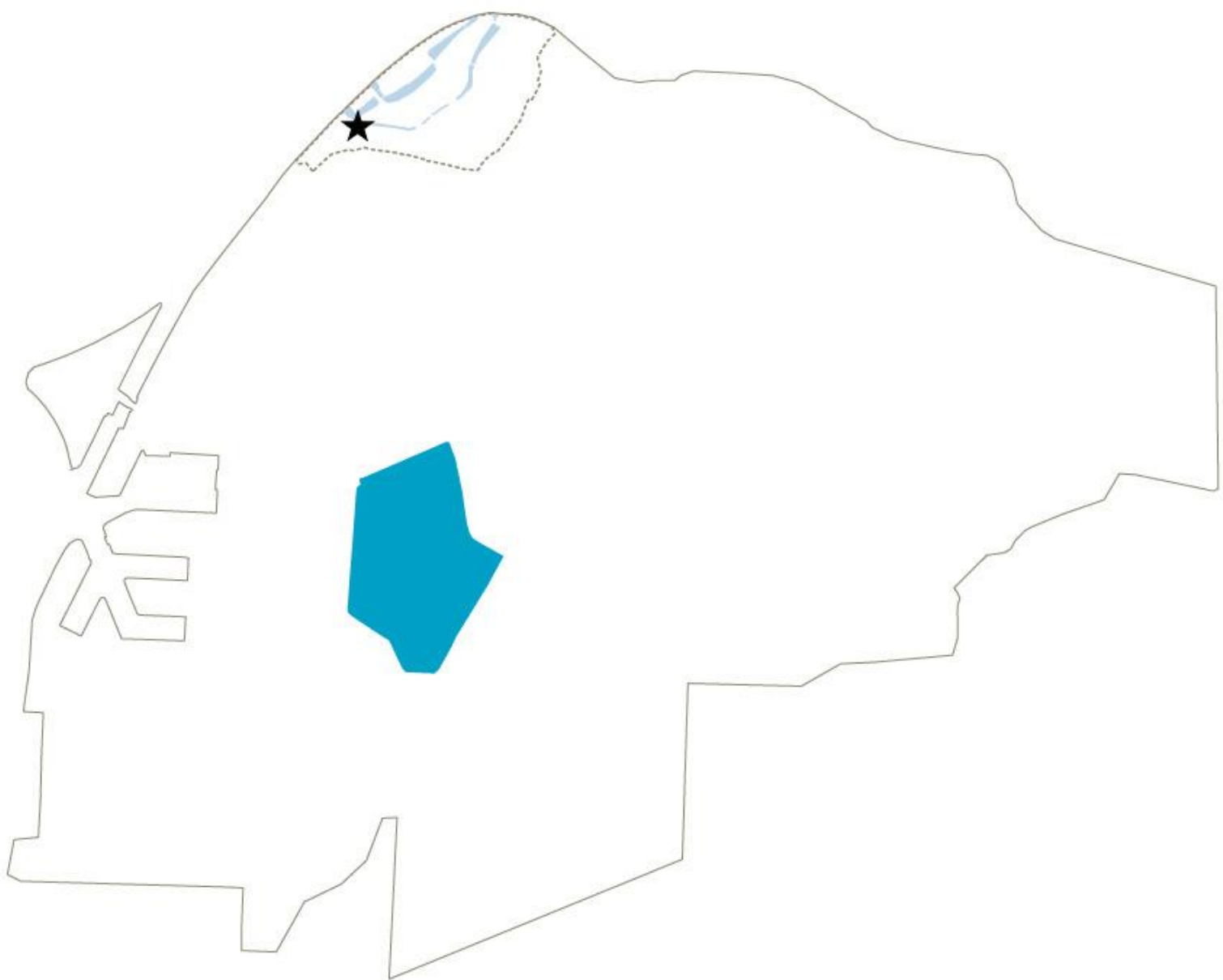

Toevoegingen aan gebouwen

Vervlakking details gebouwen

De gemeenteraad van Dordrecht besloot in 1957 tot de bouw van Crabbefhof, de tweede uitbreidingswijk in Dordrecht-West. In het naburige Wielwijk werden op dat moment de woningen betrokken. Net als Wielwijk is Crabbefhof een zelfstandig stadsdeel met winkels, scholen, kerken, een sportpark en uitgebreide zorgvoorzieningen.

Programma

Op een terrein van 93 hectare zijn 3447 woningen gebouwd. Slechts dertien procent hiervan is laagbouw, de overige woningen zijn gestapeld, variërend van twee tot tien woonlagen. De voorzieningen zoals de winkels, kerken en het zorgcomplex bevinden zich in de middenzone van de wijk.

Programmatistische bijzonderheden

- Groot zorgcomplex met daarin een bejaardenhuis, verpleeghuis, zelfstandige bejaardenwoningen en zusterflat.
- Voorzieningen als winkels op en rond het centrale plein.
- Geringe variatie in woningtypen en bouwvormen.

Ruimtelijke bijzonderheden

- Toepassing van drie verschillende stedenbouwkundige concepten naast elkaar:
 1. monumentale assen met zichtlijnen op drie kerken (Stephanuskerk, Opstandingskerk, Christuskerk)
 2. stempels: centraal gazon, omgeven door laagbouw en daarachter een ring middelhoogbouw
 3. randen benadrukt door hogere bebouwing, met

een manifeste positionering van de bebouwing aan het water en het groen

- Monumentale toegangsroutes vanuit het centrum van Dordrecht: de Thorbeckeweg, geflankeerd door hoge flats, en de S.M. Hugo van Gijnweg, met een scherm van gelijke blokken middelhoogbouw.
- Aanwezigheid van historische elementen, zoals de Zuidendijk en kasteel Crabbefhof, die in het stedenbouwkundig ontwerp zijn opgenomen.

Bijzondere plekken

- Kasteel Crabbefhof
- Zorgcomplex Crabbefhof
- Winkelcentrum Crabbefhof
- Groene binnenpleinen van de stempels
- Zorgvuldig gecomponeerde randen (flats tussen Ruys de Beerenbrouckweg en Zuidendijk, aan de noordrand en aan S.M. Hugo van Gijnweg)
- Monumentale noord-zuid assen met zichtlijnen naar de kerken (Groen van Prinstererweg, Thorbeckeweg)
- Groene oost-west assen (Talmaweg en De Savornin Lohmanweg)

Betekenis en waarde voor Dordrecht

De waarde van Crabbefhof is vooral stedenbouwkundig. De wijk heeft een rijk en gelaagd ontwerp, waardoor een tamelijk eenzijdig gebouwenprogramma toch een gevarieerd en ruimtelijk beeld oplevert. Crabbefhof is op te vatten als een verbeterde versie van Wielwijk. Zo heeft het wijkcentrum een meer besloten karakter dan het Admiraalsplein van Wielwijk (in zijn oorspronkelijke toestand) en is de differentiatie

van woonmilieus, die in Wielwijk niet goed uit de verf kwam, met een rijke stedenbouwkundige compositie gerealiseerd. Behalve met een stempelstructuur van woongebieden rondom groene hoven, zijn structurerende assen met zichtlijnen en monumentale bebouwing toegepast. Ook de randen van de wijk werden apart vormgegeven, met hogere bebouwing en een oriëntatie op de omgeving. Uniek voor de uitbreidingswijken in de polders van het westen van het land is de voelbare aanwezigheid van het onderliggende landschap. De polder verdween niet onder dikke zandsuppleties. Ook bleven oudere structuren, zoals kasteel Crabbefhof en de Zuidendijk bewaard. Tegenover de compositorische en ruimtelijke rijkdom staat evenwel een schraal woonprogramma, met weinig variatie en een veelal moeizame relatie tussen etagewoningen en het maaiveld. De overgangen tussen grondgebonden en gestapelde woonmilieus zijn veelal abrupt. De groenaanleg van de wijk is rijk en gevarieerd (boomsoorten per straat of woonhof), hoewel de inrichting van het maaiveld rondom de etageflats daar bij achter blijft. Door de gesloten plinten is de buitenruimte hier weinig uitnodigend.

Programma (na herziening augustus 1963)

Oppervlakte 93 ha

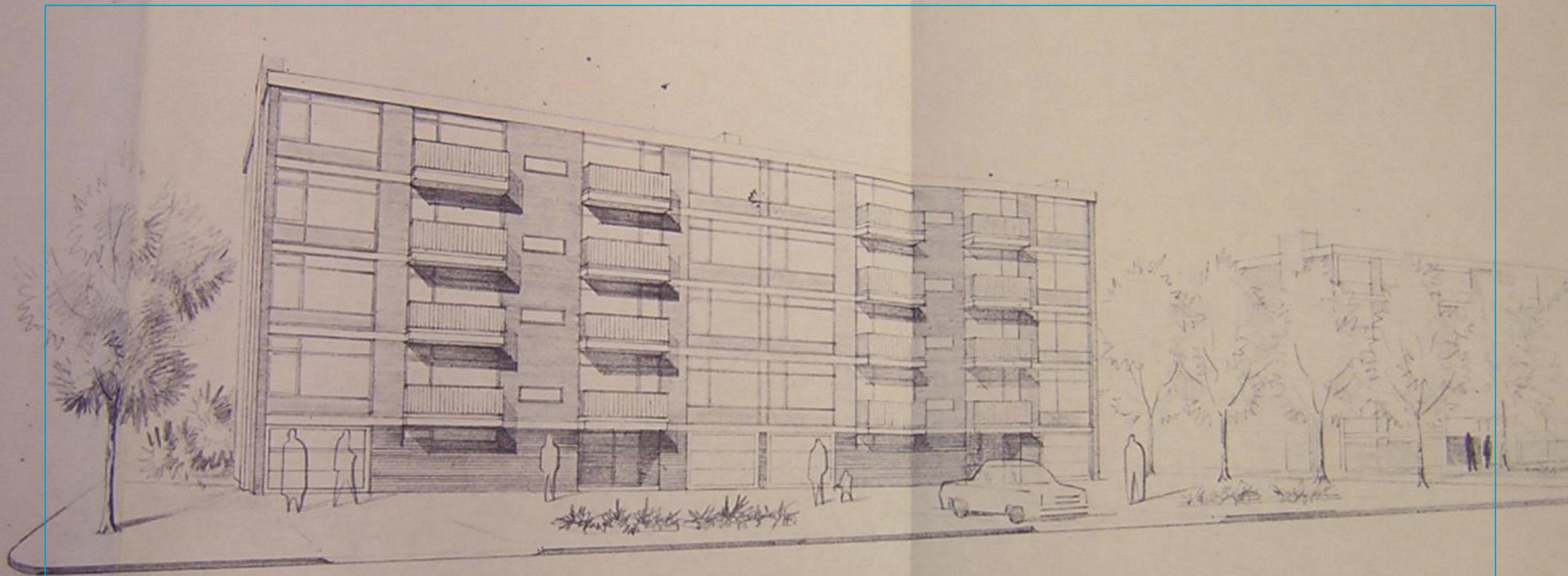
- 29,6 % woningen, winkels en bedrijven
- 13,6 % bijzondere bebouwing
- 3,5 % sport- en speelvelden
- 24,5 % groenvoorziening en water
- 25,6 % wegen en pleinen
- 3,2 % spoorwegterrein

3447 woningen

- 13 % eengezinswoningen
- 0,5 % etagewoningen in twee woonlagen
- 7 % etagewoningen in drie woonlagen
- 53,5 % etagewoningen in vier woonlagen
- 3,5 % etagewoningen in vijf woonlagen
- 7,7 % etagewoningen in zes woonlagen
- 11,3 % etagewoningen in acht woonlagen
- 3,5 % etagewoningen in tien woonlagen

Bijzondere bebouwing

- 1 bejaardenhuis/verpleegtehuis
- 82 garageboxen
- 1 gymnastieklokaal
- 3 kerkgebouwen
- 6 openbare of bijzondere gebouwen als sportkantines, e.d.
- 12 openbare gebouwtjes als werkplaatsen, transformatorhuisjes, e.d.
- 13 scholen (waaronder 5 kleuterscholen)
- 106 winkels

Perspectieftekening van de voorgevel van flatwoningen van
woningstichting "De Vooruitgang" aan o.a. de Thorbeckeweg

De cultuurhistorische betekenis van Crabbefhof is vooral stedenbouwkundig van aard. De wijk is geen manifest, geen radicale uitwerking van een idee, maar werd geboren met een gelaagde structuur van verschillende over en naast elkaar gemonteerde stedenbouwkundige principes. Zelfs het oude landschap bleef in deze gelaagdheid herkenbaar. Door deze stedenbouwkundige opzet leent Crabbefhof zich prima voor veranderingen, mits deze toegevoegde waarde voor de gelaagde opbouw opleveren en de bestaande positieve kwaliteiten versterken. Differentiatie op gebouwniveau kan de wijk verrijken, ook ruimtelijk. Tot op zekere hoogte is het bovendien denkbaar te differentiëren in de stempels (zowel in de inrichting van de hoven, als in de bebouwing in met name de tweede ring rondom de hoven), de randen of de voorzieningencentra. Wel vragen al deze mogelijke transformaties om aansluiting bij het groene karakter van de wijk. Dat betekent: gevoel voor de relatie bebouwing-maaiveld, alzijdige oplossingen en zorgvuldige afstemming van private, openbare en collectieve buitenruimten.

Een andere te respecteren kwaliteit is de hiërarchie op gebouwniveau, met accenten langs de randen en de hoofdassen van de wijk. Bepalend is de rust van de gevelwanden van de noordzuid-assen (Thorbeckeweg, Groen van Prinstererweg) en de verbijzonderde openbare gebouwen, zoals de kerken (Stephanuskerk, Opstandingskerk, Christuskerk met Karmelklooster) en het winkelcentrum. Tot slot kent Crabbefhof een interessant beplantingsplan, met de toepassing van verschillende boomsoorten langs de hoofdassen en op de centrale gazons in de stempels.

Kwaliteiten van de wijk als geheel

- Combinatie van drie stedenbouwkundige concepten (monumentale assen, repeterende stempels, verbijzonderde randen)
- Groene zomen rondom de wijk (Laan der Verenigde Naties, Zuidendijk, Sportpark) en groene assen door de wijk (Talmaweg, De Savornin Lohmanweg)
- Herkenbare randen: hoogbouw aan Laan der Verenigde Naties en S.M. Hugo van Gijnweg
- Bovenwijkse uitstraling van voorzieningen (zorgcomplex, winkelcentrum en sportpark)
- Goed en herkenbaar wijkcentrum, rondom het Van Oldenbarneveltplein
- Historische elementen als kasteel Crabbefhof en de Zuidendijk met lintbebouwing
- Goede oriëntatie en differentiatie

Knelpunten van de wijk als geheel

- Eenzijdig woonmilieu door weinig variatie in de woningtypen
- Hoge plinten met bergingen bij de etageflats, waardoor de relatie van de appartementen met het maaiveld niet goed is. De openbare ruimte is moeilijk te beheren. Op veel plaatsen zijn heggen geplaatst, met een gering effect.
- Abrupte overgangen in woonmilieus, met name van laagbouw naar gestapelde bouw.

Kwaliteiten van buurten

- Stempels: besloten woonmilieu rond plein
- Groene ruimte rond het zorgcomplex, die dient als openbaar gebied.
- Ensemblekwaliteit, met name in de randen, en in samenhang met oude landschappelijke elementen (bijvoorbeeld de ruimtelijke relatie met de Zuidendijk).

Knelpunten van buurten

- Stempels: gesloten plinten van de flats bij het centrale gazon. Hierdoor is de relatie tussen maaiveld en etagewoningen moeizaam .
- Dichtslibben van de open ruimte met bebouwing en verharding. Het gaat om verdichting door open zones te bebouwen, of toevoegingen als glasbakken, vuilcontainers, transformatorhuisjes en uitbouwen, alsmede om de verharding van de groene ruimte.
- Ontstaan van moeilijk te beheren openbare ruimten en achterkantenmilieus.

Kwaliteiten van gebouwen

- Historisch kasteel Crabbefhof
- Laagbouw in de stempels
- Positionering van galerij- en maisonnetteflats langs de randen van de wijk
- Bijzondere architectuur, met name van de kerken, het winkelcentrum en de maisonnetteflat aan het Van Bosseplantsoen

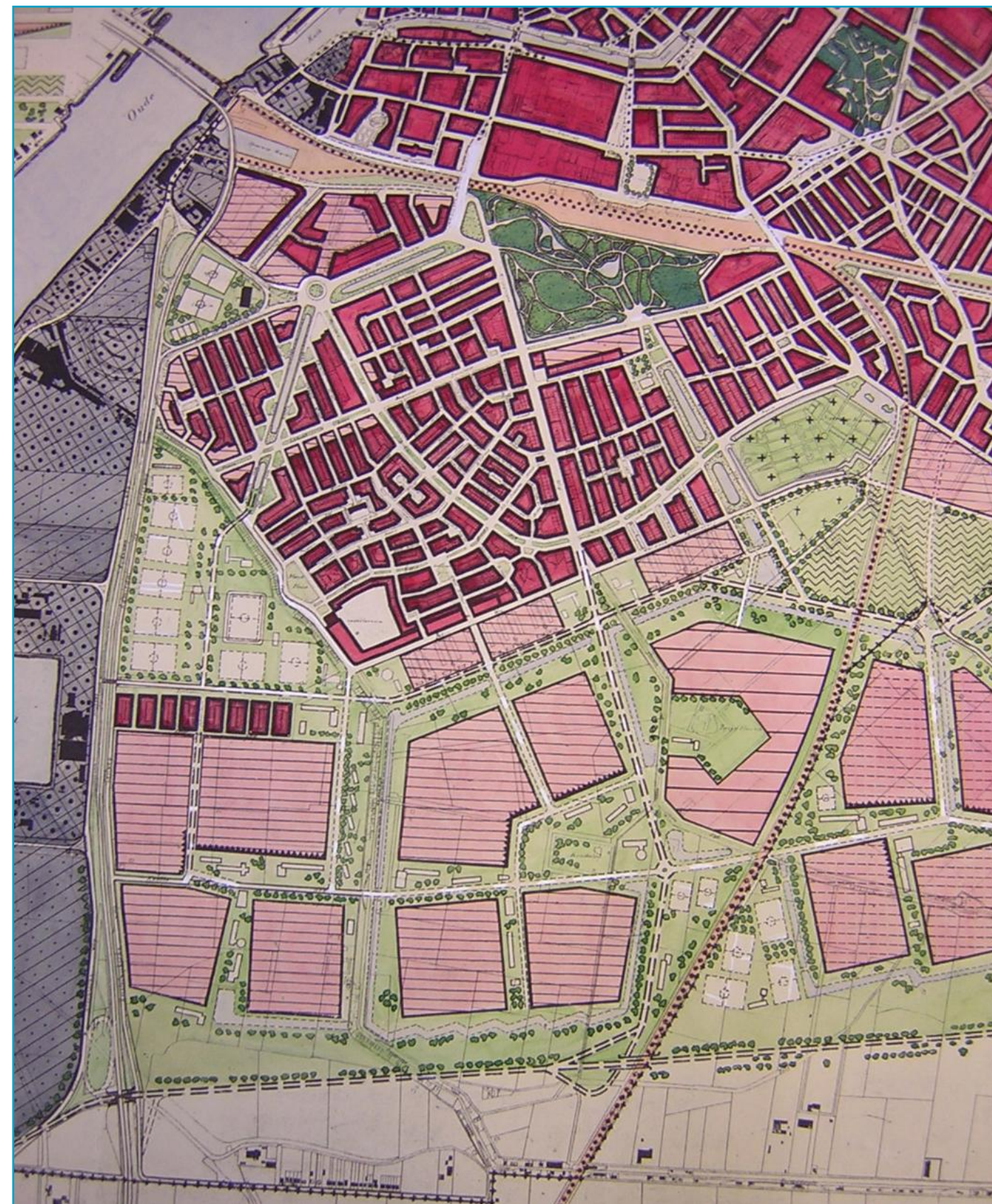
Knelpunten van gebouwen

- Vervlakken details (erosie architectuur door onderhoud en reparaties, met name buitengevelisolatie en kunststofkozijnen)
- Afwijkende nieuwbouw, met veelal gesloten plinten en het ontstaan van achterkanten.

Opgave voor de toekomst:

- Visie op ontwikkeling Crabbefhof op niveau van wijk, buurt en gebouw met antwoorden op bovengenoemde knelpunten
- Up to date houden en maken van de woningen (technische staat, grootte, ontsluiting, parkeren)
- Up to date maken van het ruimtelijk concept.

- Crabbefhof heeft ingebouwde collectieve waarden, zoals in de openbare ruimte en de open bouwstructuur. De samenleving van toen bestaat niet meer, maar in de toekomst zijn kwaliteiten van toen bruikbaar. Daartoe is een nieuwe invulling van die collectieve waarden vereist, passend bij hedendaags gebruik.
- Ontwikkeling van een visie op de structuur en het beheer van de gelede openbare ruimte, die de essentie van Crabbefhof is (openbaar, collectief, privaat).
 - Ontwikkeling van het stempel van de 21e eeuw voor Crabbefhof.
 - Herontwerp van de groenstructuur, waarmee nieuwe samenhang tussen randen, assen en stempels kan worden verkregen.
 - Vasthouden aan de historische gelaagdheid van Crabbefhof en een volgende laag toevoegen, die de onderliggende structuur zichtbaar houdt en gebruikt voor het verhogen van de ruimtelijke kwaliteit.
 - Prioriteiten cultuurhistorie: continuïteit van de structuur is belangrijker dan het behoud van afzonderlijke objecten. Het gaat hierbij om de infrastructuur, de groenstructuur, de verkaveling en de compositie van de bebouwing.
 - Nader onderzoek naar de opzet van de groenstructuur en de bijzondere architectuur. Selectie van (gemeentelijke) monumenten, zoals kerken, scholen, enkele flats, winkels en andere voorzieningen.
 - Publikatie van een wijkboek met de bouwgeschiedenis, de sociale geschiedenis en andere belangrijke elementen uit het collectieve geheugen, als stap in het proces van stedelijke vernieuwing.

Structuurplan 1951, uitsnede Dordrecht-West, Wissing

Na de oorlog maakte het bekende Rotterdamse architectenbureau Van Tijen en Maaskant een Structuurplan voor de Gemeente Dordrecht. Een van de medewerkers van het bureau, Wim Wissing, werd met deze opgave belast. Hij presenteerde de resultaten in 1951, een schets voor de toekomstige ontwikkeling van Dordrecht. Het zuidelijk deel van Dordrecht, tussen Rijksweg 16 en de spoorlijn Rotterdam-Breda verdeelde hij in drie delen: het eerste deel bevond zich tussen de rijksweg en de Zuidendijk, het tweede deel lag tussen de Zuidendijk en een toekomstige hoofdweg die het centrum met een geplande ringweg verbond en het derde deel werd begrensd door dezelfde hoofdweg en de spoorlijn. Deze indeling kwam voor een belangrijk deel overeen met de huidige wijken Wielwijk, Crabbehof en Zuidhoven. De drie gebieden werden alle bestemd voor stadsuitbreiding. De terreinen van het tegenwoordige Wielwijk en Crabbehof kregen de bestemming 'stedelijke woonwijk' en het terrein van het huidige Zuidhoven werd bestempeld als bungalowwijk.

Toen in de zomer van 1957 de eerste gezinnen hun woningen betrokken in Wielwijk, besloot de gemeenteraad van Dordrecht 'de sprong over de Zuidendijk te maken.' De tweede uitbreidingswijk in zuidelijk Dordrecht werd Crabbehof genoemd, naar het zeventiende-eeuwse herenhuis midden in het plangebied. De Zuidendijk in het westen en zuiden, de Laan der Verenigde Naties in het noorden, de S.M. Hugo van Gijnweg en de spoorlijn Rotterdam-Breda in het oosten vormen de grenzen van het gebied.

Historische elementen (voor 1957)

Middenin het plangebied ligt het zeventiende-eeuwse herenhuis Kasteel Crabbehoff. Ondanks de naam is het geen kasteel, maar een bouwmanshuis, een grote boerderij met een herenhuis. Het huis werd na 1616 gebouwd en brandde in 1808 af en werd herbouwd. In 1933 werd het herenhuis met al het omringende land, een terrein van ruim zestig hectare, in 35 percelen verkocht. Het is niet duidelijk door wie het land werd aangekocht en hoe het later in bezit van de gemeente Dordrecht kwam. De wijk Crabbehof ontstond 25 jaar later op het terrein van de voormalige buitenplaats. Het herenhuis is op een rechthoekig perceel gelegen, dat door water wordt omgrensd. Dit perceel werd in zijn geheel opgenomen in het plan. In 1959 kocht de gemeente Dordrecht het pand om er een centrum voor culturele en maatschappelijke activiteiten in te vestigen. De tuin om het herenhuis werd hiervoor niet gewijzigd. Het herenhuis bleek te weinig ruimte te bieden voor de activiteiten en daarom werd na de tweede herziening van het plan Crabbehof een deel van de moestuin bestemd voor uitbreiding van het activiteitencentrum.

Een ander bestaand element waarmee rekening werd gehouden was de historische Zuidendijk met lintbebouwing. Dit landschappelijk element vormt de westgrens van het plangebied en is een belangrijke groene ader en langzaam verkeersroute.

Definitief plan (september 1957)

Voor het ontwerp van Wielwijk, de iets oudere woonwijk ten westen van Crabbehof, was architect

Overzichtstekening Crabbehof, Dienst Openbare Werken en Volkshuisvesting

Wissing verantwoordelijk stedenbouwkundige. Hoewel Wissing tot 1960 als adviseur voor de Gemeente Dordrecht werkte, is niet duidelijk in welke mate hij betrokken was bij het ontwerp van Crabbehof. Ook de dienst Openbare Werken en

Volkshuisvesting werkte aan het plan en nam, naar het zich laat aanzien, tijdens het ontwerpproces de rol van Wissing over. Het ontwerp heeft opvallende overeenkomsten met Wielwijk. Zo is er ook in Crabbehof een centraal plein met winkels

Definitief plan, 1957, Dienst Openbare Werken en
Volkshuisvesting

en is de bebouwing gedeeltelijk in stempels gegroepeerd. Crabbefhof werd ontworpen met drie stedenbouwkundige concepten tegelijk, namelijk een structuur met monumentale assen, repeterende stempels en verbijzonderde randen.

Eerste laag: de randen

De randen van het plangebied worden benadrukt door composities van middelhoog- of hoogbouw haaks of schuin op de grenzen van de wijk. De gebouwen kregen een oriëntatie op de omgeving en zijn in de groene zone met waterpartijen van de wijkranden opgenomen. Alleen de oostelijke rand van Crabbefhof, ter hoogte van het kasteel en de boomgaard, heeft een minder nadrukkelijke uitwerking. De bebouwing was hier niet bestemd voor bewoning, maar voor bijzondere bebouwing als scholen.

De noordelijke rand bestaat uit galerijflats aan de Loudonstraat, het Van Bosseplantsoen en de Tak van Poortvlietstraat die evenwijdig aan elkaar, in dezelfde hoek aan het water staan. Samen vormen de flats een scherm op de rand van de wijk, met ervoor groene openbare ruimte met waterpartijen. Vooral de flat ten oosten van de wijkentree (Van Bosseplantsoen) valt op, met een vrijstaande lifttoren, een opbouw met maisonnettes en een rijke metselwerk detaillering.

Een vergelijkbaar scherm van gestapelde appartementen, maar dan lager (vier woonlagen) staat langs de S.M. Hugo van Gijnweg. Deze weg loopt langs de oostgrens van de wijk. Hoewel de ruimte tussen de weg en de flats beperkt is, werd ook hier openbaar groen en bomenrijen opgenomen in de rand.

Het derde scherm van gebouwen is aan de zuidrand van Crabbefhof te vinden. Het gaat hier om op zich bescheiden portiekflats van zes woonlagen, die direct grenzen aan een groene zone met waterpartijen en boomgroepen. De appartementen kijken uit over de Zuidendijk. Tot aan de aanleg van de wijk Sterrenburg lag hier de grens met het open landschap.

De Zuidendijk vormt ook de groene westgrens van de wijk. De rand is goed voelbaar door de combinatie van de dijk met daaronder, op polderpeil, gestapelde bebouwing. De flats staan haaks op de dijk, mooi afgezoomd met heggen, en leveren een niet alledaags beeld op van naoorlogse woonomgeving in een polderlandschap. In de ruimte tussen de flats en de dijk zijn waterpartijen en bomenrijen.

Tweede laag: monumentale assen

Voor de verkeersontsluiting kent Crabbefhof een netwerk van hoofdwegen. Er werden zelfs twee ringwegen voor de wijk ontworpen: één rond het centrale plein en één evenwijdig aan de grenzen van het plangebied. Vier monumentale hoofdwegen verbinden deze ringen. In noord-zuid richting de Thorbeckeweg en Groen van Prinstererweg, in de oost-west richting de Talmaweg en De Savornin Lohmanweg. Opvallend is dat de hoofdwegen in deze twee richtingen heel anders zijn uitgewerkt. De oostwestverbindingen zijn van een groene middenberm voorzien en brengen als het ware het groene karakter vanaf de randen de wijk binnen. De noordzuidverbindingen, onderdeel van de routes naar het stadscentrum, zijn meer open van opzet, met groene borders aan weerszijden van de rijbanen. De drie kerken van

Crabbehof (Stephanuskerk, Opstandingskerk en Christuskerk met Karmelklooster) liggen prominent in het stelsel van hoofdwegen, ze zijn herkenbare punten die de oriëntatie vergemakkelijken.

Derde laag: stempels

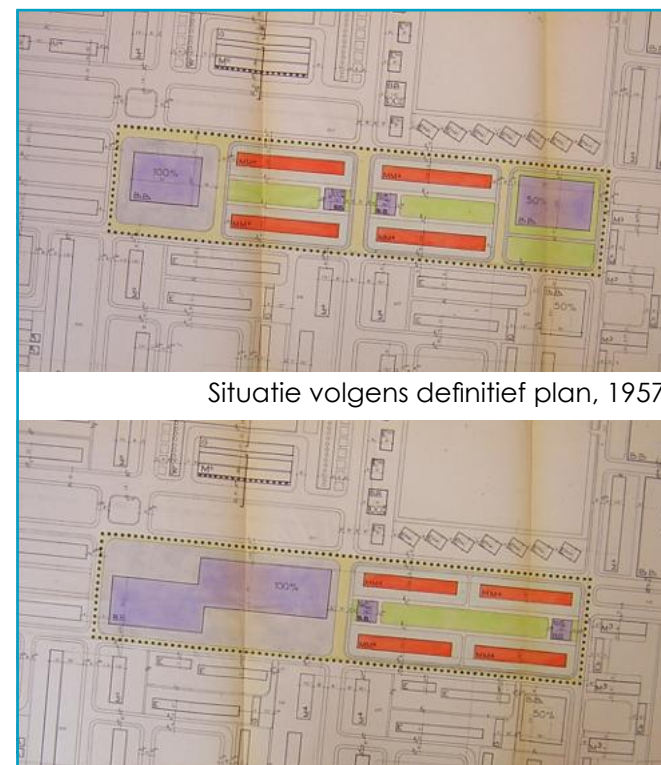
In het ontwerp zijn zes gelijke woonvelden opgenomen, zogenaamde stempels. De stempels van Crabbehof bestaan uit een centraal vierkant gazon met daaromheen stroken laagbouw en middelhoogbouw. In verband met de oriëntatie op de zon werd meestal aan de noord- en de zuidkant van het grasveld een dubbele strook laagbouw toegepast en zijn de flats te vinden aan de oost- of westkant, soms in een enkele strook, soms een dubbele strook. De stempels zijn een soort open hoven: een groen plantsoen, omsloten door bebouwing. In vier gevallen is er slechts één toegangsweg, de andere twee stempels hebben twee entrees. De stempels zijn in hun opzet in zichzelf gekeerd en gericht op bewoning.

Ondanks de gelijkvormigheid van de stempels, kregen ze toch elk een eigen karakter. Zo heeft elk stempel een andere boombeplanting op het centrale gazon en staan in de stempels afwisselend bomen met een dichter of meer open bladerdek. Wel lijkt het of het patroon van de beplanting oorspronkelijk overal gelijk was: een dubbele rij bomen aan zowel de oost- als westzijde van het veld.

De stempels van Crabbehof kunnen niet als zelfstandige buurten worden opgevat, want de bebouwing is alleen bestemd voor wonen en niet voor voorzieningen. De voorzieningen zijn voor heel Crabbehof geconcentreerd in en om

het centrale Van Oldenbarneveltplein. Met deze opzet wijkt Crabbehof af van de wijken die in dezelfde periode volgens de wijkgedachte werden gebouwd. Hierbij werd een wijk opgebouwd uit kleine, in zekere mate zelfstandige buurten in een groter geheel. Dit betekende dat ook op een lager schaalniveau voorzieningen in de wijk aanwezig waren. In Crabbehof werd het plangebied wel gedeeld in kleinere afzonderlijke eenheden, maar de voorzieningen bevonden zich vooral aan het centrale plein. De differentiatie is vooral bedoeld om herkenbare woonmilieus en afwisseling te krijgen, zonder dat er een verzameling van elkaar geïsoleerde mini-samenlevingen kon ontstaan.

Het centrale plein met winkels en andere voorzieningen is in het systeem van stempels opgenomen, het is te zien als een bijzonder stempel. Het plein heeft een besloten karakter doordat de ingangen van de winkels in de

Situatie volgens definitief plan, 1957

Nieuwe situatie na eerste herziening, 1959

onderbouw van de flatgebouwen aan het plein liggen. De entrees liggen aan beide hoofdwegen, de Thorbeckeweg en Groen van Prinstererweg. Voorzieningen als scholen en andere openbare gebouwen werden vooral in de randen van de wijk geplaatst. De grootste gebouwen staan aan de buitenkant van de wijk, de kleinere gebouwen werden tussen de woningen geprojecteerd.

Combinatie van systemen

Het combineren van de drie stedenbouwkundige concepten levert soms moeilijkheden op. Aan de noordzuid-hoofdwegen, de Thorbeckeweg en de Groen van Prinstererweg, staan aan weerszijden flatgebouwen van vier bouwlagen. Deze bebouwing maakt ook deel uit van de stempels die aan beide kanten van deze hoofdwegen liggen. Dit betekent dat de entrees van de flatgebouwen aan de hoofdweg liggen, met een achterkantenmilieu van bergingen en garages aan de binnenhoven tot gevolg.

Doorgaans zijn drie wanden van de centrale gazons in de stempels laagbouw (twee woonlagen) en gericht op het middengebiet. De vierde wand bestaat uit middelhoogbouw (vier woonlagen op een garage-onderbouw), met een oriëntatie naar de buitenzijde. Dit beïnvloedde het karakter en de kwaliteit van de stempels en de openbare ruimte in negatieve zin.

Aan het Van Bosseplantsoen doet zich een soortgelijk probleem voor. De stempel botst hier met de randbebouwing van de wijk. Twee wanden aan de zuid- en oostkant zijn samengesteld als de overige stempels, terwijl de andere twee wanden

gevormd worden door hoge flats die de randen benadrukken.

Eerste herziening (augustus 1959)

De rooms-katholieke kerk van Dordrecht wilde in Crabbehof een kloosterkerk met een lagere school stichten. In het Uitbreidingsplan was een terrein aan het zuidende van de tegenwoordige Thorbeckeweg voor de kerk gereserveerd, maar het perceel was veel te klein om ook een klooster en een school te bevatten. Door bouwblokken voor bewoning naar het oosten te schuiven en de bestemming bewoning te wisselen voor bijzondere bebouwing kwam er plaats voor een kloosterkerk met een bijbehorende school (zie tekening). De kerk zou dan nog steeds op de zichtas van de Thorbeckeweg staan.

Tweede herziening (augustus 1963)

Een groot deel van Crabbehof was ten tijde van de tweede planwijziging uit 1963 al gerealiseerd, de wijziging spitte zich toe op de boomgaard naast kasteel Crabbehoff, de bebouwing bij het winkelcentrum en de randen van de wijk.

Kasteel Crabbehoff

De boomgaard zou aanvankelijk behouden blijven, maar bleek in 1963 nodig te zijn voor de bouw van de zorginstelling Crabbehoff. De bestemming werd daarom gewijzigd van openbaar groen naar bijzondere bebouwing, maar het terrein mocht voor slechts veertig procent bebouwd worden. De overige zestig procent bleef bestemd voor openbaar groen en recreatie. Op het terrein werd een groot zorgcomplex gepland, bestaande uit

Tweede herziening, 1963

verschillende gebouwen met daartussen groen dat voor de wijkbewoners toegankelijk was. Hiermee vervielen de bejaardenwoningen die aanvankelijk rond het terrein van de buitenplaats Crabbhoff waren voorzien.

Het bestaande herenhuis was niet groot genoeg om alle activiteiten in onder te brengen. Op het terrein van het herenhuis werd nieuwbouw gepland om genoeg ruimte te kunnen bieden voor de culturele en maatschappelijke activiteiten.

Van Oldenbarneveltplein

In het definitieve plan van 1957 waren vier flats gepland, één aan iedere zijde van het plein. Deze flats waren zo gesitueerd dat er aan beide hoofdwegen (Thorbeckeweg en Groen van Prinstererweg) een ingang naar het plein was. Na de herziening werd de bebouwing rond het plein aaneengesloten en was er nog maar één hoofdingang aan de Groen van Prinstererweg. De ingang aan de Thorbeckeweg werd verkleind tot een smalle toegang tussen de winkels, onder de woningen door.

Randen

Aan zowel de Zuidendijk als aan de zuidoostelijke grens van de wijk waren stroken etagewoningen gepland, met afwisselend bejaardenwoningen aan de oost- of westzijde. Na de herziening werden de bejaardenwoningen aan één kant geplaatst. Aan zowel de Zuidendijk als aan de zuidoostelijke grens stonden de bejaardenwoningen aan de oostkant. Door deze wijziging werden de randen nog sterker benadrukt.

Bebouwing

Woningcontingenten en korrelbeton

Om de wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog in goede banen te leiden, bemoeide de overheid zich in hoge mate met de bouwactiviteit in Nederland. Aan iedere gemeente werd per jaar een zogenaamd contingent toegewezen, het aantal woningen dat in dat jaar gebouwd mocht worden. Woningen die gebouwd werden met bepaalde efficiënte bouwsystemen telden minder zwaar mee in het contingent. Voor gemeenten met ambitieuze uitbreidingsplannen waren deze bouwsystemen de oplossing om de krappe aantallen van de contingenten te vergroten.

Het aantal woningen in Crabbhof was niet met de vastgestelde contingenten te bouwen en daarom besloot Dordrecht te bouwen in korrelbeton. Dit was één van de efficiënte bouwsystemen waarvan elke woning maar voor 75 procent meetelde in het contingent. Bouwen in korrelbeton betekende dat draagmuren werden gestort in beton, samengesteld uit puin. Het puin voor de woningen in Dordrecht was afkomstig uit Rotterdam, dat tijdens de eerste dagen van de oorlog zwaar gebombardeerd is.

Bouwen in korrelbeton week af van de conventionele bouwmethoden en vergde grote investeringen van de aannemer. Alleen bij een hoog aantal te bouwen woningen was dit bouwsysteem winstgevend. In mei 1956 sloot Dordrecht een contract met aannemer NV van Wijnen. Tussen 1956 en 1960 was Van Wijnen verplicht 2600 woningen te bouwen in de zuidelijke uitbreidingswijken, waarvan 1500 in Wielwijk en

1100 in Crabbehof. Veel Nederlandse gemeenten sloten dergelijke contracten af. Voor beide partijen gaf het contract zekerheid: de gemeente was zeker dat de woningen gebouwd zouden worden en de aannemer kon zonder risico investeren in een duur bouwsysteem.

De woningen in Wielwijk en Crabbehof waren niet de eerste korrelbetonwoningen in Dordrecht. Al in 1948 sloot NV Van Wijnen haar eerste contract met de gemeente Dordrecht voor het bouwen van 267 woningen in korrelbeton in de wijk Nieuw-Krispijn.

Woningen

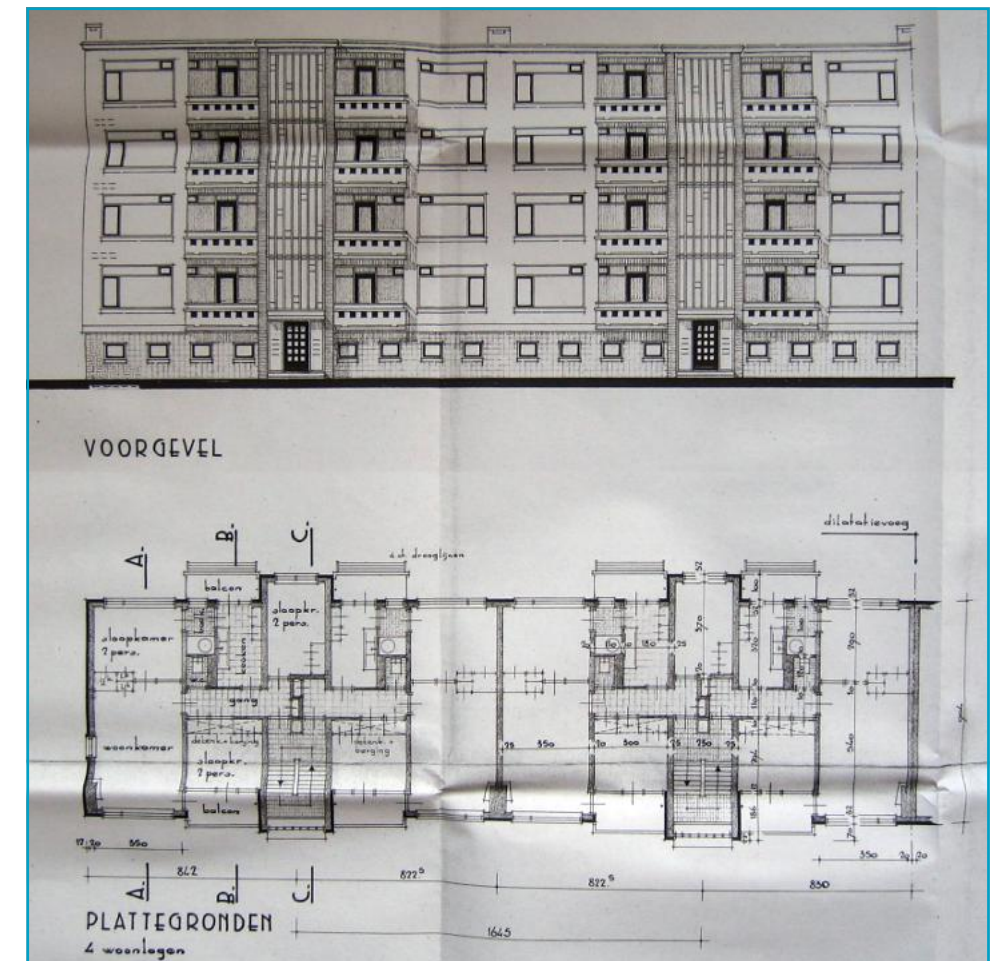
De gemeente had besloten te bouwen in korrelbeton, een systeem dat het meest efficiënt werkte als de ontwerpen zoveel mogelijk gestandaardiseerd waren. Dit betekende dat de ontwerpers van de dienst Openbare Werken en Volkshuisvesting, verantwoordelijk voor de meeste woningen in Crabbehof, weinig gevarieerde plattegronden ontwierpen voor met name de etagebouw.

Ruim driekwart van de flatwoningen heeft dezelfde soort plattegrond met vergelijkbare afmetingen: vijf beuken voor twee woningen. In de middelste beuk bevindt zich het trappenhuis en de zogenaamde wisselkamer, die bij het rechter appartement hoort. De beuk naast het trappenhuis bevat een slaapkamer en natte cel (keuken, toilet en badkamer). Bij type B en B' bevindt de slaapkamer zich aan de voorkant, bij type C aan de achterkant. In de buitenste beuken komen de woonkamer en een tweede slaapkamer, bij type B en B' bevindt de woonkamer zich aan de voorkant, bij type C aan de achterkant.

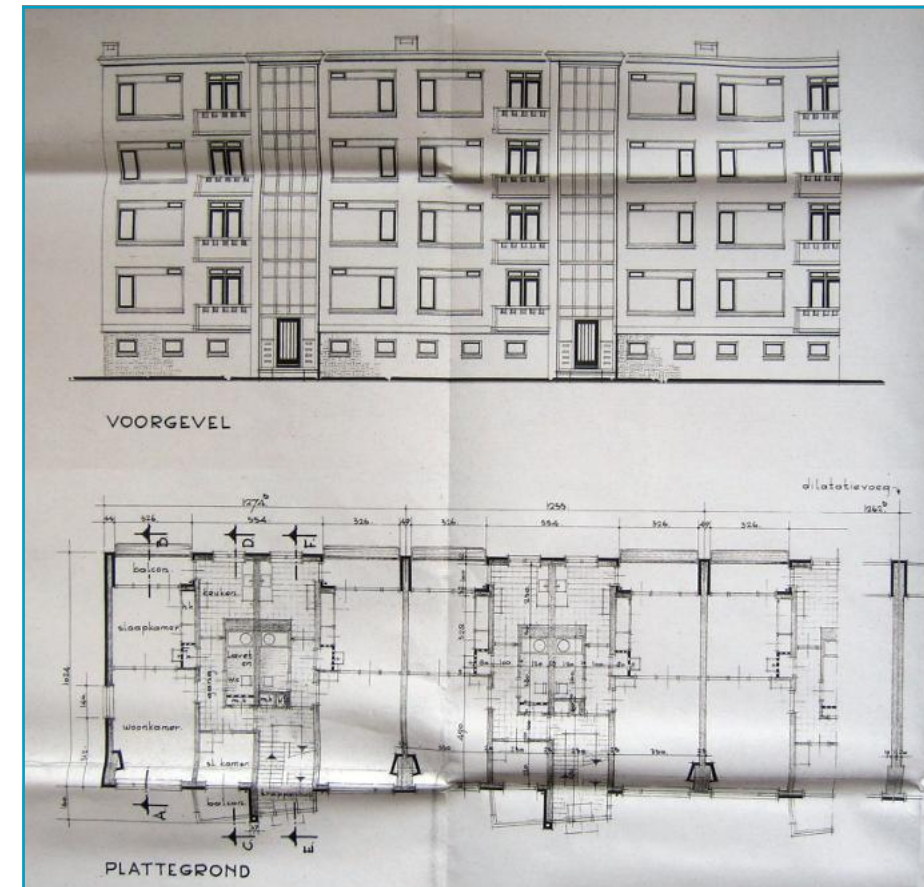
De laagbouw in Crabbehof bestond uit twee typen eengezinswoningen: woningen voor normale gezinnen (type D) en woningen voor grote gezinnen (type C). Van het type D zijn er honderdzestig gebouwd in Crabbehof (zuidelijk deel), voor de grote gezinnen zijn er dertig in het noordelijk deel gebouwd. In tegenstelling tot de flatwoningen is er voor de eengezinswoningen wel een badkamer met douche ontworpen. Alle woningen in Crabbehof hadden een kolenbergplaats, voor de flatwoningen in het souterrain, voor de eengezinswoningen in de berging achterin de tuin.

Bejaardencentrum Crabbehoff

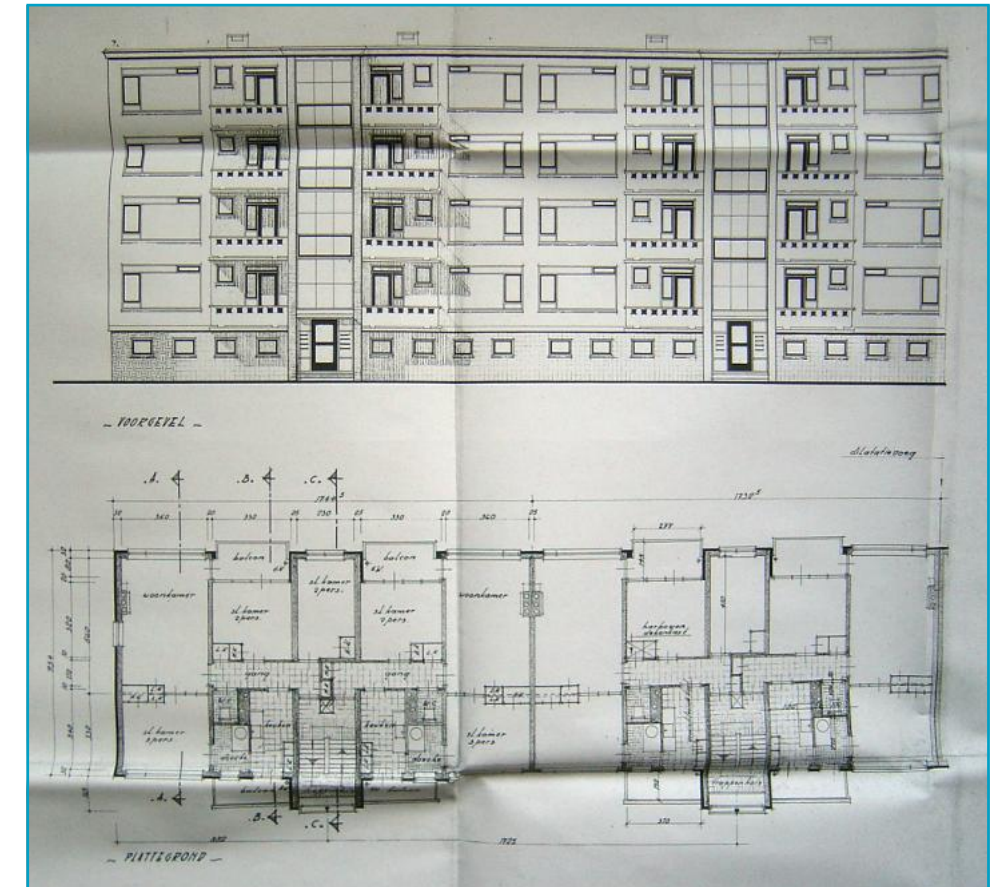
Na de tweede herziening in 1963 was er een groot terrein vrijgekomen voor bijzondere bebouwing. Hiervoor ontwierp het architecten-

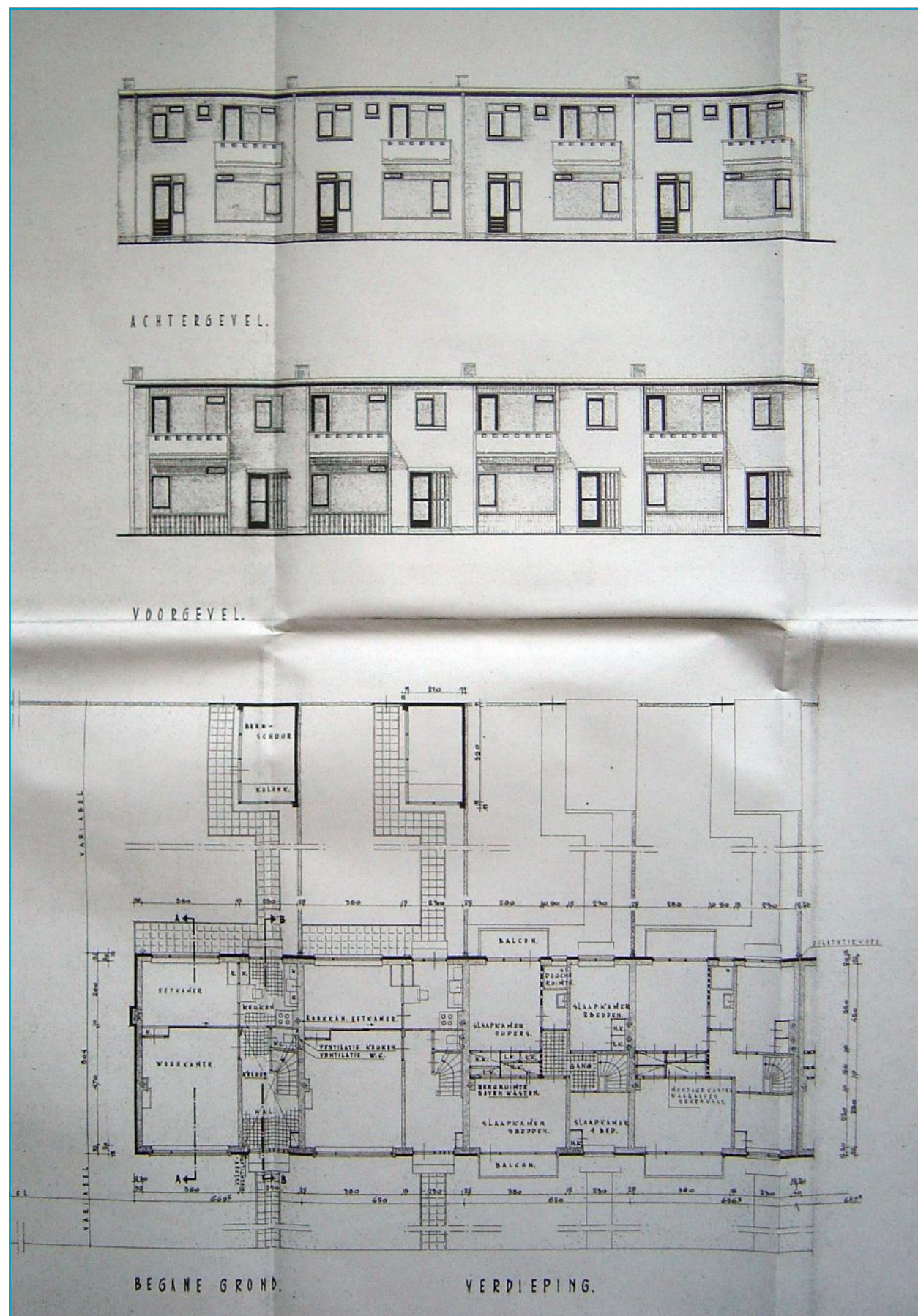
Voorgevel en plattegrond van flatwoning type B, 1958

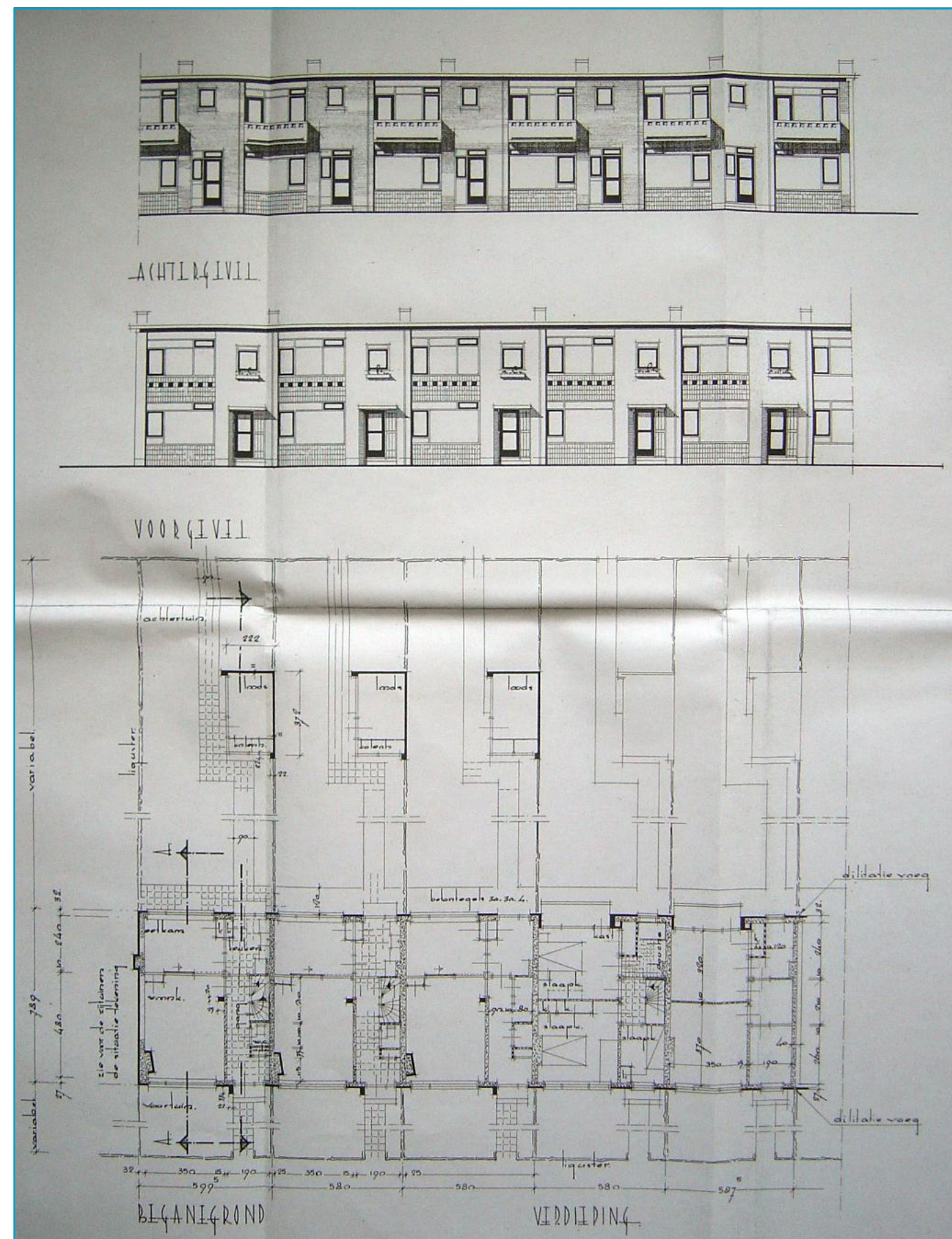
Voorgevel en plattegrond van flatwoning type A, 1958

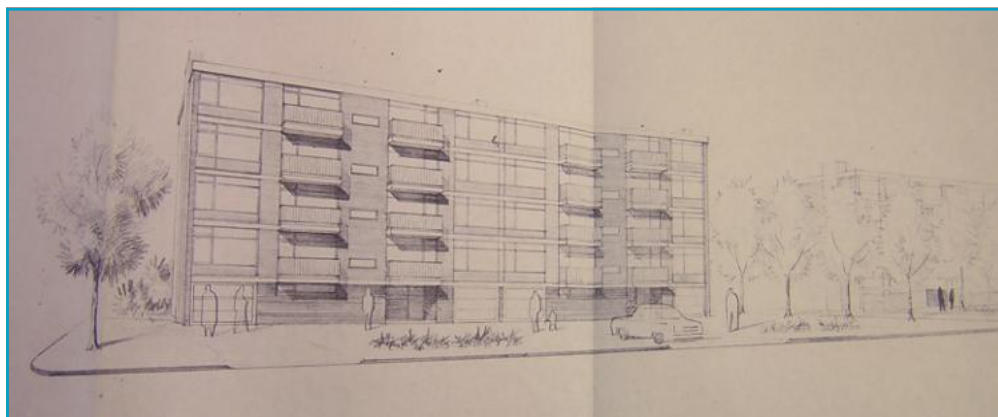
Voorgevel en plattegrond van flatwoning type C, 1958

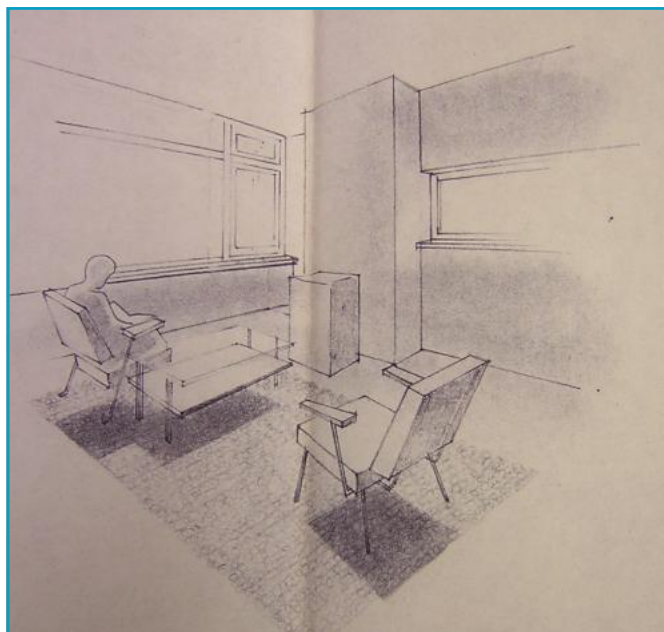
Voorgevel, achtergevel en plattegrond van een gezinswoning type D, 1957

Voorgevel, achtergevel en plattegrond van een gezinswoning voor grote gezinnen type C, 1957

208 flatwoningen van woningstichting "De vooruitgang" aan o.a. de Thorbeckeweg

Perspectieftekening van het interieur

Perspectieftekening van de entreepartij

- en ingenieursbureau G. Gerritse een complex met een verpleeg- en bejaardenhuis, bejaardenwoningen en een zusterflat. Het complex werd opgeleverd in 1964 en had de volgende uitgangspunten:
- Het scheiden van de vier verschillende bewonerstypen: verpleegpatiënten, bewoners van het bejaardenhuis, zelfstandig wonende bejaarden en verpleegsters.
 - Het openbaar maken van het groen rondom de gebouwen.

Iedere categorie bewoners kreeg een eigen gebouw. Onderling contact werd vermeden door de gebouwen diagonaal ten opzichte van elkaar te plaatsen en ertussen opgaand groen aan te planten. Bovendien lagen de ingangen van het verpleeghuis en het bejaardenhuis ieder aan een andere straat. De groene ruimte tussen de verschillende gebouwen had een dubbele functie. Naast de scheiding van de vier bewonersgroepen diende het groen als openbare ruimte voor de buurt. 'Het grote winstpunt' was volgens het tijdschrift Bouw, dat Crabbehoff in 1967 besprak 'de publiek toegankelijke groenvoorziening met vijver, speelplaatsen en wandelpaden'.

Zicht op binnenterrein van zorgcomplex Crabbehoff, vanuit het zuiden gezien, 1964

Openbare ruimte

De openbare ruimte in Crabbehof bestaat uit vier lagen.

Eerste laag: randen

De nadruk op de randen door de hogere bebouwing wordt versterkt door de groene openbare ruimte tussen de bebouwing en de grenzen van het plangebied.

Tweede laag: ontsluiting

Openbare ruimte aan de Oost-West-assen (Talmaweg en De Savornin Lohmanweg). Brede wegen met een groenstrook in het midden of groenstroken aan de zijkanen. Elke hoofdweg heeft zijn eigen kenmerkende boomsoort.

Derde laag: hoven

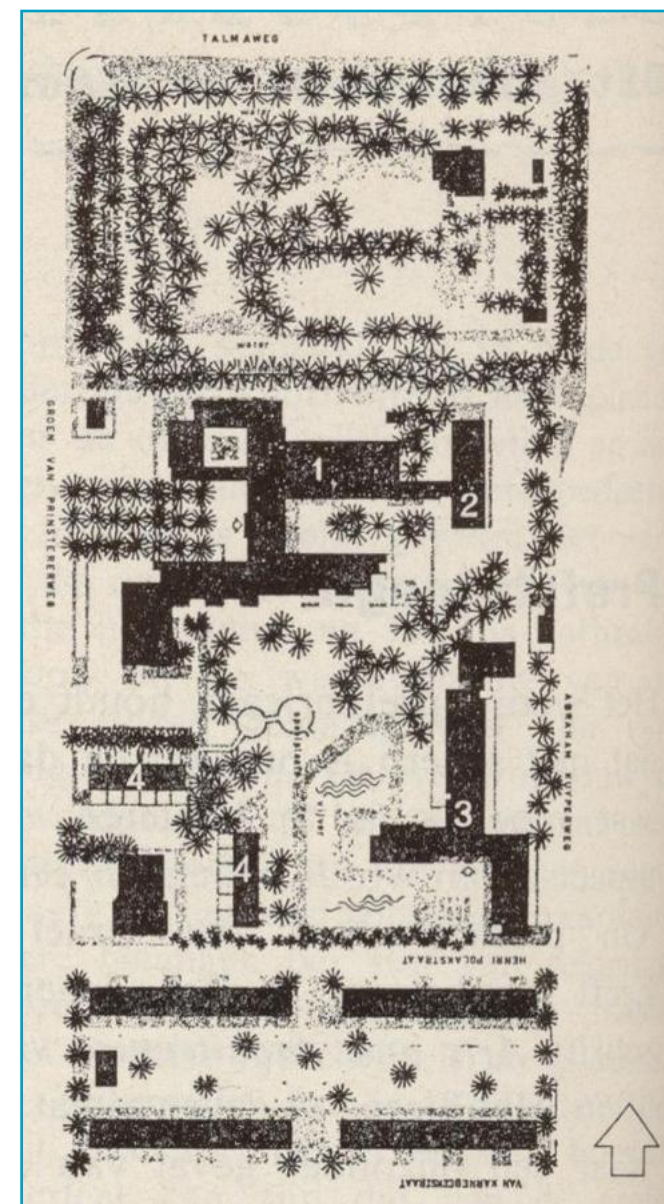
De zes hoven zijn gebouwd rond een vierkant gazon, omzoomd met bomen. In de hoven zijn verschillende boomsoorten toegepast.

Vierde laag: parken

Zowel het landgoed Crabbehof als het bejaardencentrum Crabbehoff functioneren

Zicht op hoofdingang van het zorgcomplex Crabbehoff, vanuit het westen gezien, 1964

Plattegrond van het zorgcomplex Crabbehoff, 1964

als een wijkpark. De groenvoorziening rond het bejaardencentrum, bestaande uit vijvers, wandelpaden en speelplaatsen, was in opzet niet alleen voor de bewoners van het centrum, maar voor de hele wijk bedoeld. Het landgoed is publiek toegankelijk, net als het huis Crabbehof, dat dient als centrum voor culturele en maatschappelijke activiteiten. Recente nieuwbouw heeft de openbare functie van Crabbehoff verminderd, zonder dat er in de directe omgeving compensatie voor is gekomen.

Groenplan

De oorspronkelijke beplanting van de wijk is met zorg bepaald door de Plantsoenendienst. Zowel langs de hoofdwegen als in de centrale groene hoven in de stempels zijn verschillende boomsoorten toegepast. Nader onderzoek naar de oorspronkelijke groenstructuur en de latere wijzigingen wordt aanbevolen, als opmaat voor een visie voor het openbaar groen in de toekomst.

CHRONOLOGIE

1871: aanleg spoorlijn richting Breda

1933: verkoop kasteel Crabbehoff met omliggende gronden

1957, september: vaststelling uitbreidingsplan Crabbehof

1958, juni: eerste paal van Crabbehof geslagen

1958, oktober: gedeeltelijke goedkeuring uitbreidingsplan Crabbehof

1959: gemeente Dordrecht koopt Kasteel Crabbehoff

1959, maart: vaststelling eerste herziening Uitbreidingsplan door de gemeenteraad

1959, augustus: goedkeuring eerste herziening door Gedeputeerde Staten

1963, mei: vaststelling tweede herziening door de gemeenteraad

1963, augustus: goedkeuring tweede herziening door Gedeputeerde Staten

1964: opening winkelcentrum Crabbehof

1964: oplevering Bejaardencentrum 'Crabbehoff'

NOTEN

1 Gemeente Dordrecht, Verslag van de toestand der gemeente Dordrecht over het jaar 1956-1957, Dordrecht 1958, p 14.

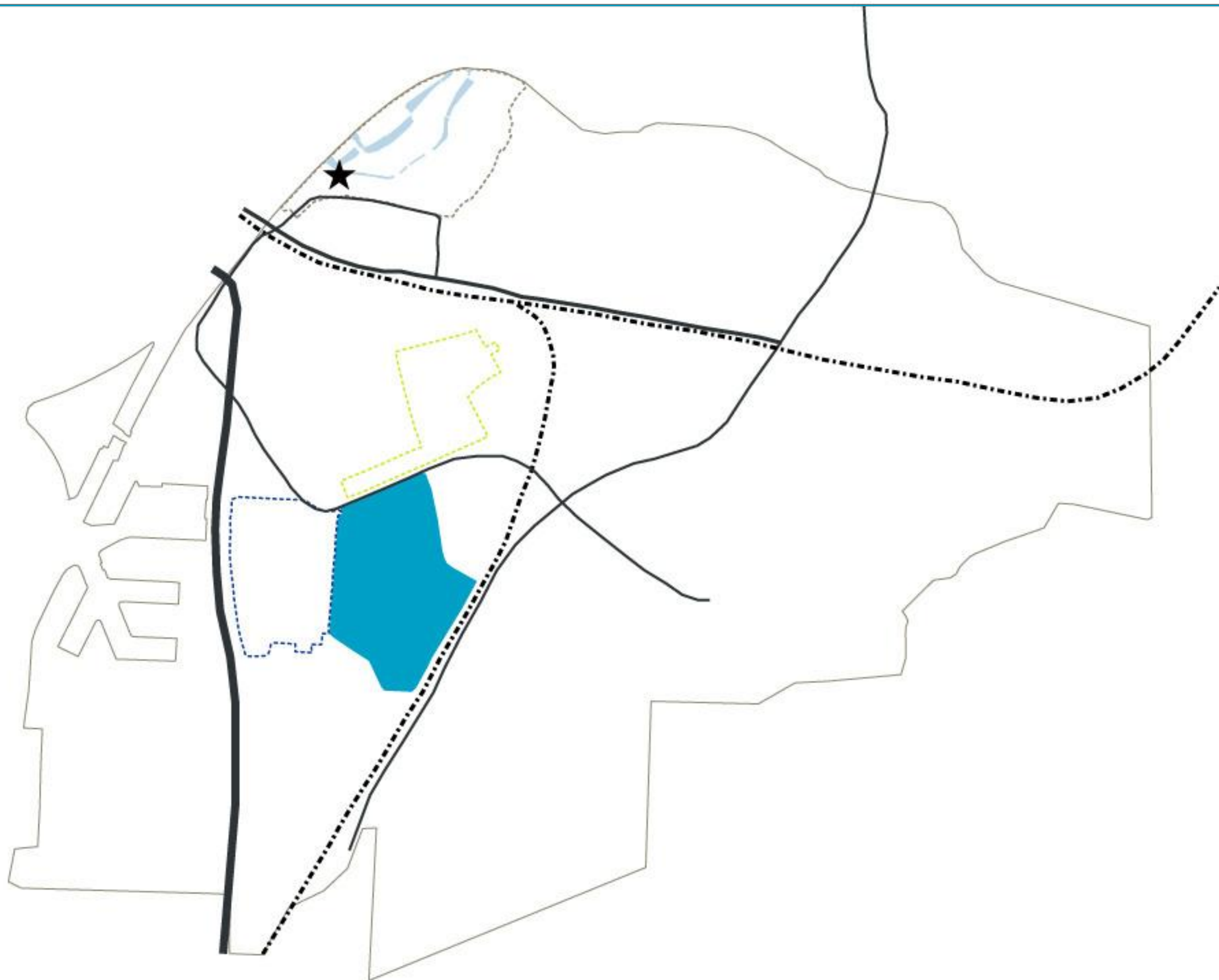
2 Redactie, 'Bejaardencentrum Crabbehoff te Dordrecht', in: Bouw 22 (1967) nr 9, p 337.

SITUATIE

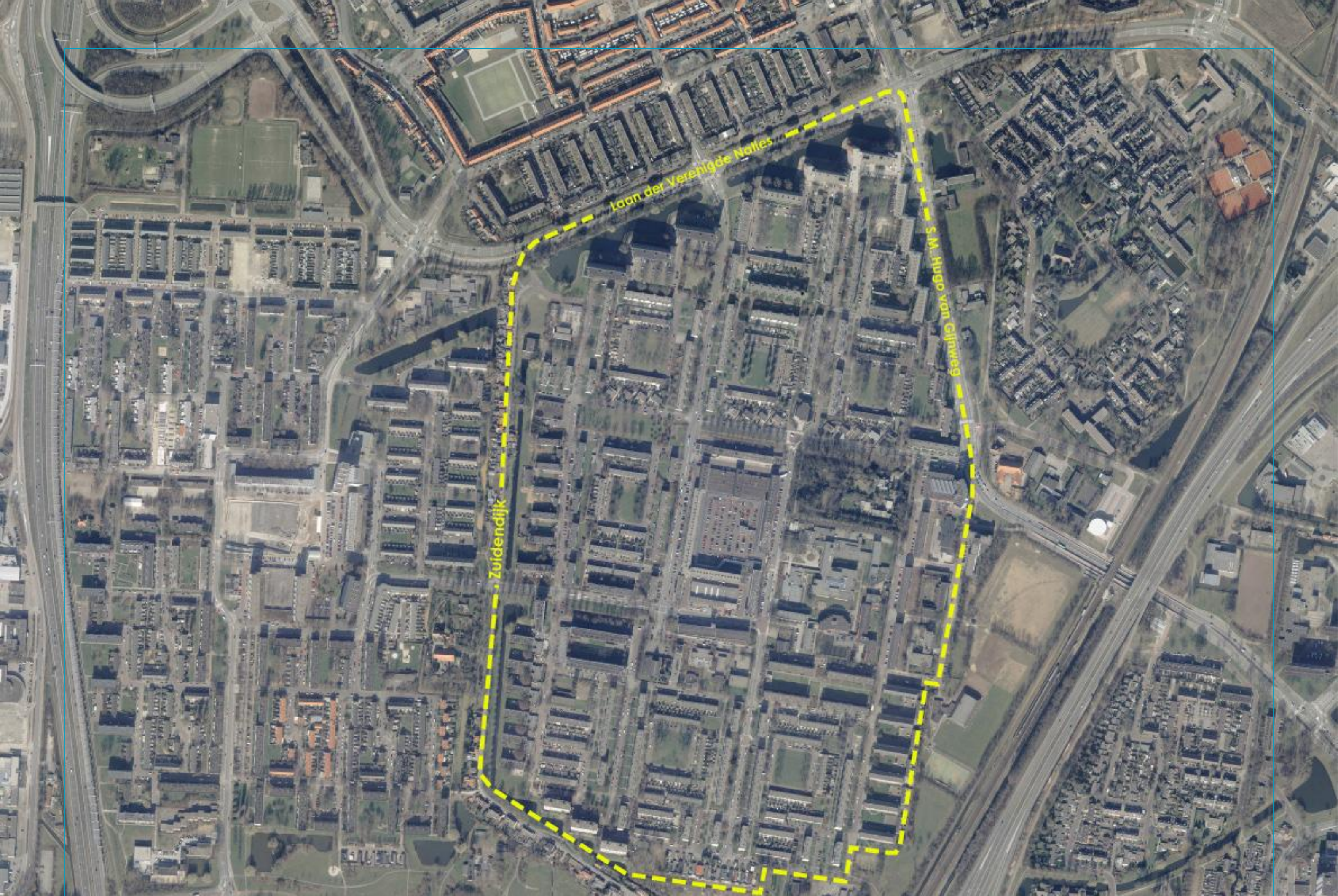
Ligging en begrenzing van de wijk. Situering ten opzichte van de binnenstad, de hoofdverkeersverbindingen en de waterwegen. De Zuidendijk, Laan der Verenigde Naties, Van Gijnweg en de spoorlijn Rotterdam-Breda vormen de grenzen van Crabbefhof.

De oostgrens van de wijk, de Van Gijnweg, is tevens de belangrijkste toegang van het stadscentrum naar Crabbefhof.

BEGRENZING

Luchtfoto van de wijk met de begrenzing,
aangeduid met straatnamen.

BESTAANDE BEBOUWING

Woonbebouwing is aangegeven in laag-, middelhoog- en hoogbouw. Met bijzondere bebouwing worden de niet-woonfuncties bedoeld, zoals het winkelcentrum, scholen, kerken, zorgcomplex en andere voorzieningen.

Het Van Oldenbarneveltplein, het kasteel Crabbehoff en het zorgcomplex Crabbehoff vormen het centrum van de wijk. Hier zijn alle voorzieningen te vinden, de woonbebouwing is rondom gegroepeerd. De hoogbouw en middelhoogbouw zijn gesitueerd aan de randen en langs de hoofdassen. Hiertussen staat de laagbouw.

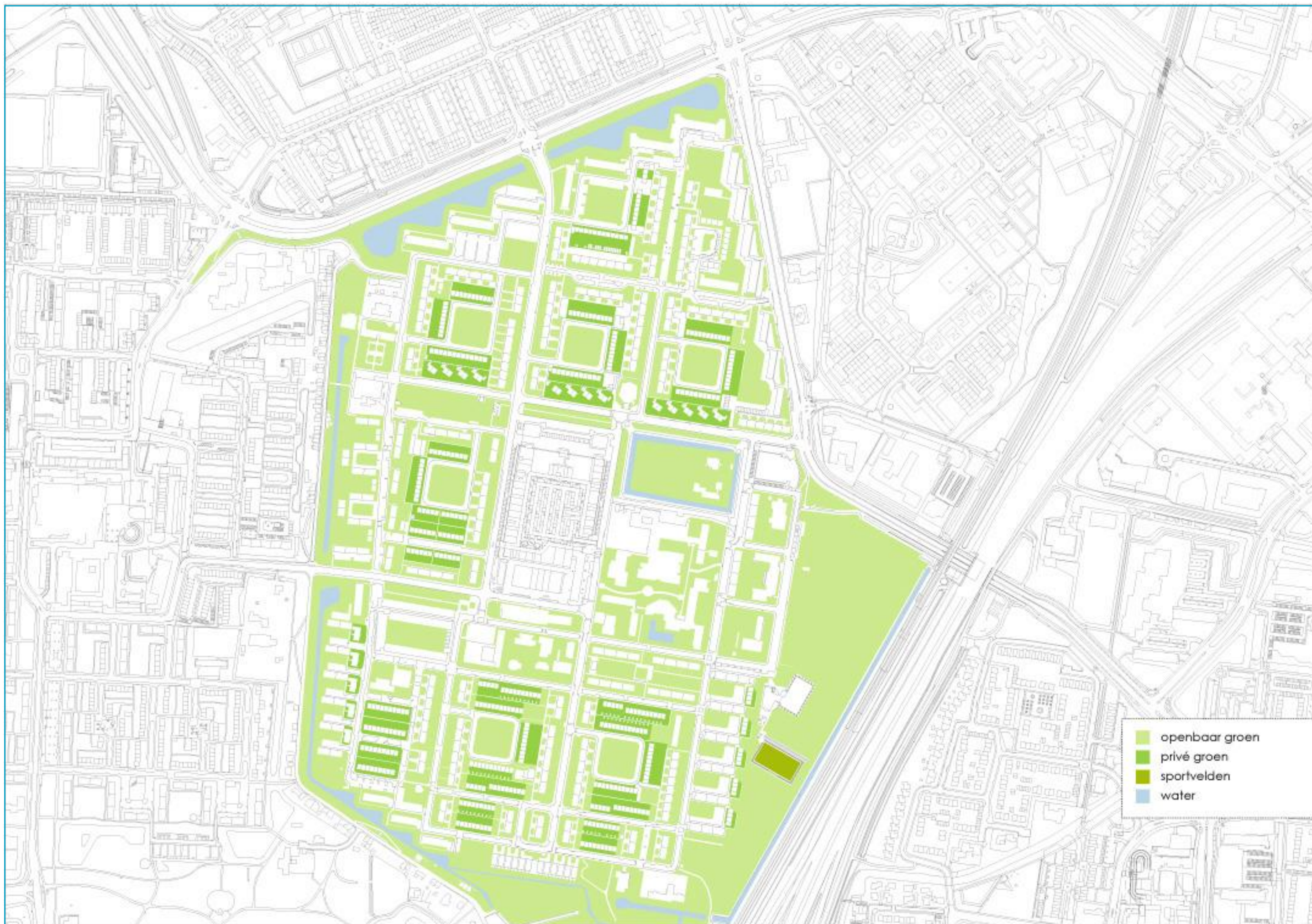

BESTAANDE RUIMTE

De kaart vormt de contramal van kaart III. Zowel openbaar groen als privé groen is aangegeven.

Belangrijke onderdelen van de openbare ruimte:

- Groene grenzen als de Laan der Verenigde Naties, de Zuidendijk en het Sportcomplex Crabbehof
- Kasteel Crabbehoff en zorgcomplex Crabbehoff
- Groene binnenruimte van de stempels (Van Bosseplantsoen, Van Hogendorpplantsoen, Van de Duyn van Maasdamplantsoen, Van Limburg Stirumplantsoen, Wiardi Beckmanplantsoen, Goeman Borgesiusplantsoen en Albardaplantsoen)

BEBOUWING & RUIMTE

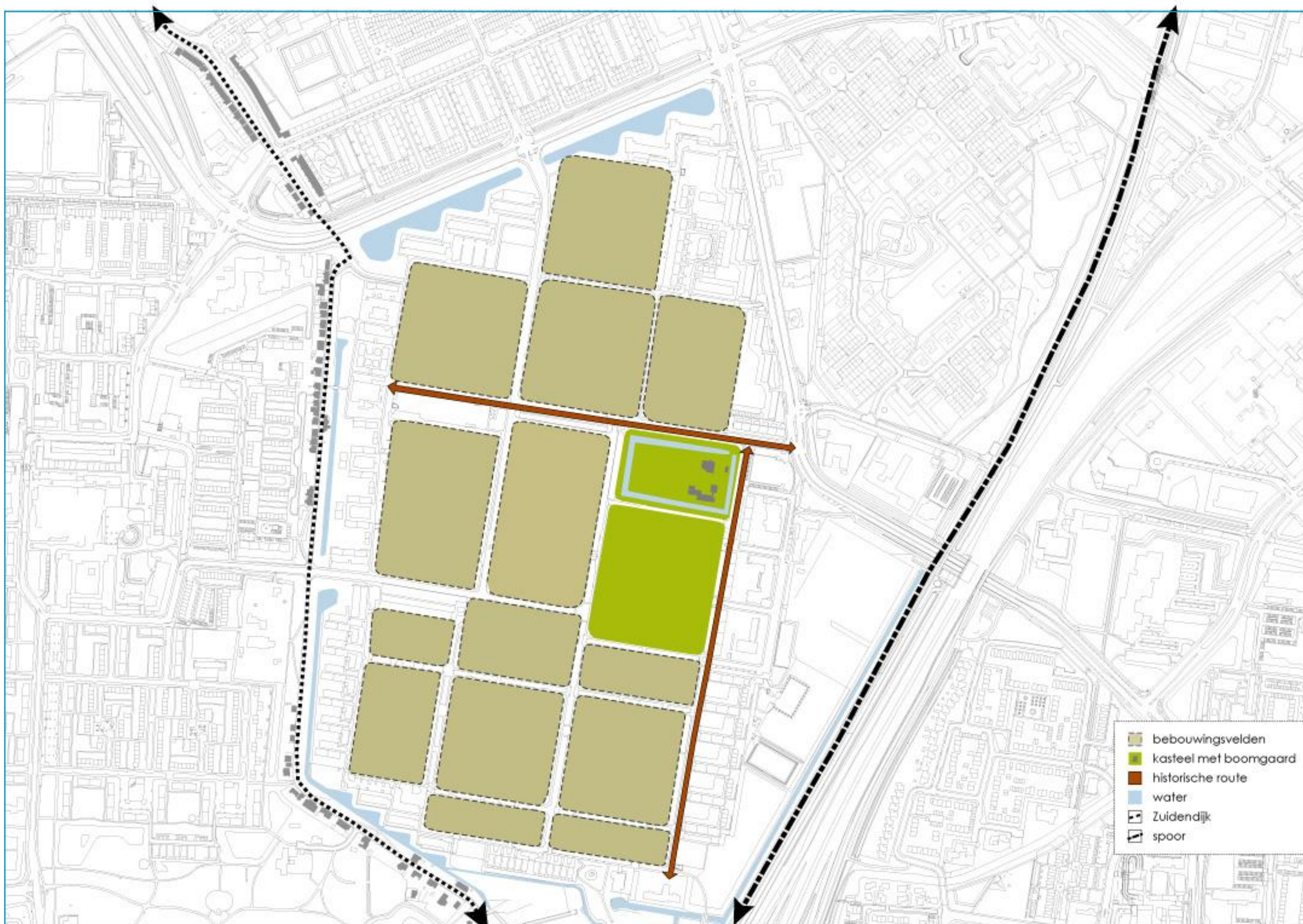
Hier zijn de kaarten III en IV samengevoegd. Dit geeft de relatie weer tussen de bebouwing en de openbare ruimte.

HISTORISCHE.ELEMENTEN. (VOOR 1957)

In Crabbehof zijn enkele historische elementen behouden en opgenomen in het plan.

- Kasteel Crabbehoff, het herenhuis van een buitenplaats uit de 17de eeuw
- Zuidendijk met oude dijkhuizen en sloot onderaan de dijk
- Talmaweg, oude route van de Zuidendijk naar kasteel Crabbehoff
- Abraham Kuyperweg, oude route van de Zuidendijk naar kasteel Crabbehoff

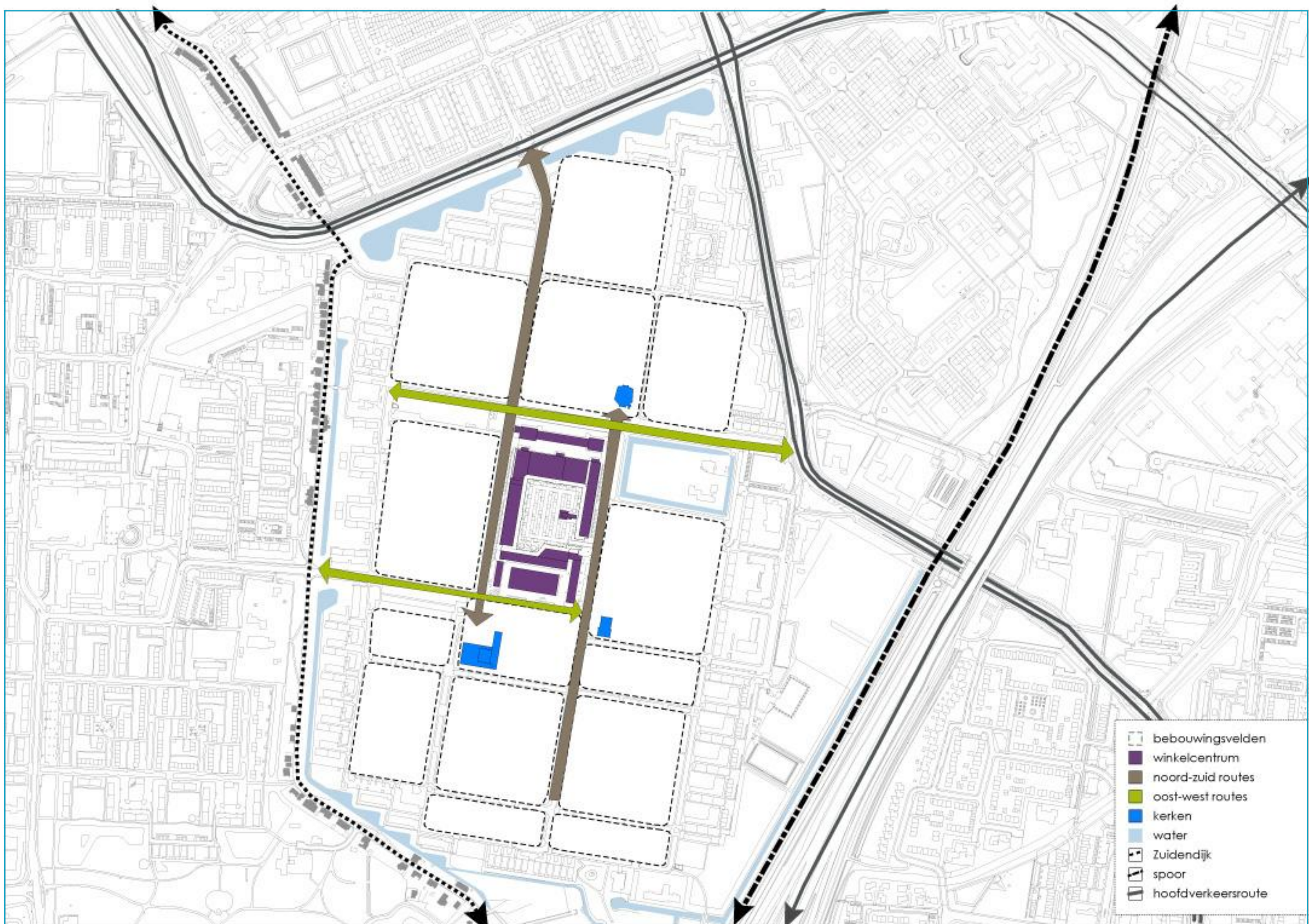

HOOFDASSEN

Deze kaart toont de hoofdassen van Crabbefhof. De wijk wordt doorsneden door vier assen: twee noordzuid-assen (Thorbeckeweg en Groen van Prinstererweg) en twee oostwest-assen (Talmaweg en De Savornin Lohmanweg). De assen omsluiten het centrale Van Oldenbarneveltplein, waarin zich alle voorzieningen bevinden.

De noordzuid-assen zijn een mooi voorbeeld uit het klassieke stedenbouwkundig repertoire: de beide straten worden beëindigd met een monumentaal geplaatste kerk. De Thorbeckeweg wordt aan de zuidzijde beëindigd door de RK Christuskerk (Kerkgemeenschap Verrezen Christus), de Groen van Prinstererweg loopt van de Stephanuskerk (Kerk van de Nazerener Nederland) in het noorden tot aan de Opstandingskerk (Bond van Vrije Evangelische Gemeenten) in het zuiden.

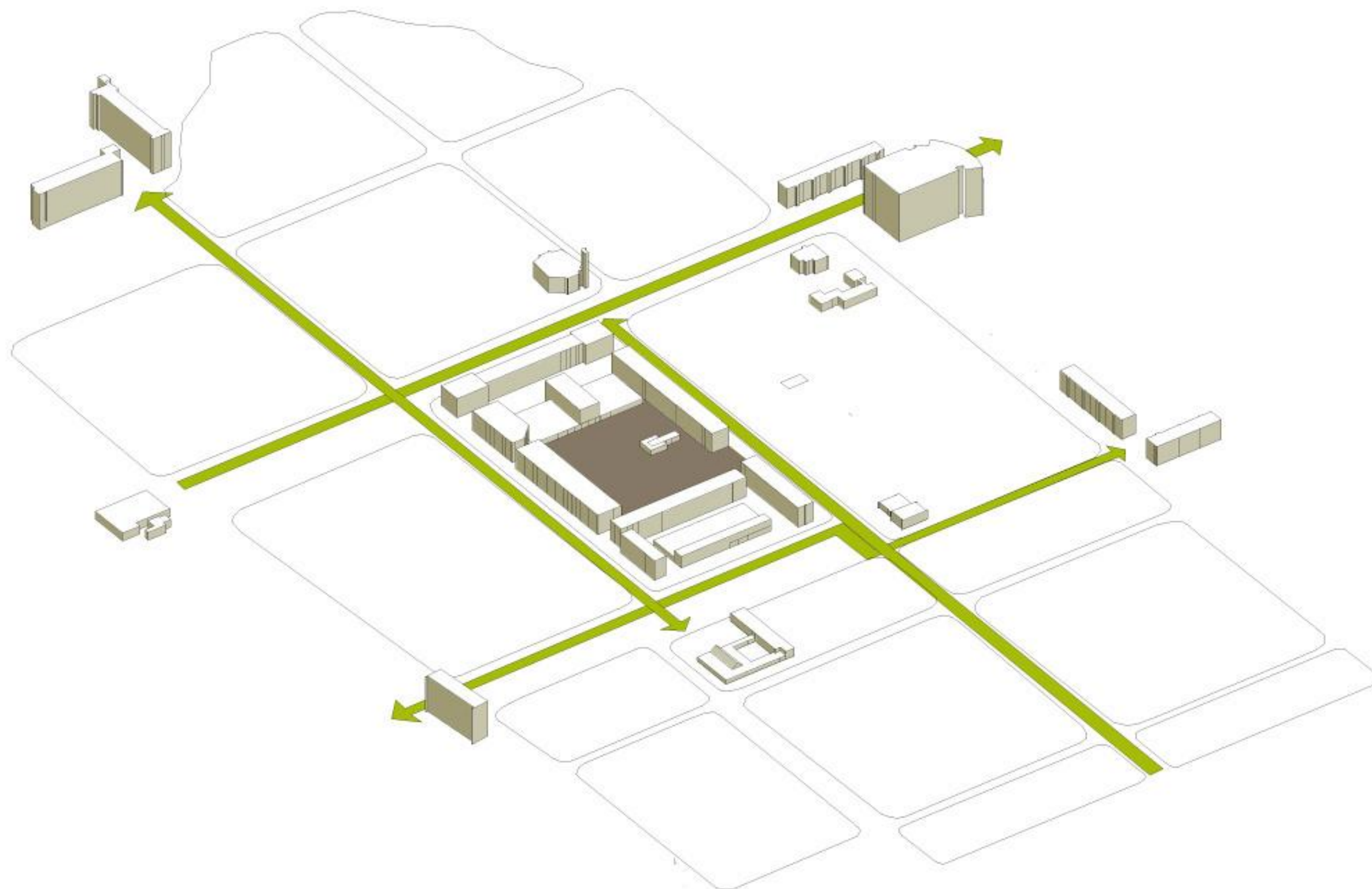
De oostwest-assen vormen de groene zomen van het plan waarlangs de ontsluiting van de wijk is geregeld.

CENTRAAL PLEIN

Drie-dimensionale uitwerking van het centrale Van Oldenbarneveldtplein. Deze kaart maakt duidelijk dat het plein wordt ingesloten door de vier hoofdassen.

Het plein krijgt een besloten karakter doordat de open ruimte aan vier zijden begrensd wordt door middelhoge flats, met een hoofdingang aan de Groen van Prinstererweg.

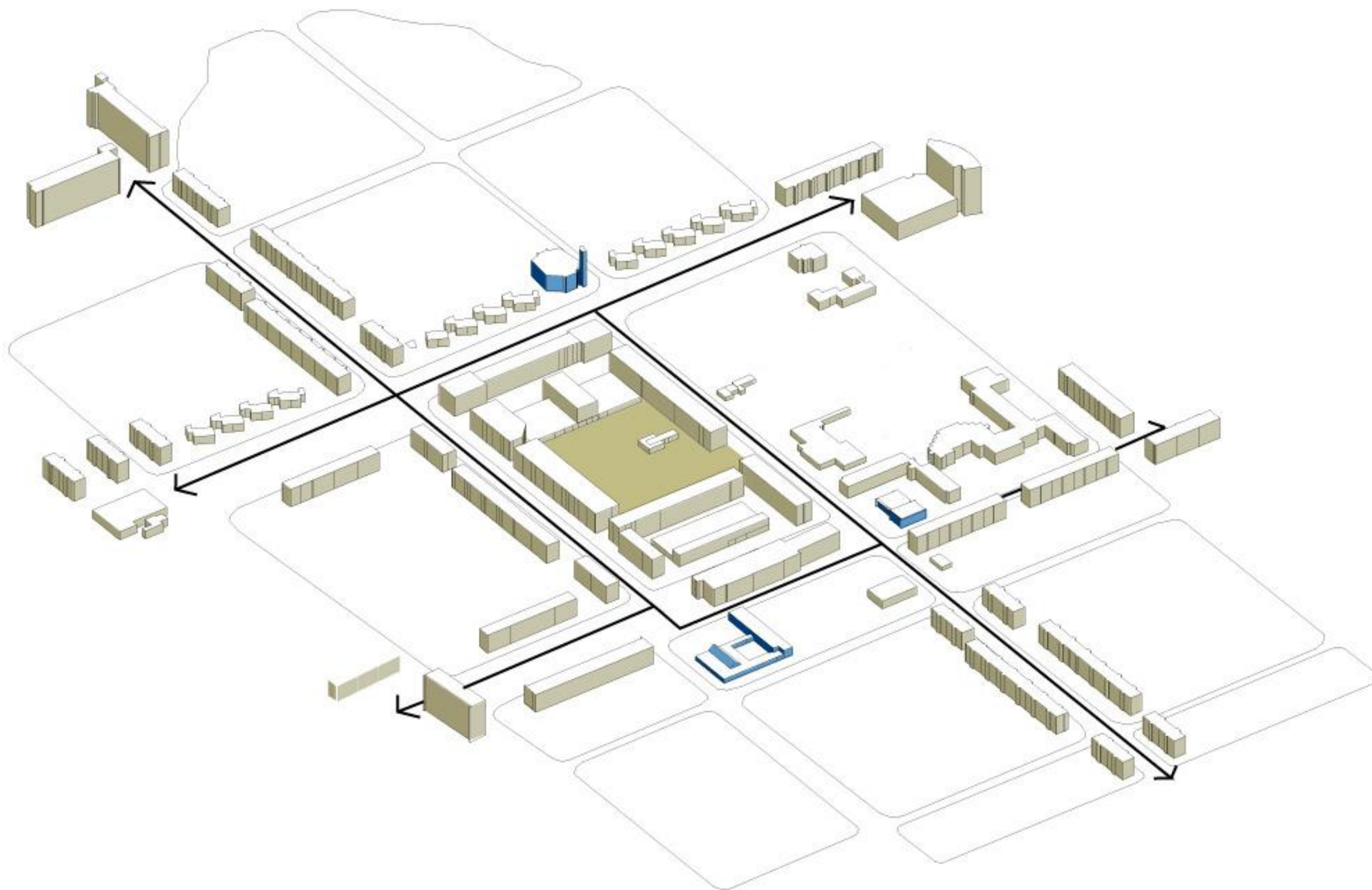

ONDERDELEN HOOFDASSEN

Dit is een driedimensionale uitwerking van de hoofdassen van Crabbehof uit kaart VII.

Twee factoren geven de assen een monumentaal karakter:

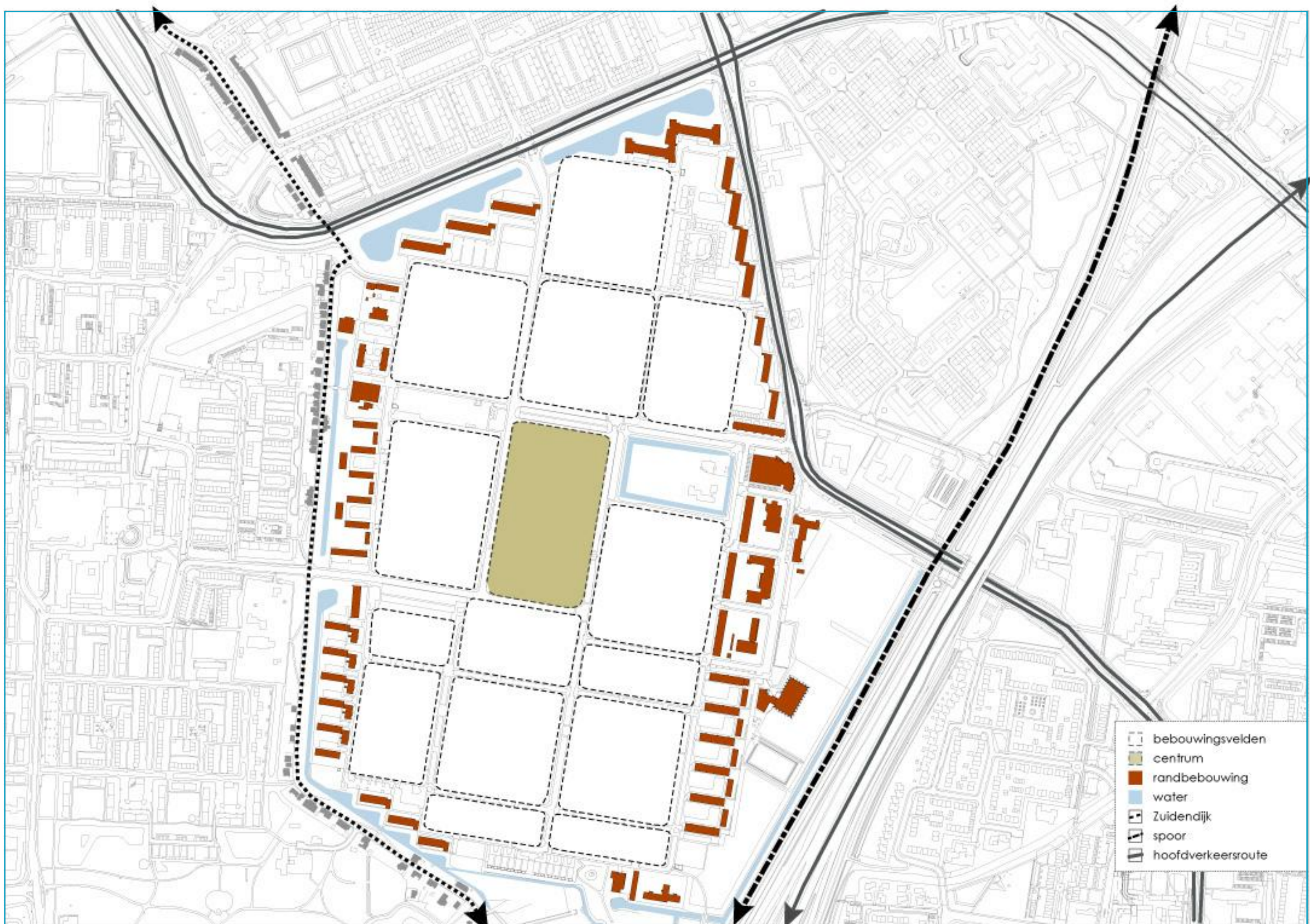
- De hoofdassen geven uitzicht op de drie kerken van Crabbehof
- Het openbaar groen op de assen: de Thorbeckeweg en Groen van Prinstererweg hebben brede bermen met heggen aan weerszijden van de weg. De Talmaweg en De Savornin Lohmanweg zijn brede plantsoenachtige ruimten met bomen in rijen aan een kant van de weg.

RANDEN

Deze kaart toont de randen van Crabbehof. De randen van de wijk worden duidelijk benadrukt door de hogere bebouwing en door de groene zone tussen de bebouwing en de grens van het plangebied.

Aan de noordkant wordt Crabbehof afgesloten door hoge galerijflats die schuin ten opzichte van het water zijn geplaatst. Aan de ooststrand vormen flats een scherm langs de S.M. Hugo van Gijnweg. De wijk wordt in het zuiden beëindigd door een groene zone (Wielwijpark). De westgrens tenslotte bestaat uit middelhoog gestapelde appartementen dwars op de richting van de dijk.

ONDERDELEN RANDEN

Dit is een driedimensionale uitwerking van de randen van Crabbehof uit kaart X.

Op deze kaart wordt duidelijk dat de randen hoger zijn dan de binnen de randen gelegen bebouwing. Niet alleen de hoogte, maar ook de plaatsing van de bebouwing en de combinatie met de groene ruimte benadrukt de randen.

Noordrand

De galerijflats tegenover de Laan der Verenigde Naties (aan Loudonstraat, Van Bosseplantsoen, Tak van Poortvlietstraat) staan evenwijdig aan elkaar, in dezelfde hoek, aan het water. Samen vormen de flats een scherm langs de rand van de wijk, met ervoor groene openbare ruimte met waterpartijen.

Oostrand

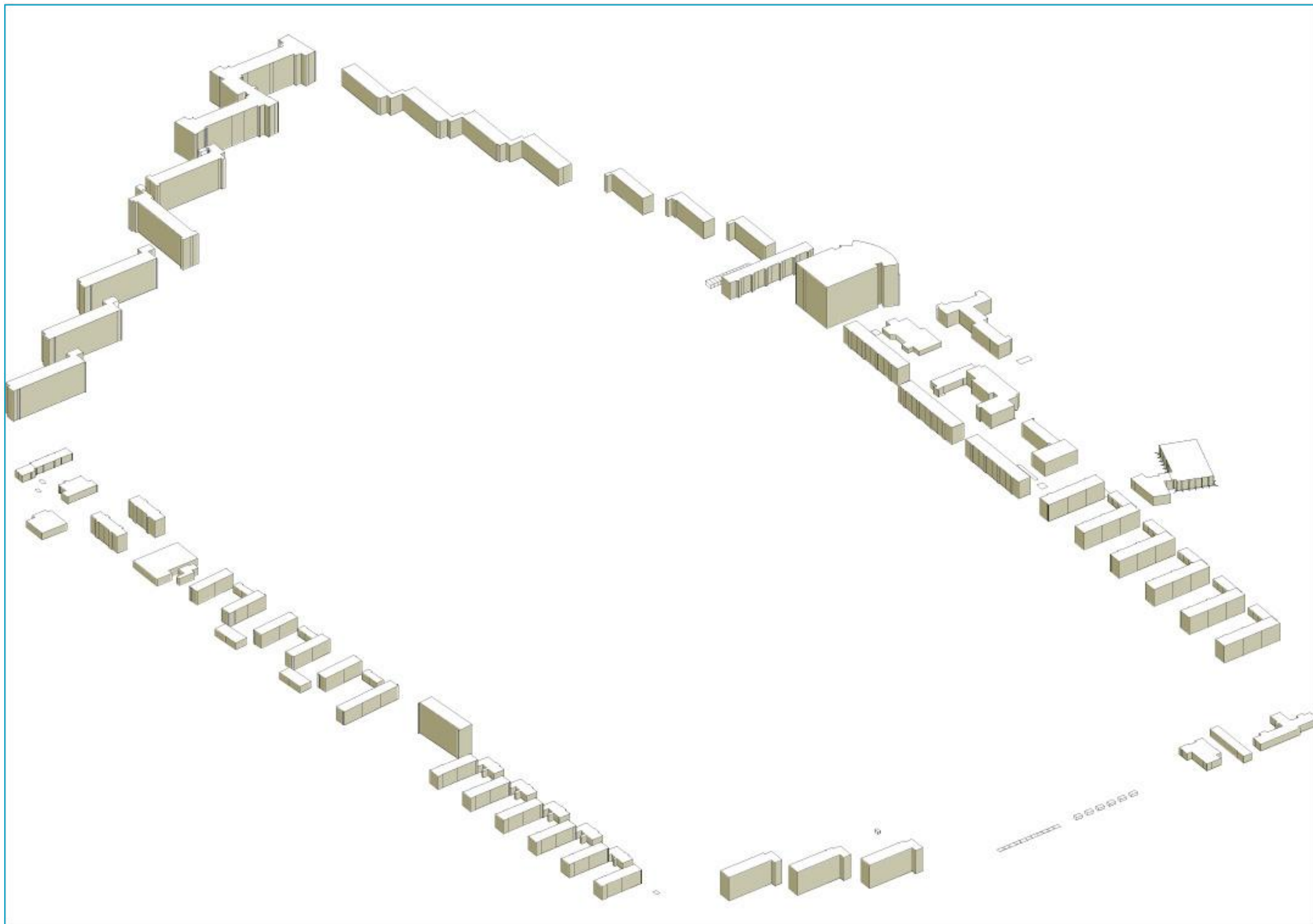
Aan de S.M. Hugo van Gijnweg, de oostgrens van de wijk, staan gestapelde appartementen in vier woonlagen. Ook deze flats vormen een scherm omdat ze evenwijdig aan elkaar, in een hoek op de weg staan. De ruimte tussen de flats en de weg is beperkt, toch is ook hier het openbaar groen in de vorm van bomenrijen een onderdeel van de rand.

Zuidrand

De zuidgrens van Crabbehof bestaat deels uit de Zuidendijk en deels uit een groenstrook. Ter hoogte van de Zuidendijk staan enkele portiekflats van zes woonlagen. Ook hier, net als aan de noordkant, vormt een waterpartij met boomgroepen onderaan de dijk een groene zone tussen de wijkgrens en het scherm van hoge flats. De wijkgrens ten oosten van de Zuidendijk wordt niet benadrukt door hoge bebouwing, maar door een brede groenstrook met bomen en struiken.

Westrand

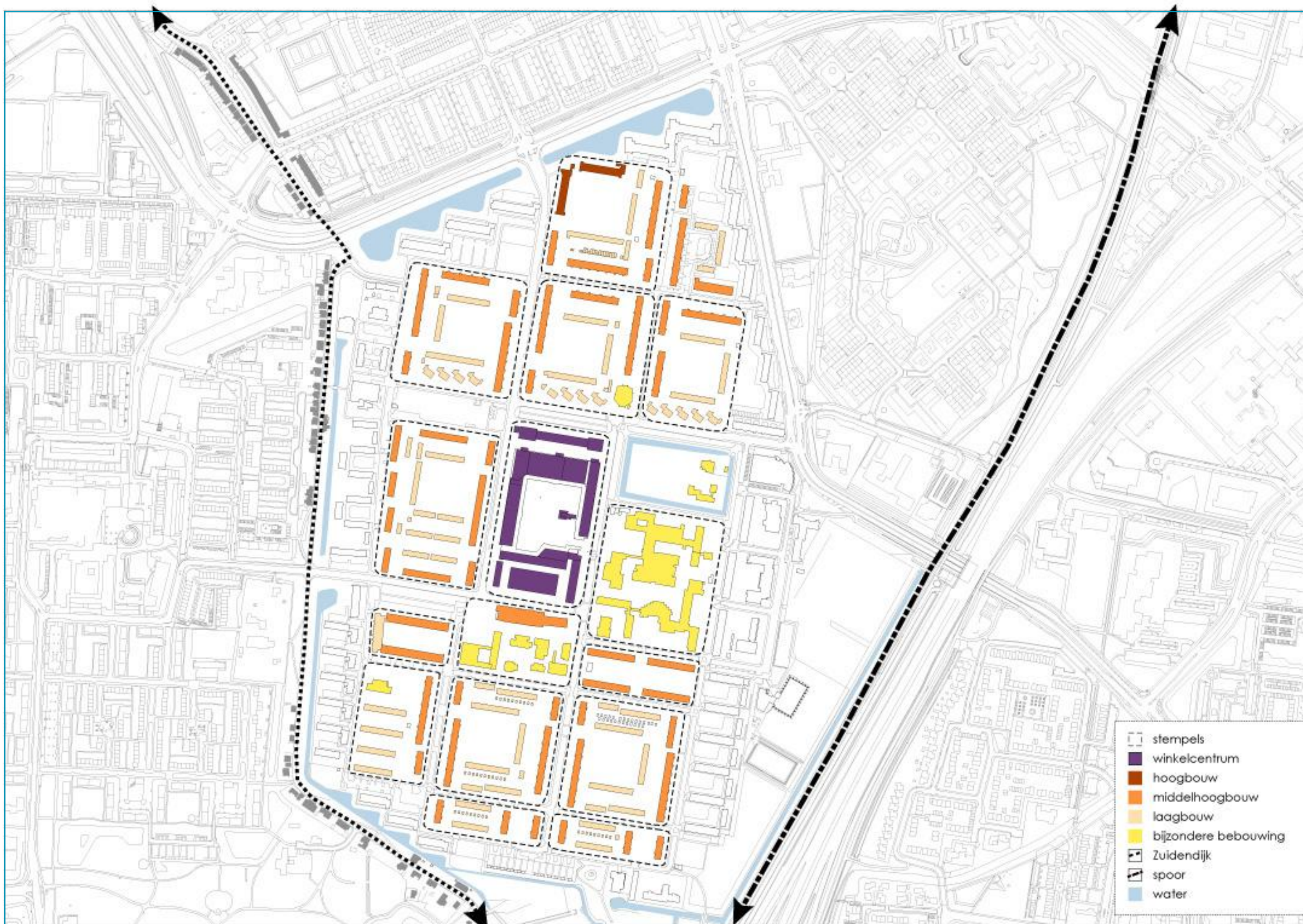
De Zuidendijk is de groene westgrens van de wijk. Er is een aanmerkelijk verschil tussen het dijkniveau en het niveau van de bebouwing van Crabbehof binnen de dijk. Dwars op de dijk staan gestapelde appartementen van vier woonlagen achter elkaar. Tussen de flats en de dijk vormt een waterpartij met bomenrijen op de Zuidendijk een groene zone tussen de grens en de bebouwing.

STEMPELS

Deze kaart toont de woonvelden in Crabbefhof. In het plan zijn zes gelijke woonvelden opgenomen, zogenaamde stempels. In Crabbefhof bestaat een stempel uit een vierkant grasveld met aan drie zijden laagbouw. De vierde wand wordt gevormd door de achterkant van een portieketageflat van vier woonlagen op een hoge plint. De flat sluit niet goed aan op de binnenruimte van het stempel door de hoge gesloten plint. In vier stempels is er slechts één toegangsweg, waardoor het plantsoen een besloten karakter krijgt. Bij de overige twee stempels zijn er twee entrees. De stempels zijn in zichzelf gekeerd en alleen gericht op bewoning.

Ook het winkelcentrum is een stempel, weliswaar afwijkend, maar met dezelfde afmetingen als de zes gelijke woonvelden. Dit is een opvallend gegeven voor een naoorlogse uitbreidingswijk. In veel Nederlandse wederopbouwwijken zijn de buurtvoorzieningen verspreid over de buurten, in Crabbefhof is – net als trouwens in Wielwijk – gekozen voor een krachtig centrum, dat zijn centrumfunctie opmerkelijk goed heeft behouden.

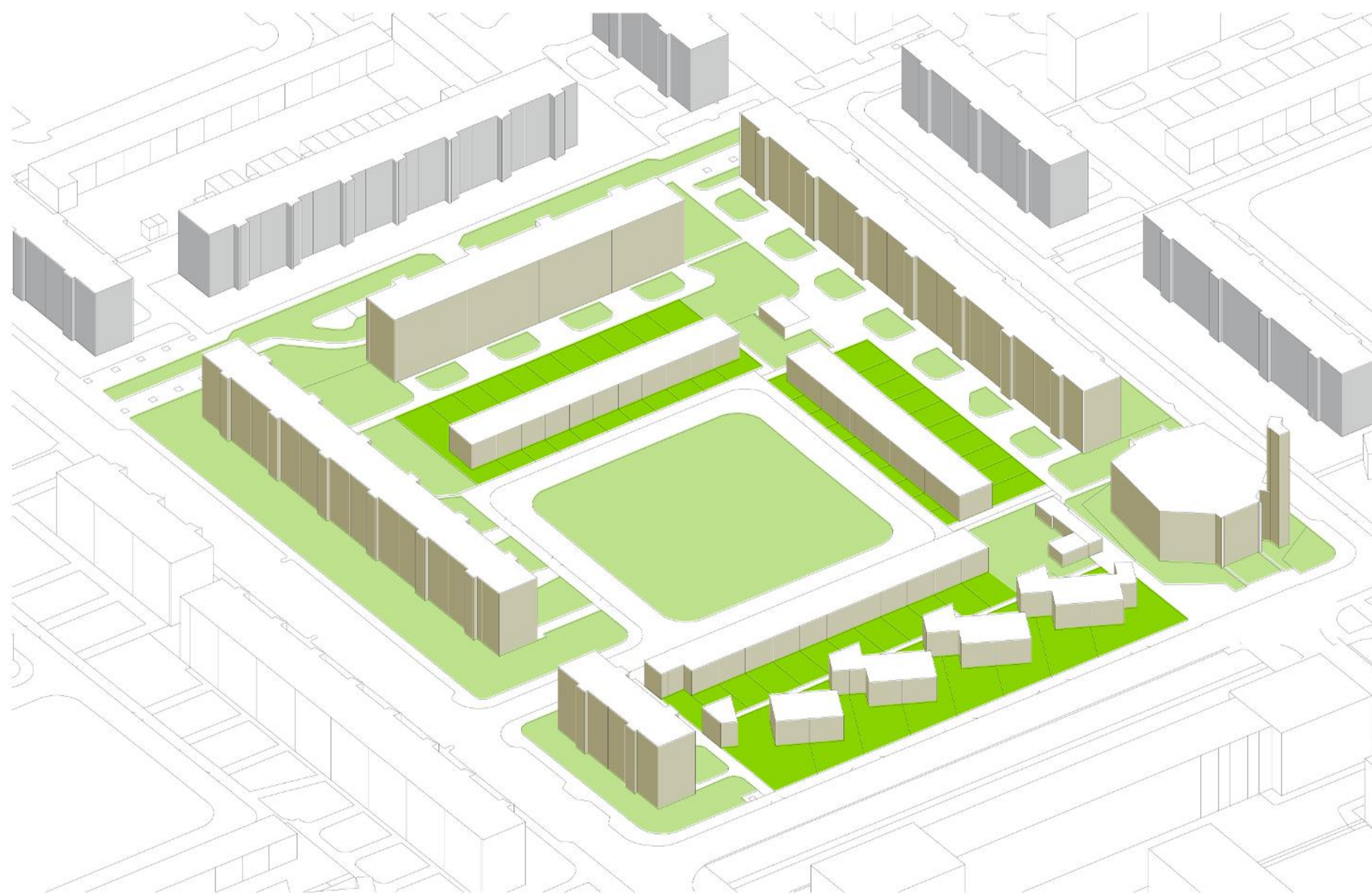

ONDERDELEN STEMPELS

Dit is een driedimensionale uitwerking van de stempels van Crabbehof uit kaart XII. De stempels zijn niet allemaal precies hetzelfde opgebouwd, maar de onderdelen waaruit de stempels worden samengesteld zijn wel gelijk.

Een stempel is opgebouwd uit een centraal gazon met daaromheen trapsgewijs oplopend bebouwing: een ring met laagbouw en een ring met middelhoogbouw van vier woonlagen. De bedoeling hiervan is duidelijk: oriëntatie van alle woningen op het centrale plein. Of dit nog steeds zo werkt is de vraag. De organisatie van de laagbouw rondom het plein werkt uitstekend, maar de relatie van de appartementen met het plein lijkt niet meer te bestaan.

De stempels krijgen een eigen karakter door op de binnenruimte het soort boom (open of dichtergebladerte) en het beplantingspatroon af te wisselen.

ONDERDELEN STRUCTUUR

Fotostrips van de onderdelen van de structuur van Crabbefhof, zoals te zien in de kaarten VII tot en met XIII.

In Crabbefhof zijn drie stedenbouwkundige concepten naast elkaar gebruikt: monumentale assen, bijzondere randen en stempels. Behalve deze drie concepten zijn het centrum van de wijk, het Van Oldenbarneveltplein, en het kasteel belangrijke onderdelen van de structuur.

1 Assen

2 Randen

3 Stempels

4 Centrum

5 Kasteel

A: Assen

B: Randen

C: Stempels

D: Centrum

E: Zorgcomplex en kasteel

Op de foto's zijn de stedenbouwkundige details van de wijk weergegeven. Deze details laten zien wat de relatie is tussen de collectieve en private ruimte, hoe de gebouwen in hun directe omgeving zijn geplaatst en hoe de historische elementen in het plan zijn ingepast.

1. Binnengebieden

Drie van de wanden van het stempel bestaan uit laagbouw met de entrees naar het centrale gazon. De vierde wand is middelhoogbouw waarvan de achtergevel naar het binnengebied van het stempel is gericht. De oriëntatie is duidelijk gericht op het binnengebied, maar de entrees van de flat ontbreken hier, waardoor de stempel niet de beslotenheid krijgt die wel bedoeld is.

2. Plinten

In Crabbefhof is de middelhoogbouw opgebouwd uit meerdere woonlagen boven een hoge plint, waarin de bergingen zijn opgenomen. De plint heeft daarom bijna de hoogte van een bouwlaag. Door deze hoge plint is de relatie tussen de appartementen en het maaiveld moeizaam. Dit probleem geldt niet alleen voor de stempels, maar ook voor de flats aan de hoofdassen. Om de relatie tussen woningen en het straatniveau te verbeteren zijn er voor de flats heggen aangebracht, maar dit blijkt niet genoeg te zijn.

3. Erfafscheidingen

Voor de laagbouw is in Crabbefhof geen uniforme erfafscheiding bepaald. Ieder bewoner bakent zijn tuin op zijn eigen wijze af. Het straatbeeld is hierdoor versnipperd door afwisselende korte stukjes hekjes en heggen in verschillende uitvoeringen.

4. Historische elementen (voor 1957)

De historische elementen verschillen van karakter en dus ook de manier van inpassing in het plan verschilt. Het kasteel Crabbefhof en de Zuidendijk met oude dijkhuizen zijn onveranderd overgenomen, terwijl van de oude wegen naar het kasteel alleen het tracé gevolgd kan worden.

5. Speelplaatsen

- Van Oldenbarneveltplein
- Zorgcomplex Crabbefhoff
- binnengebied van stempel
- groenstroken

A: Binnengebieden

B: Plinten

C: Erfafscheidingen

D: Historische elementen

E: Speelplaatsen

WIJZIGINGEN

Deze kaart laat de veranderingen zien die sinds de bouwtijd in Crabbehof optraden. Deze kaart is geen waardeoordeel, maar laat zien in hoeverre het concept van de wijk in meer of minder zuivere vorm bewaard is gebleven. De hoofdstructuur van Crabbehof is nauwelijks aangetast, hoewel de groene ruimte wel onder druk staat, als gevolg van verdichting en nieuwbouw.

De fotostrips laten wijzigingen, afwijkingen en verstoringen zien die sinds de bouwtijd in de hoofdstructuur en in de stedenbouwkundige detaillering zijn aangebracht.

1. Nieuwe bebouwing

- Bibliotheek Crabbehof met erboven twee woonlagen
- Nieuwbouw 'De Vrije Gevels' aan de Thorbeckeweg
- Woonflat 'Zephyr'
- Twee vrijstaande flats aan de Tak van Poortvlietstraat 'De Klockelaer' zijn met elkaar verbonden door nieuwbouw

2. Verrommeling van de ruimte

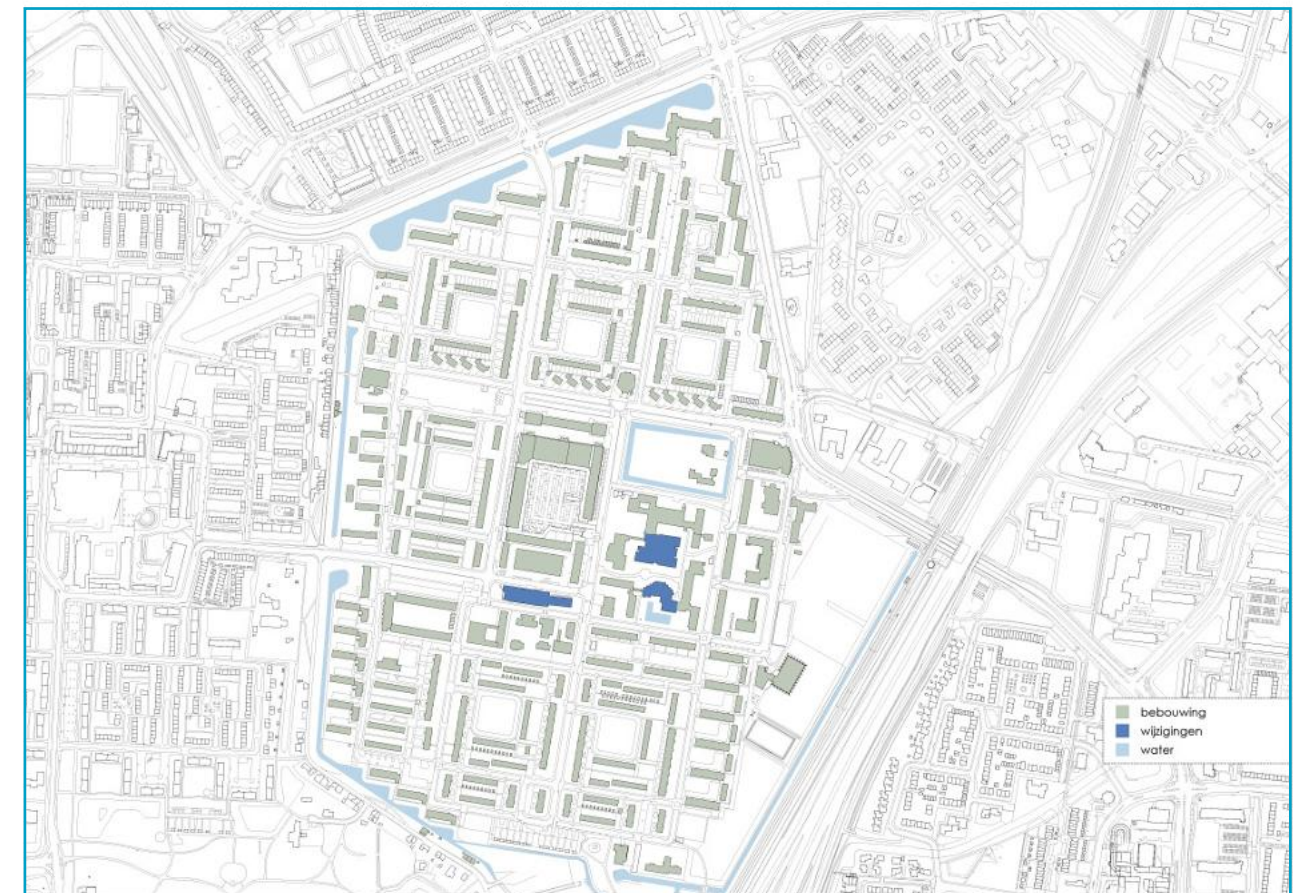
Hier en daar is de openbare ruimte verrommeld door zwerfafval, verdwaalde winkelwagentjes en graffiti. Verrommeling van de openbare ruimte leidt vaak tot verloedering als er niet in een vroeg stadium wordt ingegrepen.

3. Toevoegingen aan gebouwen en vervlakking details

Soms is het niet nodig een gebouw te vervangen of nieuw te bouwen, maar volstaat een toevoeging. Aan het winkelcentrum is rondom een overkapping toegevoegd, zodat het winkelend publiek niet

door de regen hoeft te lopen. Op sommige eengezinswoningen met een plat dak is een extra verdieping gebouwd, om ruimte te winnen.

Sommige eengezinshuizen zijn van buitenaf extra geïsoleerd. Dit betekent een nieuwe laag op de buitengevel die de architectonische details vervlakt.

Wijzigingen in de bebouwing

A Nieuwe bebouwing

B Verrommeling

C Toevoegingen aan gebouwen/vervlakking details

COLOFON

Het ruimtelijk en cultuurhistorisch onderzoek naar de wijken Nieuw-Krispijn, Wielwijk en Crabbefhof maakt onderdeel uit van de voorbereiding van de stedelijke vernieuwing van Dordrecht-West. Het werd uitgevoerd tussen augustus 2005 en mei 2006.

Geraadpleegde archieven: Gemeentearchief Dordrecht, Archief Provincie Zuid-Holland en Nederlands Architectuurinstituut.

Opdrachtgever :
Gemeente Dordrecht (Elise Mutter)

Onderzoek:
© Urban Fabric BV en Steenhuis stedenbouw/
landschap, Schiedam

Fotografie:
© Urban Fabric BV, Schiedam

Onderzoeksteam:
Paul Meurs en Marinke Steenhuis
Chawwah Six, Myrna Plomp en Joost Emmerik

Urban Fabric BV
Lange Haven 9,
3111 CA Schiedam

010 276.2723
www.urbanfabric.nl

Schiedam, mei 2006.